

B
BIBLIOTECA POLIROM

Philippe Claudel

Suflete cenușii

Roman distins cu Premiul Renaudot 2003

POLIROM

PROZĂ XXI

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de
Bogdan-Alexandru Stănescu.

Philippe Claudel, *Les âmes grises*

Copyright © Éditions Stock, 2003

Tous droits réservés.

© 2007 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P.
37, P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CLAUDEL, PHILIPPE

Suflete cenușii/Philippe Claudel; trad. de Claudiu
Komartin. – Iași : Polirom, 2007

ISBN 978-973-46-0649-8

I. Komartin, Claudiu (trad.)

821.133.1-31=135.1

Printed in ROMANIA

Philippe Claudel

Suflete cenuşii

Traducere din limba franceză
de Claudiu Komartin

POLIROM
2007

Philippe Claudel s-a născut în 1962 în ținutul Meurthe-et-Moselle din estul Franței. Debutul său din 1999, cu *Meuse l'oubli*, anunța cu o voce dintre cele mai promițătoare în proza franceză contemporană, promisiune confirmată de următoarele romane: *J'abandonne* (2000), *Les Petites Mécaniques* (2003) și *La Petite Fille de monsieur Linh* (2005). În 2003 i se decernează una dintre cele mai importante distincții literare franceze, Premiul Renaudot, pentru *Suflete cenușii*, a cărui ecranizare a fost foarte bine primită doi ani mai târziu, Claudel convingând și în ipostaza de scenarist.

Întâmpinat cu elogiile unanime ale criticii și bucurându-se, în egală măsură, de aprecierea cititorilor, *Suflete cenușii* este un roman de o poezie sumbră, a cărui acțiune se declanșează în iarna anului 1917, într-un mic orașel de provincie din estul Franței, nu departe de front, de unde răsună fără încetare zgomotul tunurilor și ecourile morții. Într-o dimineață generoasă de noiembrie, trupul unei fetițe de 10 ani este găsit zăcând în apa înghețată. O crimă care tulbură liniștea localnicilor și îi pune în fața unui caz nemaiîntâlnit în istoria orașului. Cine a fost ucigașul? Procurorul Destinat, văduvul captiv în castelul său imens, unde îmbătrânește în tristețe și singurătate, sau poate vreun individ abrutizat de alcool și lipsit de sentimente, cum găsești atât de ușor în astfel de vremuri tulburi? După trecerea anilor, naratorul acestei povești pline de enigme încearcă să descopere identitatea criminalului. Și va face asta apelând la descrieri minuțioase de locuri, momente și personaje, care pun sub semnul întrebării mecanismele memoriei, în încercarea de a face lumină într-un fragment de istorie uitată, aparținând unui timp al distrugerii și al morții.

În memoria lui André Vers

Mă aflu aici. Destinul meu e să mă aflu aici.

Jean-Claude PIROTTE, *Un voyage en automne*

*Să fii grefierul timpului
un asesor neînsemnat pe care-l vezi hoinărind
când se întrepătrund omul și lumina.*

Jean-Claude TARDIF, *L'Homme de peu*

I

Nu prea știu de unde să încep. E foarte greu. Au trecut atâția ani pe care cuvintele nu îi vor aduce înapoi, cu toate chipurile, surâsurile și rănilile. Trebuie totuși să încerc să povestesc. Să povestesc ceea ce mă chinuie de douăzeci de ani. Remușcările și marile întrebări. Trebuie să spintec misterul ca pe un pânțec și să mă cufund în el cu mâinile goale, chiar dacă nimic nu va reuși să schimbe nimic.

Dacă aș fi întrebat prin ce minune știu toate lucrurile pe care le voi povesti, aș răspunde că pur și simplu le știu, asta-i tot. Le știu pentru că îmi sunt familiare precum apusul sau răsăritul soarelui. Pentru că mi-am petrecut viața încercând să le adun laolaltă și să le pun cap la cap, pentru a le face să vorbească, pentru a le auzi glasul. Odinioară asta era, într-un fel, meseria mea.

Voi face să se preumbe pe scenă mai multe umbre. Una anume va fi în prim-plan. Este umbra unui om pe care-l chema Pierre-Ange Destinât. Acesta a fost, timp

de treizeci de ani, procuror la V., și și-a făcut meseria ca un orologiu mecanic ce nu se emoționează și nu se oprește niciodată. De mare artă, ca să zic așa, fără să aibă nevoie de vreun muzeu pentru a fi pus în valoare. În 1917, când s-a petrecut *Cazul*, după cum a fost numită la noi întreaga poveste, subliniind majuscula cu suspine și gesturi, era trecut de șaizeci de ani și se pensionase cu un an înainte. Era un bărbat înalt și uscățiv, semăna cu o pasăre înghețată, maiestuoasă și îndepărtată. Avea niște ochi spălăciți ce păreau imobili și buze subțiri, fără mustață, o frunte înaltă și păr grizonat.

V. se afla la douăzeci de kilometri de noi. Douăzeci de kilometri în 1917 era o distanță cât o lume întreagă, mai ales iarna, mai ales de când cu războiul care nu se mai termina odată și care aducea un vuiet neîncetat pe drumuri, cu camioane și căruțe învâlmășindu-se, cu fum pestilențial și cu mii de bubuituri de tunet, căci frontul nu era departe, chiar dacă de acolo unde eram noi ni se părea un monstru invizibil, un tărâm ascuns.

Lui Destinat i se spunea în mai multe feluri, după locuri și după oameni. În închisoarea din V., cei mai mulți dintre locatari îl porecleau *Bea-sânge*. Într-o celulă, l-am văzut chiar înfățișat într-un desen crestă cu cuțitul într-o ușă masivă de stejar. Semăna,

de altfel, destul de bine. Trebuie spus că artistul avusese tot timpul să-și admire modelul de-a lungul celor cincisprezece zile cât ținuse procesul.

Noi, ceilalți, când îl întâlneam pe Pierre-Ange Destinat pe stradă, îi ziceam „Domnul procuror“. Bărbații își scoteau șepcile, iar femeile simple se aplecau. Celelalte, doamnele, cele care erau din lumea lui, își plecau puțin capul, precum păsările mici când beau apă. Toate astea îl interesau foarte puțin. Nu răspundea salutarilor, sau, când răspundea cât de cât, ar fi fost nevoie să porți patru lornioane bine lustruite pentru a-i vedea buzele mișcându-se. Nu din dispreț, așa cum credeau cei mai mulți, ci pur și simplu din detașare.

În pofida tuturor, a existat o tânără care aproape că-l înțelesese, o fetiță despre care voi mai vorbi, și care ea singură îl numise *Tristețe*. Poate că din cauza ei s-a întâmplat totul, dar ea nu a știut niciodată nimic despre asta.

La începutul secolului, un procuror încă mai era considerat un mare domn. Și, în timp de război, când un singur foc de mitralieră secără o companie întreagă de voinici gata de orice, să ceri condamnarea la moarte a unui om singur și înlănțuit dovedea un mare meșteșug. Nu cred că acționa din cruzime când solicita și obținea capul vreunui biet tip care ucisese un funcționar de poștă

sau își înjunghiasă soacra. Îl vedea pe imbecilul din fața lui cu cătușe la mâini și de abia dacă-i dădea atenție. Privea, ca să spun așa, prin el, ca și cum acela ar fi încetat deja să existe. Destinatar nu se îndârjea împotriva unui criminal în carne și oase, ci apăra o idee, o idee și atât, ideea pe care o avea el despre bine și rău.

La anunțarea sentinței, condamnatul urla, plângea, turba, își ridica uneori mâinile spre Ceruri ca și cum și-ar fi adus deodată aminte rugăciunea. Deja Destinatar nu îl mai vedea. Își strângea notițele în mapă, patru sau cinci foi de hârtie pe care-și redactase rechizitoriul cu scrisul său mic și îngrijit, muiat în cerneală violetă, un pumn de cuvinte alese care cel mai adesea făcuseră asistența să freamăte și pe jurați să cumpănească adânc în răstimpul cât nu dormeau. Erau de ajuns câteva cuvinte pentru a clădi un eșafod în doi timpi și trei mișcări, mai repede și mai sigur decât doi tâmplari într-o săptămână.

Nu avea nimic cu condamnatul, nici nu îl mai cunoștea. Am văzut cu ochii mei dovada pe un hol, la sfârșitul unui proces : Destinatar ieși cu frumoasa lui blană încă pe umeri și cu aerul de Cato, și dădu de viitorul mire al Văduvei : acesta din urmă îl apostrofă pe un ton plângăreț. Avea ochii roșii după anunțarea sentinței și, cu siguranță, la ora aceea regreta focurile de armă pe care le trăsese în burta patronului său. „Dom’le procuror,

gemu el, dom'le procuror..." și Destinat îl privi în ochi, parcă fără să vadă jandarmii și cătușele, și îi răspunse punându-i mâna pe umăr: „Da, prietene, ne cunoaștem de undeva, nu-i așa? Cu ce vă pot ajuta?” Fără nici o bătaie de joc, spusese totul cu sinceritate. Celălalt nu mai putu spune nimic. Era ca o a doua sentință.

După fiecare proces, Destinat mergea să mănânce la *Rébillon*, în fața catedralei. Patronul e un bărbat gras, cu un cap ca o andivă, galben și alb, și o gură plină de dinți stricați. Se numește Bourrache. Nu e un om prea deștept, dar are simțul banului. E în natura lui. Nu trebuie judecat pentru asta. Poartă mereu un șorț mare, de postav albastru, care-l face să arate ca un butoi închingat. Odinioară avea o soție care nu părăsea niciodată patul din pricina unei boli care pe la noi e numită lingoare și în care se întâmplă să vezi bolnavii începând să confunde cețurile din noiembrie cu propria lor dezorientare. Între timp, femeia a murit, mai puțin din pricina bolii ei, de care trebuise să se atașeze până la urmă, cât a ceea ce s-a întâmplat, din pricina *Cazului*.

În vremea aceea, cele trei fiice ale lui Bourrache erau niște mici crini, cu o nuanță sângerie care parcă le făcea chipul să fie scăldat în flăcări. Cea mică nu împlinise zece ani. Nu a avut noroc. Sau poate că a avut mare noroc. Cine știe?

Celelalte două nu aveau decât prenume, Aline și Rose, și celei mici toată lumea îi spunea *Belle*, iar unii care se voiau poeți adăugau chiar *Belle de jour*¹. Când erau toate trei în local, ducând carafele, paharele și tacâmurile, în mijlocul a zeci de bărbați care vorbeau tare și beau prea mult, mi se părea că sunt niște flori rătăcite într-o taver-nă a viciilor. Și îndeosebi mezina îmi părea atât de pură, încât am văzut-o întotdeauna foarte departe de lumea noastră.

Când Destinat intra în restaurant, Bourrache, care este un om al obișnuințelor, îi spunea de fiecare dată aceeași frază, fără să schimbe nici măcar o virgulă: „Încă unul bun de scurtat, domnule procuror!”. Nu răspundea nimic. Apoi Bourrache îl invita la masă. Destinat avea masa lui, care-i era rezervată tot anul, una dintre cele mai bune mese. Nu am spus cea mai bună, fiindcă aceasta – aflată chiar lângă soba imensă de faianță, domina din spatele perdelelor întreaga piață a Palatului – aceasta deci era păstrată pentru judecătorul Mierck, un obișnuit al locului. Mierck venea de patru ori pe săptămână. Lucru dovedit de burta lui bombată și de pielea ciupită de-o acnee roșiatică de parcă toate paharele băute s-ar

1. *Belle de jour* este numită în franceză floarea de volbură (*Convulsus arvensis*), numită uneori și rochia-fecioarei sau crin de câmp. (n.t.)

fi așezat unul lângă altul așteptând ușura-
rea. Mierck nu-l plăcea prea tare pe pro-
curor. Iar acesta îi răspundea în același fel.
Ba chiar cred că ceea ce scriu este destul
de departe de adevăr, dar îi vedeam salu-
tându-se grav, scoțându-și pălăria, ca doi
oameni pe care totul îi desparte, dar care
au totuși în comun aceeași lume de zi cu zi.

Cel mai ciudat era că Destinat venea rar
la *Rébillon* și cu toate astea avea masa lui,
la care nu stătea nimeni trei sferturi din
an, ceea ce însemna o pierdere însemnată
pentru Bourrache, dar acesta nu ar fi dat
masa altcuiva pentru nimic în lume, nici
chiar în zilele de târg, când toți țărani din
ținut, după ce iscodiseră vitele, veneau să
se ghiftuiască și să bea un litru de tărie
până la ivirea zorilor, înainte de a se des-
cărca în bordelul lui Madam Nain. Masa
rămânea goală și lumea era refuzată. Ba
chiar, o dată, Bourrache a dat afară un
negustor de animale care pretindea să se
așeze la acea masă. Negustorul nu s-a mai
întors niciodată.

„Mai mult valorează o masă de rege fără
rege decât un client cu picioarele pline de
bălegar!“ Iată ce mi-a zis Bourrache într-o
zi când îl sâcâiam.

II

Prima zi de luni din decembrie. La noi în orașel. 1917. O vreme siberiană. Pământul trosnea sub tălpi și zgomotul răsuna până în creștetul capului. Îmi amintesc pătura imensă cu care fusese acoperit cadavrul fetei, și care se udase imediat, și pe cei doi paznici, Berfuche, un ins scund, cu urechi de porc sălbatic, acoperite de păr, și Grosspeil, un alsacian a cărui familie se expatriase cu patruzeci de ani în urmă, care îl supravegheau din apropierea malului. Un pic mai în spate venea flăcăul Bréchut, un voinic burtos, cu părul țeapăn ca o mătură, care-și mototolea vesta neștiind ce trebuia să facă, să plece sau să rămână. El era cel care descoperise cadavrul în apă în timp ce mergea la muncă. Era conțopist la poliție. Și astăzi face același lucru, doar că e cu douăzeci de ani mai în vârstă și are craniul neted ca o banchiză.

Nu e mai deloc greu un trup de zece ani, pe deasupra îmbibat de apă, iarna. Berfuche a tras de un colț al păturii, apoi, a suflat în

palme pentru a se încălzi. Se ivi chipul lui *Belle de jour*. Câțiva corbi au trecut fără nici un zgomot.

Semăna cu o prințesă din basme, cu buzele vineții și pleoapele albe. Părul i se încurca în iarba veștejită de diminețile geroase. Măinile ei micuțe strânseseră în ele vidul. Era atât de frig în ziua aceea, încât mustățile tuturor se umpleau de zăpadă în timp ce suflau aerul ca niște tauri. Băteau din tălpi pentru a face sângele să le circule din nou în picioare. Pe cer, niște găște greoaie zburau în cercuri. Păreau să fi pierdut drumul. Soarele se înghesuia în mantaua lui de cețuri, care se scămoșa tot mai mult. Până și tunurile păreau să fi înghețat. Nu se mai auzea nimic.

— Poate că au făcut în sfârșit pace, încercă neîncrezător Grosspeil.

— Pace pe naiba! i-o trânti colegul său și acoperi corpul micuței cu pătura udă de lână.

Erau așteptați domnii din V. Sosiră în sfârșit, însoțiți de primar, care avea înfățișarea din zilele proaste, cea pe care o ai când ești smuls din pat la ore nu tocmai creștinești și pe o vreme pe care nu-ți vine să scoți nici un câine afară. Erau judecătorul Mierck, grefierul său, al cărui nume nu l-am știut niciodată, dar căruia toată lumea-i zicea *Ciupitu* din cauza unei eczeme urâte care îi mânca jumătatea stângă a feței,

trei jandarmi gradați și un ofițer. Nu știu ce căuta acolo ofițerul, dar în orice caz nu l-am văzut prea mult timp: a leșinat imediat și a trebuit să fie dus la Café Jacques. Individul acesta, care își dădea atâta importanță, nu trebuise niciodată să se apropie de o baionetă, mai puțin în armurerie, și totuși! Se vedea cât e de plin de el în uniformă călcată impecabil, croită parcă pentru un manechin de la casa de modă Poiret. Războiul îl făcea lângă o sobă de fontă, așezat într-un fotoliu confortabil de catifea, și când se lăsa seara, sub lambriuri aurite și lustre de cristal, le povestea despre război fetelor în rochii de bal, cu un pahar de șampanie în mână, printre acordurile vioaie ale orchestrei de cameră.

Cu pălăria Cronstadt și cu aspectul său de ins ghiftuit cu bucate alese, judecătorul Mierck era un om autoritar. Sosurile cu vin îi colorau poate urechile și nasul, dar nu-l înmuiau deloc. Ridică el însuși pătura și o privi pe *Belle de jour* o bună bucată de vreme. Ceilalți așteptau un cuvânt, un suspin, de altfel o cunoștea bine, o vedea mereu, sau aproape mereu, când mergea să se îndoape la *Rébillon*. Privi trupul micuț de parcă ar fi fost vorba de o piatră sau de o bucată de lemn: fără inimă, cu un ochi la fel de rece ca apa care curgea la doi pași.

— Este fetița lui Bourrache, i se șopti la ureche, ca și cum i s-ar fi spus: biata micuță,

avea doar zece ani, vă dați seama, ieri încă vă mai aducea pâinea și vă netezea fața de masă. Deodată, se întoarse pe călcâie spre cel care îndrăznise să-i vorbească :

— Și? Ce-mi pasă mie de asta? Un mort e un mort.

Înainte de asta, pentru noi judecătorul Mierck era judecătorul Mierck, nici mai mult, nici mai puțin. Avea funcția pe care o avea și nu ieșea din ea. Oamenii nu-l plăceau prea tare, dar i se arăta respect. Însă după ceea ce spuse în acea primă zi de luni din decembrie, dinaintea trupului neînsuflețit și ud learcă al micuței, și, mai ales, felul în care o spuse, cu multă asprime, puțin zâmbitor, citindu-i-se în ochi plăcerea de a avea o crimă, în sfârșit, o crimă adevărată – căci era o crimă, nimeni nu se putea îndoi de asta! – în acea vreme de război când toți ucigașii șomau în civil pentru a se îndârji sub uniformă, după răspunsul său, așadar, ținutul îi întoarse spatele, dintr-odată, și nu îl mai privi de atunci decât cu dezgust.

— Bine, bine, bine, bine... spuse Mierck fredonând, ca și cum s-ar fi pregătit să meargă la un joc de quilles¹ sau la o partidă de vânătoare. După aceea, i se făcu foame. Un moft, un capriciu: îi trebuiau

1. *Quilles* e un joc popular în unele regiuni din sud-vestul Franței. Este un sport asemănător cu tradiționalul „*jeu de boules*” („*pétanque*”). (n.t.)

ouă, „potrivit de moi, dar nu cleioase!“, a specificat, de îndată, în chiar locul unde se afla, pe malul canalului îngust, la -10 grade, lângă cadavrul lui *Belle de jour* : și asta i-a contrariat, de asemenea, pe oameni !

Unul dintre jandarmi, care se întorsese după ce depusese cocheta cu galoane, porni din nou, în mare grabă, la ordine, să-i facă rost de ouă, „mai mult decât ouă, niște mici lumi, niște mici lumi“, în acest fel le numea judecătorul Mierck, spărgând coaja cu un ciocănel minuscul de argint ștanțat pe care îl scotea de fiecare dată special pentru asta din buzunarul de la vestă, pentru că avea adesea acest capriciu, care-i făcea mustața să se mânjească de gălbenuș auriu.

În așteptarea ouălor, cerceta cu privirea metru cu metru împrejurimile, şuierând, cu mâinile la spate, în vreme ce ceilalți căutau în continuare să se încălzească. Și vorbea, nu îl mai oprea nimeni. Pe buzele sale nu mai era *Belle de jour*, deși îi spunea și el odată astfel, îl auzisem eu însumi. O numea, de acum înainte, *victima*, de parcă, pe lângă viața pe care o înlătură, moartea ar răpi și frumoasele nume ale florilor.

— Dumneata ai găsit victima ?

Tânărul Bréchut își scotocește în continuare vesta de parcă ar vrea să se ascundă. Dă din cap în semn că da, iar celălalt îl întreabă dacă și-a înghițit limba. Tânărul Bréchut răspunde că nu, dând iar din cap.

Toate astea, e clar, îl irită pe judecător, care începe să-și piardă buna dispoziție pe care asasinatul i-o dăduse, mai ales că jandar-mul întârzie și ouăle nu mai vin. Atunci tânărul Bréchut consimte să dea detalii, iar celălalt îl ascultă, murmurând din când în când „bine, bine, bine...”.

Minutele trec. E la fel de frig în con-tinuare. Până la urmă găștele au dispărut. Apa curge. Un colț al păturii se udă, curen-tul îl vântură într-o parte și-n alta, îl face să se miște, ca o mână care bate măsura, se scufundă puțin și apoi reapare. Dar judecăto-rul nu vede nimic. Ascultă relatarea junelui Bréchut, nu pierde nici o fărâmbă din ea, a uitat de ouă. Celălalt are încă mintea limpede, dar mai târziu, după ce va fi cutreierat toate cafenelele ca să-și istorisească povestea și să fie cinstit de toți patronii, va scorni un întreg roman. Către miezul nopții, va ajunge beat crișă, zbierând numele fetei, scoțând tremo-louri înfrigurate și scăpându-se în panta-loni, ușurându-se de toate paharele băute în dreapta și-n stânga. Târziu, la sfârșitul serii, umflat și vânăt ca un porc, nu mai schița decât niște gesturi, în fața unui public nume-ros. Gesturi frumoase, serioase și dramatice, pe care vinul băut le făcea și mai grăitoare.

Fesele mari ale judecătorului Mierck se revărsau de pe scaunul său de vânătoare, un trunchi de cămilă și lemn de abanos care făcuse o impresie puternică

printre noi primele dăți când îl scosese – îl avea din colonii... petrecuse trei ani urmărind hoți de găini și de grâne prin Etiopia sau ceva de genul ăsta. Îl plia și-l deschidea fără încetare pe teren, în timpul anchetelor, meditând de pe el ca un pictor aflat lângă un model sau jucându-se ca și cu un baston cu măciulie, lucru normal în lipsa bățaliilor.

Judecătorul îl ascultase pe Bréchut mâncând în același timp ouăle, fiindcă acestea veniseră până la urmă, aduse într-o cârpă mare și albă din care ieșeau aburi, de către jandarmul servil care alergase cu o supunere oarbă. Mustața judecătorului era acum galbenă și cenușie. Cojile de ou îi zăceau la picioare. Le zdrobi sub talpă ștergându-și buzele cu o batistă lată de pânză. S-ar fi zis că sfărâmasese oasele de sticlă ale unor păsări. Cojile i se lipiseră de cizmă și arătau ca niște pinteni mici de tot, în timp ce alături, la doi pași, *Belle de jour* se odihnea în continuare sub giulgiul său de lână udă. Cu toate astea, judecătorului îi priiseră ouăle. Ba chiar sunt sigur că i s-au părut mai bune datorită împrejurării în care le mâncase.

Bréchut își isprăvise povestea. Judecătorul îl descususe pe îndelete în timp ce mesteca *micile lumi*, ca un cunoscător. „Bine, bine, bine...“, spuse ridicându-se și aranjându-și plastronul. Apoi privi peisajul, scrutându-l de parcă ar fi vrut să și-l întipărească pe retină. Era în continuare la

fel de țeapăn, cu pălăria bine aranjată pe cap.

Dimineața își prefira încet lumina și orele. Toți cei prezenți erau așezați ca niște figurine de plumb pe o scenă în miniatură. Berfuche avea nasul roșu și ochii înlăcrimați. Grosspeil pălea, luând culoarea apei. *Ciupitu* stătea cu carnetelul în mână, își luase notițe, și își mai scărpină uneori obrazul bolnav pe care frigul îl umpluse de semne albe. Jandarmul cu ouăle părea de ceară. Primarul se întorsese la primărie, tare mulțumit că va sta la cald. Își îndeplinise sarcina, restul nu-l mai interesa.

Judecătorul înghițea aerul albastru, umplându-și plămânii, cu mâinile la spate, sărind pe loc. Era așteptat Victor Desharet, medicul din V. Dar judecătorul nu se mai grăbea. Savura momentul și locul. Încerca să-l rețină cât mai adânc în memoria sa, în care erau deja destule decoruri de crime și peisaje ale asasinatelor. Era muzeul lui personal și, sunt sigur că, atunci când îl vizita, îi dădea fiori cu nimic mai prejos decât cei ai ucigașilor. Este atât de subțire granița dintre fiară și vânător.

Medicul sosește: ce echipă strașnică fac el și judecătorul! Se cunosc din liceu. Se tutuiesc, dar atât de curios încât, uitându-te la ei, ai spune că nu o fac. Mănâncă adesea împreună, la *Rébillon* și în alte hanuri; mesele lor durează ore întregi; se aduc toate felurile de mâncare, mai ales specialități din

carne de porc și de pasăre : tobă, sângerete, picioare de porc pane, măruntaie, creier, rinichi prăjiți. Până la urmă, cunoscându-se așa de bine și comandând aceleași mâncăruri, cei doi au ajuns să semene : aceeași culoare a pielii, aceeași burtă, aceiași ochi ce par să privească pe deasupra lumii pentru a evita noroiul străzilor, precum și lucrurile care te pot emoționa.

Desharet privește trupul ca pe un caz școlăresc. Se vede că e îngrijorat că-și va uda mânușile. Și el o cunoștea bine pe micuță, dar sub degetele lui nu mai este o copilă moartă, e doar un cadavru. Îi atinge buzele, ridică pleoapele, dezvelește gâtul lui *Belle de jour* și atunci toată lumea remarcă urmele vineții care alcătuiesc parcă un fel de colier.

— Strangulare ! dă verdictul. Nu trebuia să fi ieșit de pe băncile facultății ca să-ți dai seama de asta, dar în sfârșit, în dimineața aceea geroasă, atât de aproape de trupul micuț, cuvântul ne dă tuturor fiori.

— Bine, bine, bine..., reia judecătorul, foarte mulțumit că are o crimă, una adevărată, pe care să o disece, în plus, uciderea unui copil, a unei fete – asta încununează întreaga poveste. Iar apoi, întorcându-se pe călcâie cu o expresie studiată și gesturi largi, cu mustața plină de gălbenuș, spune :

— Și cu poarta asta ce-i ? Iar atunci toată lumea privește poarta în cauză ca și cum tocmai apăruse ca o Fecioară Maria, o porțiță întredeschisă către niște ierburi înghețate

și strivite, o poartă care zăvorăște o incintă largă cu ziduri înalte și, dincolo de această incintă, un parc, un parc adevărat, cu pomi adevărați și, în spatele acestor pomi care își încrucișează crengile goale, silueta unei clădiri înalte, o casă boierească, un mare și complicat edificiu.

Bréchut este cel care îi răspunde, frângându-și mâinile de frig:

— Păi, este parcul Castelului...

— Un castel..., reluă judecătorul ca și când puțin i-ar fi păsat de el.

— Păi da, castelul procurorului.

— Ca să vezi, deci aici este..., adăugă judecătorul, mai mult pentru el însuși decât pentru noi ceilalți, care nu mai contam pentru el nici cât negru sub unghie. S-ar fi zis că se bucura să audă evocat numele rivalului său – și că acest nume e asociat duhorii unei morți violente –, pe care îl ura din motive pe care de altfel nici nu le cunoșteam, poate pur și simplu fiindcă judecătorul Mierck nu putea decât să urască, fiindcă asta era natura lui profundă.

— Bine, bine, bine..., reluă, brusc înveselit, lăsându-și trupul masiv pe scăunelul său exotic, pe care-l pusese chiar în fața porțiței ce dădea spre parcul Castelului. Și rămase acolo o vreme, înghețând, în timp ce jandarmii își loveau călcâiele și suflau în mânuși, tânărul Bréchut nu-și mai simțea nasul, iar *Ciupitu* se făcea gri-violet.

III

Trebuie totuși să o spunem, Castelul nu este o nimica toată. El impune și celor mai greu de impresionat cu zidurile sale din cărămidă ce alcătuiesc, împreună cu acoperișurile de ardezie, o bijuterie a cartierului bogat – da, da, are și orașelul nostru unul, precum și o clinică ce nu se golea în acei ani de măcel mondial, două școli, una pentru fete, cealaltă pentru băieți, și o Uzină, enormă, cu hornuri rotunde care împung cerul și aruncă, iarnă sau vară, zi și noapte, trâmbe de fum și funingine. Ea ține în viață tot ținutul de când a apărut, la sfârșitul anilor '80. Puțini sunt oamenii care nu lucrează aici. Toți sau aproape toți au părăsit viile și câmpurile. Și de atunci, pârloagele și mărăcinii s-au tot întins de-a lungul mării podgorii, înghițind livezile, butucii de viță, brazdele de pământ bun.

Orașul nostru nu e prea mare. Nu este V., nici pe departe. Totuși, poți să te pierzi în el. Înțeleg prin asta că are suficient de multe colțuri umbrite și foișoare pentru ca oricine să găsească aici cu ce să-și flateze

melancolia. Uzinei i se datorează clinica, școlile și mica bibliotecă în care nu intră orice carte.

Patronul Uzinei nu are nici nume, nici chip, este un grup, cum se spune, iar cei ce vor să fie malițioși adaugă: un consorțiu. Rânduri de locuințe au apărut acolo unde altădată era pământ însămânțat. Străzi mici și înghesuite, identice una cu alta. Case închiriate pentru o nimica toată, sau pentru un preț mare – liniștea, supunerea, pacea socială – unor muncitori care nu speraseră la atât și cărora li se părea caraghios ca acum să se ușureze într-un closet și nu într-o gaură neagră făcută în mijlocul unei scânduri de brad. Vechile ferme, puținele care mai există, s-au comasat una într-alta, strânse bine în jurul bisericii, ca dintr-un reflex, îmbrățișându-și vechile ziduri și ferestre joase și aruncându-și afară, prin porțile întredeschise ale hambarelor, mirosurile acre de grajd și de lapte covăsit.

Au fost săpate în oraș două canale, unul mare și unul mic. Cel mare pentru șlepurile care aduc cărbune și calcar și iau carbonatul de sodiu. Cel mic pentru alimentarea celui mare, dacă acesta rămâne vreodată fără apă. Lucrările au durat zece ani. Domnii cu cravată se plimbau peste tot, aveau buzunarele pline ochi și cumpărau pământurile cu amândouă mâinile. În vremurile acelea, treburile mergeau atât de ușor încât puteai

liniștit să te îmbeți timp de o lună întreagă. După aceea, într-o zi nu au mai fost văzuți. Plecaseră înapoi. Orașul era al lor. După aceea, a trebuit să se muncească. Să se muncească pentru ei.

Reîntorcându-ne la Castel, sinceritatea ne obligă să spunem că este clădirea cea mai importantă din burg. Bătrânul Destinat, vreau să spun tatăl, îl construise imediat după dezastrul de la Sedan¹. Și nu se zgârise deloc. În ținutul nostru, cum vorbim puțin, ne place uneori să impunem respect pe alte căi. Procurorul a fost întotdeauna un locuitor al orașului. Ba chiar mai mult de atât: aici s-a născut și tot aici a murit.

Castelul este uriaș, nu e făcut pe măsura oamenilor. Cu atât mai mult cu cât familia nu a fost niciodată numeroasă. Bătrânul Destinat, de îndată ce a avut un băiat, a oprit mașina. Oficial, era de ajuns. Ceea ce nu l-a împiedicat să umple câteva pânțecă cu bastarzi foarte drăguți, cărora le-a dat o monedă de aur până la douăzeci de ani și o frumoasă scrisoare de recomandare în prima zi a celui de-al 21-lea, precum și un șut în fund simbolic pentru a merge să afle departe de tot dacă Pământul e într-adevăr rotund.

1. La Sedan a avut loc pe 1 septembrie 1870 înfrângerea armatei franceze, urmată de capitularea trupelor și de capturarea împăratului Napoleon III, moment decisiv în războiul franco-german. (n.t.)

La noi, asta se cheamă generozitate. Nu toată lumea procedează astfel.

Procurorul era ultimul Destinat. Nu vor mai exista alții după el. Nu că nu s-ar fi însurat, dar soția lui a murit prea devreme, la șase luni după noaptea nunții, unde se adunaseră toți cei pe care întreg ținutul îi socotea oameni importanți și cu stare. Tânăra fată provenea din Vincey. Strămoșii săi luptaseră la Crécy¹. Așa cum făcuseră, de altfel, strămoșii tuturor, dar nimeni nu-și mai aduce aminte și oricum puțin le pasă.

Am văzut un portret al fetei, din vremea căsătoriei, agățat în vestibulul Castelului. Pictorul venise de la Paris. Surprinsese pe chipul ei sfârșitul apropiat. Erau izbitoare paloarea aceea de viitoare moartă și resemnarea din trăsăturile feței. Prenumele ei era Clélis. Nu-i un nume banal și e foarte frumos gravat în marmura roz a mormântului său.

În parcul Castelului, un întreg regiment ar putea fi cantonat fără să se înghesuie. Este înconjurat de apă: în spate e un mic șanț comunal ce servește ca legătură între piața primăriei și portul de îmbarcare, apoi micul canal despre care am vorbit și peste care bătrânul pusese să se construiască un

1. La începutul Războiului de O Sută de Ani, victoria englezilor în bătălia de la Crécy (26 august 1346) a marcat începutul unei noi ere în strategia militară. (n.t.)

pod japonez văruit grosolan. Oamenii îi spun *Caltaboșul*, deoarece culoarea lui amintește de cea a sângelui fiert. Pe malul celălalt, se văd ferestrele mari ale unei clădiri înalte, laboratorul Uzinei, unde inginerii se străduiesc să descopere cum să aducă mai mulți bani patronului lor. În dreapta parcului lenește un râu îngust și sinuos, Guerlante, al cărui nume spune multe despre cursul său încetinit, cu vârtejuri și flori de nufăr. Apa inundă totul. Parcul Castelului e ca o mare țesătură îmbibată. Ierburile cresc fără încetare. Un loc făcut să atragă răul.

E ceea ce i s-a întâmplat lui Clélis Destinat: totul s-a terminat în trei săptămâni, între prima vizită a doctorului și ultima lopată a lui Ostrane, groparul, care pe aceasta din urmă o aruncă foarte încet. „De ce tocmai pe aceasta și nu alta?” l-am întrebat într-o zi. „Fiindcă aceasta, mi-a răspuns el privindu-mă cu ochii săi ca niște puțuri întunecate, fiindcă aceasta trebuie să rămână în amintire...” Ostrane e cam flecar, îi place să dea replici de efect. Și-a greșit meseria, l-aș fi văzut foarte bine pe scena unui teatru.

Bătrânul Destinat era un om al pământului, dar în cincizeci de ani reușise totuși să se șlefuiască, cheltuind o groază de bancnote și săculeți cu aur. Intrase într-o altă lume. Avea șase sute de angajați, deținea cinci ferme date în arendă, opt sute de hectare

de pădure de stejar, nenumărate pășuni, zece imobile de locuințe la V. și o saltea plină ochi de acțiuni – și nu din cele neprofitabile! – pe care ar fi putut dormi zece oameni fără să-și dea coate.

Primea oaspeți și era primit. Peste tot. Atât la episcop, cât și la prefect. Ajunsese cineva.

Nu am vorbit despre mama lui Destinat. Cu ea lucrurile stăteau altfel: provenea din lumea mai bună – a pământului, de asemenea, dar nu cea care-l lucrează, ci aceea care-l deține dintotdeauna. Prin zestre, îi adusese soțului ei mai mult de jumătate din ceea ce avea și ceva bune maniere. După aceea, se retrăsese în cărți și în lucrările rezervate doamnelor. A avut dreptul să-i aleagă fiului ei un prenume: acesta fu *Ange*. Bătrânul adăugă: Pierre. I se părea că *Ange* e lipsit de vigoare și de virilitate. Apoi, nu îl mai văzu pe fiul ei deloc, sau aproape deloc. Între bonele englezoaice din primii ani și internatul colegiului iezuiților, timpul trecu mai repede decât o bătaie din aripi. Mama trimise acolo un copil smiorcăit, cu pielea rozalie și ochii umflați de plâns și într-o zi se trezi în fața unui tânăr rigid, pe bărbia căruia erau trei fire de păr și două coșuri, și care o privea de sus, ca un adevărat mic domn modelat de latină și de greaca veche, plin de importanță și de vise de cocoș.

Muri așa cum trăise : retrasă, în singurătate. Puțini băgară de seamă. Fiul era la Paris pentru studiile sale de Drept. Când se întoarse pentru înmormântare, era un tinerel care cunoscuse viața capitalei, priceput în arta conversației, cu baston din lemn lustruit, guler impecabil și o mustăcioară subțire, pomădată à la *Jaubert*, ultima modă ! Bătrânul îi comandă tâmplarului cel mai frumos sicriu, iar acesta lucră pentru singura dată în viața lui unul din palisandru și mahon înainte de a înșuruba pe coșciug mânere din aur. Din aur adevărat. Puse apoi să se construiască un cavou deasupra căruia o statuie de bronz își întinde mâinile spre cer, în vreme ce alta, îngenuncheată, plânge în tăcere : asta nu semnifică mare lucru, dar produce un efect impresionant.

După încheierea doliului, bătrânul nu-și schimbă defel obiceiurile. Puse doar să i se croiască trei costume din postav negru și brasarde de stofă.

A doua zi după înmormântare, fiul s-a întors la Paris. Rămase acolo încă mulți ani.

După aceea, se întoarse într-o zi, prea serios și ajuns procuror. Nu mai era tânărul ageamiu care aruncase trei trandafiri pe sicriul mamei sale cu o strâmbătură de suficiență înainte de a o șterge la fel de nepăsător de teamă că nu va prinde trenul. Ai fi spus că ceva îl frânsese pe dinăuntru. Dar nu s-a știut niciodată ce.

Mai târziu, văduvia îl zdrobi de tot. Și îl îndepărtă. De lume. De noi, ceilalți. De el însuși, fără îndoială. Cred că o iubea cu adevărat pe tânăra lui floare de seră caldă.

Bătrânul Destinat muri la opt ani după nevasta sa, într-un atac pe un drum găunos, când mergea să-și vadă una din ferme ca să-l muștruluiască pe arendaș și poate chiar să-l dea afară. A fost găsit cu gura deschisă și nasul zdrobit într-o ceață groasă de început de aprilie datorată aici ploilor care biciuiesc atunci cerul și transformă pământul într-o mazăgă cleioasă. Se întorsese până la urmă de unde venise. Bucla se închisese. Bani nu-l ajutaseră prea mult. Murise ca un băiat de fermă oarecare.

Iar fiul rămase atunci cu adevărat singur. Singur în casa cea mare.

Dacă își păstrase obiceiul de a privi lumea de sus, în schimb se mulțumea cu puțin. Odată trecută tinerețea sa de fante cu maniere alese și ochi ager, tot ce rămăsese era un om care înainta în vârstă. Munca lui îi ocupa tot timpul. În vremea bătrânului, Castelul avea șase grădinari, un paznic, o bucătăreasă, trei valeți, patru cameriste și un fochist. Acest întreg trib condus sub cravașă era înghesuit în încăperi comune strâmte și în camerele de sub acoperiș, unde pe timp de iarnă apa îngheța în căni.

Procurorul le mulțumi și unora și altora. Nu se arată zgârcit. Fiecare primi o scrisoare

de recomandare și o sumă frumoasă. Nu îi păstră decât pe bucătăreasă, Barbe, care deveni, prin forța împrejurărilor, și cameristă, și pe soțul ei căruia i se spunea *Gravul*, fiindcă nimeni nu-l văzuse vreodată zâmbind, nici chiar nevasta lui, ea care avea tot timpul un chip încrețit și voios. *Gravul* se ocupa cum putea de întreținerea domeniului și de tot felul de treburi mărunte. Cei doi ieșeau rareori. Și nu îi auzeai mai deloc. Nici procurorul nu era altfel. Casa părea adormită. Prin acoperișul unuia din turnuri curgea apă. O glicină mare, care fusese lăsată să crească în voie, sufocase cu ramurile ei mai multe persiene. Câteva pietre crăpaseră din cauza gerului. Casa îmbătrânea, ca și oamenii.

Destinat nu primea niciodată oaspeți. Le întorsese spatele tuturor. În fiecare duminică, mergea la slujbă. Avea banca lui, marcată cu inițialele familiei, care erau cioplite în lemnul de stejar. Nu lipsea niciodată. Preotul îl dezmiarda din priviri în timpul predicilor de parcă ar fi fost un cardinal sau un complice. Apoi la sfârșit, după ce mulțimea de șepci și de batice brodate ieșise din bârlog, îl conducea până în piață. Sub salvele clopotelor, în timp ce Destinat își punea mânușile din piele de ied – avea mâini delicate ca ale unei femei și degete subțiri ca niște portțigarete – își spuneau tot felul de nimicuri, dar pe un ton de oameni versați,

unul cunoscând sufletele, celălalt fiind trecut prin cele lumești. Baletul se încheiase. Apoi se întorcea acasă și nimeni nu și-ar fi putut închipui singurătatea lui și nu ar fi criticat-o.

Într-o zi, unul dintre directorii Uzinei veni să solicite favoarea de a fi primit la Castel. Protocol, schimb de cărți de vizită, plecaciuni, pălăria scoasă. Este primit. Directorul acesta era un belgian gras și surâzător, cu favoriți roșcați și ondulați, scund și îndesat, îmbrăcat ca un *gentleman* dintr-un roman, cu redingotă, pantaloni în carouri, găitane și *boots* lăcuite. Imediat, Barbe sosește cu un platou mare și tot ceea ce trebuie pentru ceai. Îi servește. Dispare. Directorul flecărește. Destinat vorbește puțin, bea puțin, nu fumează, nu râde, ascultă politicos. Celălalt se învârte în jurul ceainicului, vorbește despre biliard timp de zece minute, apoi despre vânătoria de potârniche, bridge, havane și, în sfârșit, gastronomie franceză. Au trecut deja trei sferturi de oră de când a venit. Se pregătește să vorbească despre vreme, dar deodată Destinat își privește ceasul, un pic pieziș, dar îndeajuns de încet pentru a-i lăsa celuilalt destul timp ca să-l vadă.

Directorul înțelege, tușește, pune ceașca pe masă, tușește din nou, ia ceașca și până la urmă se avântă: are să-i ceară o favoare, dar nu știe dacă să îndrăznească, ezită, de

fapt se teme să nu fie inoportun, poate chiar grosolan... Totuși, se aruncă în sfârșit în apă: Castelul e mare, foarte mare, și are dependențe, anume căsuța din parc, nelocuită, dar cochetă și independentă. Problema directorului este că Uzina merge bine, prea bine chiar, și e nevoie de tot mai mult personal, mai cu seamă ingineri, șefi, dar nu mai ai unde să-i cazezi pe acești ingineri pentru că, nu-i așa, n-o să-i duci în oraș, în casele muncitorilor, nu, să-i înghesui cu acești oameni care dorm câteodată și patru într-un pat, beau vin din greu, înjură tot timpul și se înmulțesc precum animalele, niciodată! Așadar, directorului i-a venit o idee, o mică idee... dacă domnul procuror ar accepta, dar nimic nu îl obligă să facă asta, firește, fiecare este stăpân pe ce e al lui, dar cu toate astea, dacă ar accepta să închirieze căsuța din parc, Uzina și directorul i-ar fi foarte recunoscători, ar plăti scump, desigur, și nu ar muta acolo pe oricine, numai fețe subțiri, cineva politicoș, discret, tăcut, sub-șefi, dacă nu chiar șefi, și fără copii, își dă cuvântul directorul și asudă din greu sub gulerul lui fals și în *boots*. Tace, așteaptă, nu îndrăznește nici măcar să-l privească pe Destinatar care s-a ridicat și contemplă parcul și bruma care s-a lăsat peste el.

Urmează o tăcere prelungă. Directorul regretă deja demersul său când, brusc, Destinatar se întoarce spre el și îi spune că e de

acord. Aşa, pur şi simplu. Pe un ton indiferent. Celuilalt nu îi vine să creadă. Se înclină, se bâlbâie, îngaimă ceva, mulţumeşte cum poate, merge de-a-ndăratelea, apoi pleacă iute, înainte ca gazda lui să-şi schimbe decizia.

De ce acceptase procurorul? Poate doar pentru ca directorul să plece mai repede şi să-l lase din nou în tăcerea lui; sau poate că găsisese o anumită plăcere în a i se cere ceva măcar o dată în viaţa lui, altceva decât să trimită pe cineva la moarte sau să-i refuze lucrul acesta.

IV

Era cam prin '97-'98. E mult de atunci. Uzina a plătit lucrările de restaurare ale căsuței din parc. Umiditatea o mâncase ca pe o bucată de lemn vechi. Până atunci, aici fuseseră depozitate lucrurile de care nu mai era nevoie, câte puțin din toate și nimic, dulapuri șubreze și curse de șoareci, coase ruginite și subțiri precum cornul lunii, pietre, ardezie, o caleașcă de tip tilbury, jucării stricate, sculuri de sfoară, unelte de grădină, haine zdrențuite și o mulțime de trofee de cerbi și de mistreți morți și împăiați – bătrânul era un vânător înrăit – pe care fiul, care făcea să cadă capete, dar detesta să le vadă, pusese să fie aduse aici, la grămadă. Păianjenii țesuseră deasupra nenumărate pânze ce dădeau întregului ansamblu o patină antică, asemeni celei a sarcofagelor și misterelor egiptene. Pentru a împodobi casa după marea lucrare, un decorator venise special de la Bruxelles.

Primul locatar sosi de îndată ce se terminară lucrările. Șase luni mai târziu, în locul lui veni un al doilea, care plecă, la rândul-i,

apoi veniră un al treilea, un al patrulea și așa mai departe. Nu-i mai număra nimeni. Trecură mulți pe acolo, nici unul nu rămânea mai mult de un an și toți semănau între ei. Oamenii le dădeau tuturor același nume. Spuneau:

— Ia te uită, trece Locatarul!

Erau băieți mari, încă destul de tineri, care nu făceau zgomot, nu ieșeau niciodată, nu aduceau nici o femeie, aveau consemn. În rest, plecarea la Uzină la ora 7, întoarcerea la 8, după ce luau cina într-o clădire mare căreia pe aici i se spune *Cazinoul* – te întrebi de ce, când nimeni nu a jucat niciodată nimic – și care servea drept cantină acestor domni ingineri. Câteodată, unii din ei îndrăzneau să facă vreo câțiva pași, duminica, prin parc. Destinatar nu spunea nimic, îi lăsa în pace. Îi privea de la ferestre și aștepta ca ei să se întoarcă în casă înainte de a merge să se plimbe și să se așeze pe o bancă.

Anii trecură. Viața lui Destinatar părea să urmeze un curs neschimbat, între palatul din V., cimitirul unde mergea în fiecare săptămână la mormântul soției sale și Castelul în care locuia, închis, ca și invizibil, retras din lume, fapt ce țesea în jurul lui un veșmânt de austeră legendă.

Înainta în vârstă, dar rămânea același. Cel puțin în aparență. Același om sobru care îți dădea fiori, aceeași tăcere densă ca un secol ale cărui clipe fuseseră toate bine

întrebuințate. Dacă voiai să-i auzi vocea, o voce de altfel foarte blândă, era de-ajuns să mergi la un proces. Procese aveau loc adesea. La noi, crimele sunt mai numeroase decât în alte părți. Asta poate fiindcă iernile sunt lungi și te plictisești repede, iar verile sunt atât de fierbinți că îți fac sângele să fiarbă în vene.

Jurații nu înțelegeau întotdeauna ce voia procurorul să spună: citise prea mult, iar ei nu îndeajuns. Printre ei, erau tot felul de inși, de cele mai multe ori oameni insignifianți. Meșteșugari bătrâni stăteau lângă țărani cu obrajii rumeni, funcționari mărunți, preoți în sutane ponosite care veneau dintr-o parohie de țară după ce se treziseră înainte de răsărit, cărăuși și muncitori istoviți. Stăteau cu toții pe aceeași bancă, cea bună. Mulți dintre ei s-ar fi putut afla pe banca din față, între cei doi jandarmi mustăcioși, țepeni ca niște statui. Și sunt sigur că, în adâncul lor, știau asta în chip obscur, o înțelegeau fără să vrea să o recunoască, și asta îi făcea adesea atât de plini de ură și de potrivnici celui judecat, celui care ar fi putut fi, pe scurt, fratele lor de neșansă sau de curaj.

Când Destinat ridica vocea, toate murmurele încetau în sala de judecată. Părea că sala se reorganizează, ca atunci când ești în fața unei oglinzi și tragi de cămașă pentru a-ți aranja gulerul. O sală întreagă

de oameni care se privesc unii pe alții și încetează să mai respire. În tăcerea lăsată procurorul arunca primele sale cuvinte. Iar tăcerea se destrăma. Niciodată mai mult de cinci file, indiferent de cazul judecat. Sistemul procurorului era simplu ca bună ziua. Fără fleacuri. Zugrăvirea rece și minuțioasă a crimei și a victimei, atâta tot. Dar asta înseamnă deja mult, mai ales când nu lași deoparte nici un detaliu. Cel mai adesea, raportul medicului îi servea ca breviar. Se ținea de el. Îi era de-ajuns să-l citească, și vocea lui se oprea asupra cuvintelor celor mai tăioase. Nu uita nici o rană, nici o tăietură, nici cel mai mic detaliu al unui gât tăiat sau al unei burți spintecate. Publicul și jurații vedeau adesea în fața lor imagini ce veneau de foarte departe, din ceea ce era mai sumbru, pentru a ilustra răul și metamorfozele sale.

Se spune adesea că ne temem de ceea ce nu cunoaștem. Cred mai curând că teama se naște când afli într-o bună zi ceea ce ieri încă mai ignorai. Acesta era secretul lui Destinat: cu un aer obișnuit, le punea în față unor oameni mulțumiți de viețile lor lucruri în vecinătatea cărora nu voiau să trăiască. Restul era aranjat. Triumful asigurat. Putea să ceară capul inculpatului. Iar jurații i-l dădeau pe o tavă de argint.

După aceea, putea merge să ia masa la *Rébillon*. „Încă unul bun de scurtat, domnule procuror!“ îi spunea Bourrache conducându-l

la masa lui, trăgându-i scaunul cu maniere rezervate unui mare domn. Destinat desfăcea șervetul și făcea să răsunе paharul lovindu-l cu lama cuțitului. Judecătorul Mierck îl saluta fără cuvinte, iar Destinat îi răspundea în același fel. Cei doi păstrau o distanță de cel puțin zece metri între ei. Fiecare la masa lui. Nu schimbau niciodată un cuvânt. Mierck mânca precum un căpcăun murdar, cu șervetul înnodat la gât ca un grăjdar, cu degetele unsuroase și ochii deja tulburi din pricina sticlelor de vin de Brouilly. Procurorul, în schimb, era un om educat. Tăia peștele ca și cum l-ar fi mângâiat. Ploua întruna. Judecătorul Mierck își înghițea desertul, *Belle de jour* moțăia în apropierea vetrei, legănată de oboseală și de dansul iute al flăcărilor. Procurorul zăbovea în ascunzișurile visului său languros.

Undeva se ascuțea deja o lamă și era ridicat un eșafod.

Mi s-a spus că talentele lui Destinat și averea lui l-ar fi putut duce foarte departe. În schimb, a rămas toată viața la noi. Adică nicăieri, adică într-un ținut în care, pentru mulți ani, zgomotul vieții a pătruns doar ca o muzică îndepărtată, înainte ca într-o bună dimineată să ne lovească în moalele capului și să ne chinuie îngrozitor timp de patru ani.

Portretul lui Clélis împodobeia încă vestibulul Castelului. Surâzând, privea de acolo lumea schimbându-se și alunecând în abis. Purta veșmintele unor vremuri simple care nu mai erau. De-a lungul anilor, paloarea îi dispăruse, iar vopselele șterse îi colorau acum obrajii într-o trandafirie înflăcărare. Zi de zi, Destinat trecea pe la picioarele ei, tot mai decrepit, tot mai stins, cu gesturi încetinite și pasul mai lent. Ei doi se îndepărtau tot mai mult unul de altul. Moartea brutală răpește lucrurile frumoase, dar le păstrează în aceeași condiție. Aici e adevărata ei măreție. Nu ne putem împotrivi.

Lui Destinat îi plăcea să privească timpul scurgându-se și nu făcea uneori nimic altceva decât să stea la fereastră într-un șezlong de lemn sau pe banca ce ieșea în afară, datorită unei mici movile artificiale pe care primăvara o acoperea cu anemone și saschii, lângă apele molcome ale râului Guerlante și cele, mai grăbite, ale micului canal. Putea fi luat, în acele momente, drept o statuie.

Încerc să înțeleg de atâția ani, dar nu mă socotesc mai răutăcios decât alții. Bâjbâi, mă rătăcesc, mă învârt în cerc. La început, înainte de *Caz*, Destinat era pentru mine un nume, o funcție, o casă, o avere, un chip cu care mă intersectam de cel puțin două sau trei ori în fiecare săptămână și înaintea căruia îmi scoteam pălăria. Dar ce se

găsea în spatele acestor aparențe nu era deloc de bine ! De atunci, datorită faptului că trăiesc alături de fantoma lui, mi-a devenit într-un fel o cunoștință veche, o rudă de neșansă, o parte din mine însumi, ca să spun așa, și încerc să îl fac să vorbească și să prindă din nou viață pentru a-i pune o întrebare. Una singură. Câteodată, îmi spun că-mi pierd timpul, că omul era la fel de neguros ca o ceață densă și că nu-mi vor fi de ajuns nici o mie de seri. Dar acum am timp destul. Sunt ca și în afara lumii. Tot ceea ce se agită îmi pare atât de departe de mine. Trăiesc în mijlocul curenților unei Istории care nu mai este istoria mea. Puțin câte puțin, mă sustrag.

V

1914. La noi în oraș, în ajunul marelui masacru, a fost deodată penurie de ingineri. Uzina mergea la fel de bine ca întotdeauna, însă ceva făcea ca belgienii să rămână în micul lor regat, în umbra fragilă a monarhului lor de operetă. Procurorului i se aduse la cunoștință, cu destule plecăciuni și cuvinte alese, că nu avea să mai vină nici un locatar.

Vara se anunța la fel de fierbinte sub bolțile de verdeață ca și în capetele multor patrioți care fuseseră remontați în masă precum frumoasele mecanisme ale unor orologii. Pretutindeni se strângeau pumni și amintiri dureroase. Ca peste tot, și aici rănilor s-au închis greu, mai ales cele care sunt cu adevărat dezgustătoare și care se infectează încetul cu-ncetul, în serile de monotonie și ranchiună. Din amor propriu sau din prostie, o țară întreagă era gata să se repeadă la gâtul alteia. Tații își îndemneau fiii. Fiii își îndemneau tații. Numai femeile, mame, soții sau surori, mai priveau toate astea cu inimile îndoite de prevestirea unei nenorociri și de o luciditate care le făcea să vadă

dincolo de aceste după-amiezi cu răcnete pline de voioșie, cu tunuri și cântece patriotice care răsunau sub frunzișul verde al castanilor, făcându-ți urechile să țiuie.

Orășelul nostru auzea războiul, dar nu era cu adevărat prins în el. Toți bărbații lucrau la Uzină. Era nevoie de ei. Un ordin veni de sus. Unul bun, de data asta, ceea ce era așa de rar: prin derogarea nu mai știu cărui personaj important, toți muncitorii au fost rechiziționați pentru serviciul civil: opt sute de flăcăi scăpară astfel de vărsarea de sânge și de cerurile albastre. Opt sute de bărbați care pentru unii nici nu au existat și care se trezeau în fiecare dimineață într-un pat cald și în niște brațe adormite, și nu în tranșee mocirloase, pentru a merge să împingă vagonete, și nu cadavre. Ce noroc chior! Șuierul obuzelor, teama, prietenii care gem și mor la douăzeci de metri de tine, agățați în sârma ghimpată, șobolanii rozând cadavrele morților, toate astea erau atât de departe! În locul lor, viața adevărată, și atât. Viața îmbrățișată în fiecare dimineață nu ca un vis de dincolo de perdeaua de fum, ci ca o certitudine caldă ce simte somnul și mireasma femeii. „Norocoșii! Cocoloșiții!” asta spuneau toți soldații în convalescență, chiorii, ologii, amputații, zdrobiții, cei cu capetele sparte, gazați, măcelăriți, când îi întâlneau pe stradă pe muncitorii cu desagi, roșii în obraji și viguroși. Unii, cu un braț

înfășat sau cu un picior de lemn, se întorceau în urma lor și scui-pau în pământ. Nu puteai să nu-i înțelegi. Poți să urăști pentru mai puțin de atât.

Dar nu toți erau muncitori la Uzină. Țăranii care împliniseră vârsta dăduseră furca pe pușcă. Câțiva care plecau mândri ca niște cadeți încă nu știau că-și vor avea în curând numele gravate pe un monument încă neconstruit.

A fost apoi o plecare memorabilă: cea a învățătorului, care se numea, să nu-ți crezi urechilor, Fracasse. Nu era de prin partea locului. I s-a organizat o ceremonie. Copiii compuseseră un cântecel, foarte mișcător și naiv, care i-a smuls lacrimi. Consiliul municipal i-a dăruit o punguță pentru tutun și o pereche de mănuși de oraș. Mă întreb ce-o fi făcut cu acele mănuși de culoarea somonului, dintr-o țesătură delicată, pe care le-a scos dintr-o cutie de piele și dintr-o învelitoare de mătase, înainte de a se uita la ele fără să-i vină a crede. Nu știu ce s-a ales de Fracasse: a murit, a rămas schilod sau a scăpat teafăr la capătul celor patru ani. În orice caz, nu s-a mai întors niciodată și îl înțeleg: războiul nu a făcut doar foarte mulți morți, dar a și împărțit în două lumea și amintirile noastre, ca și cum tot ceea ce se întâmplase înainte era ca într-un paradis sau ca în adâncul unui buzunar vechi în care nu am mai îndrăzni vreodată să băgăm mâna.

Cel trimis să-l înlocuiască nu putea fi luat la război. Îmi amintesc mai ales ochii lui de nebun, două mingi de oțel, înconjurate de albul ca stridia. „Sunt împotrivă!“ a zis el imediat ce primarul a venit să-i arate sala de clasă. De atunci i s-a spus *Împotrivă*. E frumos să fii împotrivă. Dar împotriva a ce? Despre asta nu s-a știut niciodată nimic. În orice caz, în trei luni totul s-a rezolvat: tânărul începuse fără îndoială să-și piardă mințile de ceva vreme. Câteodată, se oprea în mijlocul lecției și-i privea pe copii făcând zgomote de mitralieră cu buzele și limba, sau mima obuzul căzând, aruncându-se la pământ, și apoi rămânea așa, nemișcat, minute întregi. Era singur în toată povestea asta. Nebunia e un tărâm în care nu intră cine vrea. Totul se merită. Oricum, în acest tărâm el devenise stăpân, rupând toate legăturile cu lumea cu aerul unui căpitan care își scufundă singur corabia, rămânând în picioare la proră.

În fiecare seară se plimba țopăind de-a lungul canalului. Vorbea singur, spunea cel mai adesea cuvinte pe care nimeni nu le înțelegea, se oprea pentru a lupta cu o nuielușă de alun împotriva unui adversar invizibil, pleca iarăși sărind și murmurând „Tâgâdâm, Tâgâdâm, Pam, Pam“.

O luă razna într-o zi de bombardamente crâncene. Geamurile se zgâlțâiau la fiecare cinci secunde precum suprafața apei la un

viscol puternic. Aerul era plin de mirosul de praf de pușcă și de stârvuri. Puțea până și în case. Astupam crăpăturile ferestrelor cu cârpe umede. Puștii povesteau mai târziu că *Împotrivă* stătuse cu capul în mâini timp de aproape o oră, până ce era pe cale să explodeze, înainte de a se urca în picioare pe catedră și de a-și da jos hainele una câte una cântând foarte tare *Marseieza*. Apoi, gol precum Adam, sărise și înșfăcase drapelul, îl aruncase pe jos, urinase pe el, înainte de a-ncerca să-i dea foc. În acel moment tânărul Jeanmaire, cel mai mare din clasă, avea aproape 15 ani, se ridicase calm și îl oprise lovindu-l tare în moalele capului cu un vâtrai de fontă.

„Steagul e sacru!” spusese puștiul mai târziu, tare mândru, înconjurat de ceilalți în timp ce își explica gestul. Avea deja fibră de patriot. A murit trei ani mai târziu la Chemin des Dames¹. Tot pentru steag.

Când sosi primarul, învățătorul era întins, gol-pușcă, pe albastru, alb și roșu, cu părul puțin pârlit de focul pe care încercase să-l pornească. A fost luat mai târziu de către doi infirmieri, îmbrăcat cu o cămașă care-i dădea o alură de scrimer, cu un cucui vânăt la cap, ca o bizară decorație. Nu mai vorbea.

1. Bătălie purtată între aprilie-mai 1917, în care francezii au fost înfrânți de germani, având pierderi de 110 000 de morți și răniți. (n.t.)

Era ca un copil mic, pe care tocmai l-ai muștruluit. Cred că era deja plecat de tot.

Școala rămânea fără profesor, iar situația, deși nu le displăcea puștilor, nu era deloc pe gustul autorităților care aveau mare nevoie să le bage ceva în cap și să fabrice la kilogram soldați tineri, pregătiți să plece în toiul luptei. Mai ales că, în vremea aceea, iluziile de început fiind depășite — „în cincisprezece zile o să-i înfrângem pe nemți și o să luăm Berlinul!“ —, nu se știa cât timp avea să mai dureze războiul și cel mai bine era să-ți faci rezerve. În caz că.

Primarul își smulgea degeaba părul din cap și trăgea clopotele pe unde putea: nu putea să găsească o soluție pentru înlocuirea lui Fracasse.

Și apoi, soluția a venit, pe 13 decembrie 1914, ca să fiu mai precis, odată cu diligența de poștă care sosea de la V. și care s-a oprit ca de obicei în fața magazinului lui Quentin-Thierry, în vitrina căruia erau aliniate ca întotdeauna cutii cu nituri de toate mărimile lângă capcane pentru cârțițe. Am văzut coborând patru negustori de vite, roșii ca mitrele de cardinal, care își dădeau coate râzând zgomotos după ce udaseră cam mult afacerile pe care le-ncheiaseră; apoi, două văduve care făcuseră drumul până în oraș pentru a vinde câteva lucruri cusute de mână; moș Berthiet, un notar retras din afaceri care venea o dată pe săptămână

într-o încăpere din spate de la Grand Café de l'Excelsior ca să joace bridge cu câțiva ratați de teapa lui. Mai erau trei tinere care fuseseră să facă cumpărături pentru căsătoria uneia din ele. Și apoi, la urmă, când credeam că nu mai era nimeni, am văzut coborând o fată. O adevărată rază de soare.

Privi încet în dreapta și-n stânga, ca pentru a cântări lucrurile. Nu se mai auzeau loviturile tunurilor și bubuiturile obuzelor. În aer încă se mai simțeau căldura toamnei și seva ferigilor. Avea la picioare doi săculeți de piele maronie ale căror fermoare de cupru păreau să ascundă mari mistere. Ținuta ei era simplă, fără efecte sau înflorituri. Se aplecă puțin, ridică cele două trăistuțe și dispăru ușurel din raza privirii noastre, cu silueta ei delicată pe care seara o învăluia într-un abur albăstrui, roz, cețos.

Fata avea un prenume, am aflat mai târziu, în care dormita o floare, Lysia, iar acest prenume i se potrivea ca o rochie de bal. Nu avea nici 22 de ani, venea din nord, era în trecere. Numele ei de familie era Verhareine.

Drumul ei, pe care l-a continuat departe de privirile noastre, o conduse la merceria lui Augustine Marchoprat. La cererea ei, aceasta îi arată unde sunt primăria și casa primarului: era ceea ce tânăra dorise să afle, cu o voce „de zahăr“, aveau să povestească mai târziu smochinele uscate. Iar coana Marchoprat, care era o gură spartă

fără pereche, dădu fuga să-i povestească vechii sale prietene Mélanie Bonnipeau, o bigotă cu bonetă, care își petrecea timpul scrutând strada de la fereastra joasă a casei sale, dintre plantele verzi care își desfășurau la geamuri volutele apoase și pisica grasă cu o figură gravă, ca de călugăr. Cele două bătrâne începură atunci să facă tot felul de presupuneri și să se avânte în construirea unor romane de doi bani cu care se îndopau în serile de iarnă, povestindu-și toate episoadele și făcându-le chiar mai gogonate și mai prostesti, până la sosirea, o jumătate de oră mai târziu, a lui Louissette, bona primarului, o fată curajoasă ca o găscă.

— Așadar, cine-i? o întrebă coana Marchoprat.

— Cine să fie?

— Toanto! Fata cu cele două bagaje!

— O fată din nord.

— Din nord, din care nord? întrebă din nou negustoreasa.

— Nu știu nici eu, din nord, că n-or fi mai multe.

— Și ce vrea?

— Vrea locul.

— Ce loc?

— Locul lui Fracasse.

— E învățătoare?

— Așa zice.

— Și primarul ce-a spus?

- O, a fost numai zâmbet.
- Nu mai spune!
- I-a zis: mă salvați!
- „Mă salvați!“
- Da, chiar așa.
- Încă unul care are și alte gânduri...
- Ce gânduri?
- Sărmana de tine! Gândurile din pantaloni, dacă preferi, doar îți cunoști stăpânul, e bărbat.
- Păi ce să caute gândurile în pantaloni?
- Dumnezeuule, nătângă mai e! Și copilul tău din flori, cum l-ai făcut, cu un curent de aer?

Jignită, Louisette le întoarse spatele și plecă. Cele două bătrâne erau mulțumite. Aveau despre ce să vorbească toată seara, despre nord, bărbați și apucăturile lor, despre tânăra creatură care părea orice numai învățătoare nu, și care, mai ales, era prea frumoasă, mult prea frumoasă pentru a fi învățătoare, atât de frumoasă că putea să nu aibă nici o meserie.

În ziua următoare, știam totul, sau aproape totul.

Lysia Verhareine dormise în camera cea mai mare a singurului hotel din oraș, pe spezele primăriei. Iar dimineața, primarul, îmbrăcat ca un mire, veni să o ia pentru a o prezenta peste tot și a o conduce la școală. Trebuia să-l vedeți pe primar făcând reverențe

și piruete, cât pe ce să-și rupă pantalonii negru-jasp, cu cele o sută de kilograme ale lui care-i făceau gesturile grațioase ca dansul unui elefant de circ, în fața domnișoarei care privea totul detașată, ca și cum ar fi căutat să se protejeze, să se țină departe de toate astea, chiar în timp ce ne strângea mâna ușor, dintr-o mișcare a încheieturii ei fine.

Intră în școală și privi sala de clasă ca și cum ar fi fost un câmp de luptă. Duhnea a copii de țărani. Mai rămăsese și niște cenușă pe jos de la drapelul ars. Câteva scaune întoarse dădeau locului un aer de sfârșit de petrecere. Unii din noi urmăream scena de afară, fără să ne ascundem, cu nasul lipit de geamul ferestrelor. Pe tablă era scris începutul unui poem :

*Au simțit, fără îndoială, mușcătura frigului
În inimile lor dezvelite sub stelele pătrun-
zătoare
Și moartea la mijloc...*

Cuvintele se opreau aici, la fel și scrisul, care trebuie să fi fost al lui *Împotrivă*, scrisul acela care era aici și care ne reamintea de ochii lui și de mișcările de gimnastică, în vreme ce el zăcea probabil – dar unde ? – pe o saltea păduchioasă sau tremura de frig sub dușurile înghețate și sub șocurile electrice violacee.

Primarul vorbise după ce deschisese ușa și arătase spre drapel, apoi își vârâse degetele

lui ca niște cârnați în buzunarele pentru ceas ale vestei de mătase și făcuse pe importantul în tăcerea lui, aruncându-ne din când în când câte o privire întunecată care, fără îndoială, voia să spună „Ce faceți voi aici și ce vreți? Mai bine v-ați căra, în loc să vă lipiți boturile de noi“. Dar nici unul dintre cei care sorbeau scena din priviri ca pe un vin rar nu pleca.

Tânăra făcea prin clasă pași mici, la stânga și la dreapta, pași care o conduseră la pupitrele pe care încă tronau caiete și penițe. Se aplecă peste unul din caiete, citi pagina scrisă și o văzurăm zâmbind în același timp în care-i văzurăm părul ca o țesătură aurită involburându-se precum o spumă care-i mângâia gâtul, între gulerul bluzei și pielea dezvelită. Se opri după aceea în fața rămășițelor steagului, aranjă cu naturalețe florile veștejite într-o glastră, șterse cu un aer indiferent tabla și versurile neterminate, apoi îi zâmbi primarului care stătuse nemișcat, furat de acest surâs de 20 de ani, în timp ce în cel puțin cincisprezece locuri oamenii își tăiau gâtul și mureau zilnic cu miile, departe de orice surâs feminin, pe un pământ devastat, unde însăși ideea de femeie devenise o himeră, un vis de om beat, o prea frumoasă insultă.

Primarul se bătu peste burtă dându-și importanță. Lysia Verhareine ieși din clasă cu un mers demn și grațios, ca în pas de dans.

VI

Învățătorii locuiseră întotdeauna la etajul școlii: trei camere elegante și curate, cu vedere spre sud, care îmbrățișau dealul acoperit cu vii și cu livezi de pruni. Fracasse făcuse din ele un locșor drăguț, pe care l-am văzut într-o seară sau două când am stat și am vorbit, despre orice și despre nimic, fiecare dintre noi puțin rezervat, un loc ce mirosea a ceară de albine și lipici de cărți, a meditație și celibat. Nimeni nu fusese aici de când *Împotriva* își luase în primire slujba, nici după ce îl luaseră infirmierii.

Primarul băgă cheia în broască, împinse ușa cu greu, un pic surprins de rezistența întâmpinată, intră și își pierdu imediat zâmbetul său de ghid turistic: bănuiesc asta, refac povestea, umplând spațiile goale, dar cred că nu inventez nimic, fiindcă am citit groaza lui pe fruntea îmbrobonată de picături mari de sudoare și de surpriză, pe chipul său sufocat când ieși afară după câteva minute, pentru a lua câteva guri mari de aer, sprijinit de perete, înainte de a scoate din buzunar, precum țăranul ce nu încetase

niciodată să fie, o batistă mare în carouri, nu tocmai curată, și a se șterge cu ea.

Puțin mai târziu, Lysia Verhareine se întoarce și ea la lumină, care o făcu să clipească, apoi deschise din nou ochii pentru a ne privi și a zâmbi. Se îndepărtă, făcu vreo câțiva pași, se lăsă pe vine și ridică de pe jos două castane târzii care tocmai căzuseră pe pământ și străluceau, lucioase, în învelișul lor brun, uimitor de proaspăt. Le rostogoli în mână, le mirosi închizând ochii și apoi plecă încetișor. Alergarăm pe scări, ne dădurăm coate îmbulzindu-ne: era o apocalipsă.

Nu rămânea nimic din vechiul farmec al micuței locuințe. Pur și simplu nimic. *Împotrivă* devastase metodic locul, mergând cu minuțiozitatea până la a tăia fiecare carte din bibliotecă în pătrate de un centimetru pe un centimetru – Lepelut, un hârțogar care avea mania preciziei, le măsură sub ochii noștri –, zgâriind cu un briceag mobilele una câte una până le transformase în niște coline mari și galbene de așchii. Gunoaiele atrăseseră o sumedenie de insecte de toate mărimile. Cearșafuri murdare zăceau pe podea ca niște trupuri descărnate, rupte, încremenite. Iar pe pereți, pe toți pereții, versurile *Marseiezei* își desfășurau cu litere delicate chemările războinice pe tapetul cu motive de margarete și de nalbă, iar nebunul scrisese și rescrisese aceste versuri ca pe niște litanii demente care ne dădură tuturora impresia că suntem închiși între paginile uriașe ale unei cărți atroce

și fiecare literă era scrisă cu degetele lui, cu degetele lui muiate în propriul rahat, pe care-l făcuse în fiecare colț al celor trei camere în fiecare zi cât stătuse la noi, probabil după gimnastica lui obișnuită, sau sub bubuiturile înspăimântătoare ale tunurilor, aproape de insuportabilul cântec al păsărilor, de parfulmul obscen al caprifoiului, liliacului, trandafirilor, sub albastrul cerului, în vântul dulce.

Împotriva își inventase până la urmă un război al lui. Cu ajutorul briciului și al cuțitului și al excrementelor trasase contururile câmpului său de luptă, ale tranșeelor și infernului său. La rândul lui, își strigase suferința înainte de a-i cădea pradă.

Putea îngrozitor, e drept, dar primarul nu era în fond decât un caracter mărunț, fără inimă și fără măruntaie. Mai puțin decât nimic. În schimb, tânăra învățătoare era o doamnă: ea care ieșise din locuință fără să judece pe nimeni și fără să se îngrozească. Privise cerul care ducea cu el aburii și norii rotunzi, făcuse câțiva pași, ridicase două castane și le mângâiase ca și cum ar fi fost tâmplele înfierbântate ale nebunului, fruntea lui palidă, lividă din cauza tuturor morților și a supliciilor adunate de-a lungul umanității, a rănilor în putrefacție deschise de secole, alături de care miasmele rahatului nu înseamnă nimic, da, nimic altceva decât un miros slab, searbăd și înțepător de trup încă viu, *viu*, care nu trebuie să ne dezguste, să ne umilească sau să ne distrugă.

Nu era posibil ca tânăra să locuiască în apartament. Primarul era uluit. Naviga prin aburii alcoolului, era la al șaselea pahar de absint, pe care îl bău dându-l peste cap, fără să aștepte ca zahărul să se dizolve, cum făcuse la cele dinainte, ca să-și revină cât de cât după ce dăduse ochii cu întunericul ce zace în fiecare dintre noi, și toate astea la cafeneaua Thériex, cea mai apropiată, în vreme ce noi, ceilalți, ne gândeam încă la caligramele nebunului, la universul său de confetti și de murdării, scuturând din cap, fluierând tare, ridicând din umeri și uitându-ne pe fereastră spre răsărit care devenea întunecat ca un lapte de tuș.

Și apoi, fiindcă adormise și sforăia după atâta băut, primarul ajunse să-și spargă mutra lovindu-se de scaun și de masă. Râsete generale. Oamenii se întorc la mesele lor. Discuțiile reîncep. Se vorbește. Se vorbește. Și unul, nu știu care, pomenește numele lui Destinat. Iar un altul, iarăși nu mai știu care, zice: „Acolo ar trebui mutată micuța învățătoare, la procuror, în casa din parc, acolo unde era instalat locatarul!“.

Toată lumea găsi ideea excelentă, în frunte cu primarul care spuse că se gândise la asta mai înainte. Ceilalți își dădură coate cu subînțeles. Era târziu. Clopotul bisericii se auzi în noapte bătând de douăsprezece ori. Vântul trânti un oblon. Afară, ploaia se revărsa pe pământ ca un mare fluviu.

VII

A doua zi, primarul nu mai avea ținuta lui impozantă. Avea o figură lungă, era îmbrăcat în haine groase de catifea și palton de lână și purta o șapcă din blană de vidră și încălțări cu ținte. Lăsase deoparte ținuta de proaspăt însurățel și aerul lui sigur pe sine. Nu mai era cazul să se creadă la teatru și să joace un rol : Lysia Verhareine îi ghicise sufletul. Nu mai avea rost să-și compună o mască de tânăr elegant. Și apoi, a-i face procurorului o vizită în ținută de bal însemna să fie dat afară din start. Celălalt l-ar fi privit cum privești o maimuță îmbrăcată în haine de om.

Micuța învățătoare își păstra surâsul ei distant. Rochia sa era la fel de simplă precum cea din prima zi, dar în tonuri de toamnă și de pădure, tivită cu o dantelă de Bruges care-i dădea o gravitate religioasă. Primarul se împotmolea în nămolul de pe străzi. Dar ea, ea pășea cu picioarele ei micuțe pe pământul îmbibat de apă, ocolea bălțile și rigolele. Ai fi putut spune că se juca, sărind ușor, trasând în noroi urmele unui animal

blând, iar sub trăsăturile ei netede, de femeie tânără ghiceai copilul jucăuș care trebuie să fi fost până nu de mult, lăsând șotronul pentru a se strecura în grădini și a culege de acolo cireșe și coacăze roșii.

Lysia așteptă în fața treptelor Castelului în timp ce primarul, intrat de unul singur, îi expunea lui Destinat cererea. Procurorul îl primi în picioare, în vestibul, unde tavanul era la zece metri deasupra, în răcoarea pătratelor albe și negre ale pardoselii, care alcătuiau tabla de șah a unui joc început în noaptea vremurilor, în care oamenii sunt pioni și există doar cei bogați, cei puternici și războinicii, în timp ce, de departe, căzând unul câte unul, îi privesc slugile și muritorii de foame. Primarul deșertă totul dintr-un foc. Fără să înfrumusețeze situația și fără să-și caute cuvintele. Vorbea, cu ochii la carourile de pe jos și la ghetrele lui Destinat, din piele de vițel, de cea mai bună calitate. Nu ascunse nimic: *Marseieza* scrisă cu fecale, imaginea de sfârșit de lume și ideea pe care o avuseseră mulți, dar mai ales el, de a o găzdui pe tânără în casa din parc. Tăcu, așteptă, părea o fiară care ar fi izbit cu o lovitură puternică gardul unui parc sau trunchiul unui stejar gros. Procurorul nu răspunse nimic. Privea prin vitraliul ușii de la intrare silueta ușoară care se plimba liniștită înainte și înapoi, apoi îi dădu de înțeles primarului că dorea să o

vadă pe tânără, iar ușa se deschise și Lysia Verhareine intră.

Aș putea broda pe marginea acestui episod, n-ar fi prea greu, dar la ce bun? Adevărul este cu atât mai puternic cu cât îl privim în față. Lysia intră și-i întinse lui Destinat mâna ei atât de fină că nu o văzu de îndată, ocupat cum era să privească pantoforii de vară, din crep și piele tăbăcită de culoare neagră, ale căror vârfuri și tălpi erau acoperite cu puțin noroi. Iar acest noroi, mai curând cenușiu decât brun, lăsase o dâră pe jos, pătând cu alb pătratele negre și cu o culoare întunecată pe cele albe.

Se știa că procurorul poartă, indiferent de vreme, o încălțăminte mai sclipitoare decât cascheta unui soldat din garda republicană. Putea să cadă o zăpadă de-un metru, să plouă torențial, drumul putea să dispară sub clisă, dar acest om avea mereu în picioare pantofi de piele imaculați. Îl văzusem într-o zi curățându-și-i, pe holurile palatului – crezuse că nu îl vedea nimeni, în vreme ce puțin mai încolo, dincolo de lambriurile din lemn de nuc deteriorate de-a lungul anilor, doisprezece jurați cântăreau greutatea capului unui om. Era în gesturile lui, în acea zi, un anumit dispreț amestecat cu oroare. Iar eu înțelesesem niște lucruri. Destinat ura murdăria, chiar și pe cea mai firească și mai terestră. De obicei, repulsia îl făcea să privească pantofii grosolani și

murdari ai justițiabililor care se înghesuiau pe băncile tribunalului sau ai bărbaților și femeilor pe care îi întâlnea pe stradă. Când îți vedea pantofii, erai judecat pentru a se stabili dacă ești demn de privit sau nu. Totul pentru un lustru fără cusur al pantofilor, care trebuiau să fie strălucitori precum o țeastă pleșuvă după o vară cu mult soare, precum crusta unui pământ arid sau ca ploaia scânteind peste o piele tăbăcită, rigidă și goală pe dinăuntru.

Dar acum, înaintea pantofiorilor compromiși de noroi ce redesenau modelul de pe pardoseala de marmură – și universul odată cu el –, totul se petrecu altfel, ca și cum întreg mersul lumii fusese dat peste cap.

Destinat luă mâna micuță într-a lui și o privi mult timp.

— O eternitate, povesti mai târziu primarul. O eternitate, și încă una infinită, adăugă înainte de a-ncheia: procurorul nu-i dădea drumul la mână, o tot privea, iar ochii lui, dacă i-ați fi văzut, nu mai erau ai lui, și chiar buzele i se mișcau sau tremurau puțin, de parcă ar fi vrut să spună ceva, dar nu ieșea nimic, nimic. O privea pe fată, o devora, ca și cum n-ar mai fi văzut nicio dată o femeie, în orice caz, nici una ca ea... Eu nu prea mai știam unde să mă bag, gândiți-vă, cei doi erau transportați, se închiseseră undeva, pierduți unul în ochii celuilalt, fata nici nu clipea, îi tot zâmbea, nu se uita

deloc în jos, nu părea jenată, nici timidă, iar eu eram în plus în toată povestea asta... Căutam ceva de care să mă agăț, care ar fi putut justifica prezența mea și care să nu mă facă să par un intrus, așa că m-am refugiat în portretul cel mare al soției lui, în faldurile rochiei sale, care curge până la pământ. Ce altceva ați fi vrut să fac? Micuța și-a retras până la urmă mâna, nu însă și privirea, iar procurorul s-a uitat la mâna lui de parcă i s-ar fi smuls pielea de pe ea. După un moment de tăcere, m-a privit și mi-a spus „da“, atâta tot, un simplu da. Mai departe nu știu ce a fost.

Știa foarte bine, fără îndoială, dar asta nu mai avea importanță. El și Lysia Verhareine plecară de la Castel. Destinat rămase acolo. Multă vreme. Nemișcat, în același loc. Apoi urcă în apartamentele sale, cu un pas greoi: știu asta de la slujitorul lui, *Gravul*, care nu-l mai văzuse niciodată atât de încovoiat, de lent și de năucit, iar Destinat nici măcar nu-i răspunse atunci când acesta îl întrebă dacă se simțea bine. Dar probabil că se întoarse în aceeași seară în vestibul, în penumbra doar puțin destrămată de lumina albăstruie a felinarelor din stradă, pentru a se convinge de ceea ce văzuse, pentru a privi urmele subțiri de noroi pe tabla în alb și negru a pardoselii, și a se uita apoi în ochii îndepărtatei lui soții, care surâdea și ea, dar cu zâmbetul de altădată, pe care nimic

nu-l mai lumina și care i se părea, de aceea, infinit de departe de el.

Începură apoi zile stranii.

Era în continuare război, poate mai mult ca oricând: drumurile deveneau dărele unui nesfârșit furnicar cenușiu, plin de fețe bărbोase și epuizate. Zgomotul tunurilor nu se mai oprea, zi sau noapte, și ne marca existența ca un orologiu macabru ce învârtea cu limbile lui imense trupurile rănite și viețile moarte. Cel mai rău este că ajunseserăm să nu-l mai auzim aproape deloc. Vedeam trecând zi de zi, întotdeauna în aceeași direcție, bărbați tineri, mergând pe jos către o moarte pe care credeau că o vor putea păcăli. Surâdeau, neștiind încă ce-i așteaptă. Aveau în ochi luminile vieții lor de până atunci. Nu rămânea decât cerul pentru a-ți păstra puritatea și voioșia, ignorând putreziciunea și răul care se răspândeau pe pământ sub arcul său înstelat.

Tânăra învățătoare se instalase așadar în căsuța din parcul Castelului. Îi mergea mai bine decât oricui altcuiva. Făcuse din casă un sipet după chipul și asemănarea ei, în care vântul intra fără să fie invitat înăuntru, pentru a mângâia perdelele de un albastru deschis și buchetele de flori de câmp. Petrecea ore întregi zâmbind, nimeni nu știa de ce, la fereastră sau pe băncuța din parc, cu un carnețel roșu din piele în

mâini, iar ochii ei păreau să privească dincolo de orizont, către un punct foarte puțin vizibil sau pe care nu-l puteai vedea decât cu inima, nu cu ochii.

Am adoptat-o imediat. Orășelului nostru nu-i place să primească străinii cu brațele deschise, și cu atât mai puțin străinele, dar ea a știut să farmece pe toată lumea, și mai ales pe acelea care i-ar fi putut deveni rivale, vreau să spun pe fetele tinere ce caută un soț, care în curând o salutau dând din cap, gesturi cărora ea le răspundea cu o vivacitate la fel de naturală ca tot ceea ce făcea.

Elevele se uitau la ea cu gura deschisă, iar ea se amuza pe seama lor fără răutate. Niciodată școala nu fusese atât de plină și de voioasă. Tații nu-i priveau cu ochi buni pe fiii lor care se dădeau înapoi de la cele mai simple munci și pentru care fiecare zi departe de pupitru era ca o lungă și plicticoasă zi de duminică.

Martial Maire, un prostănac ce-și pierduse o jumătate din cap sub copita unui taur, puneă în fiecare dimineață în fața ușii clasei sale un buchet cules chiar de el, iar când nu avea flori, aducea un pumn de iarbă frumoasă în care cimbrisorul răspândea un parfum de mentă, iar lucerna miroso de zahăr. Câteodată, când nu găsea nici iarbă, nici flori, lăsa trei pietre pe care își luase obiceiul să le spele la fântâna cea mare de pe strada Pachamort și pe care le ștergea de

bluza lui de lână găurită. Apoi pleca, înainte ca ea să sosească și să descopere ofranda depusă. Altele ar fi răs de nebun și ar fi aruncat iarba sau pietrele. Lysia Verhareine le strângea încet, în timp ce elevii adunați în fața ei contemplau fără să facă o mișcare obrazii ei îmbujorați și părul blond care bătea în culoarea ambrei, apoi le ținea în palmă, de parcă le-ar fi mângâiat și, odată intrată în clasă, depunea florile sau iarba într-o vază micuță, de ceramică albastră, care imita forma unui pui de lebedă, și pietrele pe biroul ei. Martial Maire privea scena de afară. Ea îi zâmbea. El pleca alergând. Câteodată, când îl întâlnea pe stradă, îi mângâia băiatului fruntea, cum faci cu cei care au febră, iar el era nebun de fericire să cunoască atingerea palmei ei călduțe.

Mulți și-ar fi dorit să fie în locul prostănacului. Maire era într-un fel partea lor de vis. Tânăra îl legăna ca pe un copil și îi dădea atenție ca unui tânăr logodnic. Nimeni nu se gândi vreodată să ia asta în răs.

VIII

Dar Destinat ? Aici e o altă poveste : intrăm într-o zonă obscură. Poate că Barbe îl cunoștea cel mai bine. Ea mi-a vorbit despre el, mult mai târziu după asta. Mult timp după *Caz* și după război. Toată lumea murise, Destinat în '21, ceilalți și ei, și nu rămăsese nimic pentru a scormoni prin cenușă. Dar, cu toate astea, ea mi-a spus ce știa. Era la sfârșitul unei după-amiezi, în fața casei unde se retrăsese, împreună cu alte văduve ca și ea — *Gravul* fusese zdrobit în '23 de o căruță pe care nu o zărise venind. Barbe își găsea consolare în sporovăială și în cireșele în alcool pe care le adusese de la Castel în mai multe borcane. Îi dau cuvântul :

— L-am găsit de îndată schimbat, imediat ce micuța se instalase în casă. A început să se plimbe prin parc ca un bondar mare și bolnav atras de miere. Făcea tururi și iar tururi, fie că ploua, că ninge sau că era vânt. De obicei, de abia dacă punea piciorul afară. Când se întorcea din V. se închidea în biroul lui sau în bibliotecă, îi aduceam un pahar de apă pe o tavă, niciodată

altceva, iar apoi cina la ora șapte. Asta era tot. Când a apărut învățătoarea, totul s-a dat puțin peste cap. Se întorcea mai devreme de la tribunal, iar apoi mergea în parc. Se așeza pe bancă, stând mult timp să citească sau să contemple copacii. Îl găseam adesea la vreo fereastră privind afară ca pentru a găsi acolo ceva. Iar mesele, ei bine, mesele puneau capac la toate. De obicei, oricum nu era prea mândăcios, dar acum aproape că nu se mai atingea de nimic. Îmi făcea un semn cu mâna și duceam totul înapoi la bucătărie. Nu te poți hrăni totuși numai cu apă și aer! Mi-am spus că într-o bună zi o să-l găsim căzut pe jos în camera lui sau altundeva, că o să aibă o indispoziție, o slăbiciune, o sincopă. Nici vorbă. Nu a avut nimic. Doar fața i s-a scofâlcit, mai ales obrazii, și buzele, care au devenit și mai subțiri decât înainte. El care se culca întotdeauna devreme a început să vegheze noaptea. Auzeam pași, pași rari la etaj, întrerupți de lungi momente de liniște. Nu știu prea bine sau prea exact ce făcea: medita, visa, de unde să știu eu? Duminica se gătea mereu pentru întâlnirea de pe drum cu micuța, când ieșea și ea. Trebuia să fie ca din întâmplare, însă totul era aranjat. Uneori, îl vedeam așteptând momentul potrivit, și apoi sărind de parcă nu ar mai fi existat nimic altceva. Iar ea, ea părea că nu înțelege, nici nu știu dacă își dădea seama. Îl saluta cu o expresie

luminoasă și plină de voioșie, iar apoi pleca mai departe. El îi răspundea la salut, dar aproape în surdina, cu o voce înceată, și rămânea înfapt în locul unde se salutaseră. Putea rămâne acolo mult timp, așteptând ca și cum ar fi urmat să se întâmple ceva, nu știu ce, și apoi, într-un final, se întorcea acasă cu inima grea.

Barbe vorbi multă vreme astfel despre procuror și despre Lysia Verhareine. Seara se lăsa în jurul nostru, cu răgete de animale închise în grajduri și cu zgomot de obloane trase. Mi-l închipuiam pe procuror mergând pe aleile parcului, spre apa râului Guerlante, privind ferestrele căsuței unde locuia tânăra învățătoare. Nu era o noutate ca un bărbat care se apropie de moarte să se prindă în mrejele dragostei. O poveste veche de când lumea! În aceste cazuri, toate conveniențele se duc pe apa sâmbetei. Numai ceilalți mai văd ridicolul, cei care nu înțeleg niciodată nimic. Până și Destinat, cu chipul său rece ca marmura și mâinile de gheață, căzuse în capcana frumuseții și a inimii ce bate nebunește. În fond, asta îl făcea uman, pur și simplu uman.

Barbe îmi mai povesti și că, într-o seară, avu loc o masă mare. Destinat pusese să se scoată pentru această ocazie toată argintăria, șervetele de in și fețele de masă brodate. O masă pentru cincizeci de oameni? Nu.

Doar pentru doi, tânăra învățătoare și el. Ei singuri. De o parte și de alta a unei mese imense. Nu Barbe a gătit, ci Bourrache, chemat special de la *Rébillon*, iar *Belle de jour* a fost cea care i-a servit la masă, în vreme ce Barbe rumega totul în tăcere, iar *Gravul* plecase la culcare de mult. Masa țină până la miezul nopții. Barbe încerca să afle ce își spuneau cei doi la masă. Iar *Belle de jour* îi spuse :

— Se privesc, nu fac altceva decât să se privească...

Barbe nu obțină nimic în schimb. Bău câteva păhăruțe de rachiu cu Bourrache, care o trezi dimineața, fiindcă Barbe adormise cu capul pe masă. Bourrache plecă, după ce curățase și aranjase totul, ducându-și în brațe fiica ce dormea ca o preafericită, învelită într-o pătură. Asta-i tot.

Noaptea ne învăluia acum din toate părțile. Bătrâna servitoare tăcea. Și-a scos baticul pentru a-și acoperi capul. Am mai rămas împreună pentru un lung moment, fără să ne spunem nimic, în întuneric, iar eu mă gândeam încă la ceea ce-mi spusese. Apoi, ea s-a scotocit prin buzunarele bluzei vechi de parcă ar fi căutat ceva. Pe cer se perindă o salbă de stele căzătoare, tocmai potrivite să le ofere celor care au nevoie de un sprijin pentru singurătate prilejul unor prevestiri, și apoi totul a revenit la normal. Ceea ce strălucea a continuat să o facă, în timp ce

lucrurile care se aflau în întuneric au rămas în continuare acolo.

— Luați asta, poate că dumneavoastră veți ști să faceți ceva cu ea.

Îmi întindea o cheie mare.

— Nimic nu s-a mișcat de la locul lui de când nu mai merg acolo. Singurul lui moștenitor e un văr prin alianță, din partea soției lui, pe care nu l-am văzut niciodată. Notarul a spus că e plecat în America. M-ar mira să se mai întoarcă, și gândiți-vă cât timp ar lua să dai de el... În curând, eu nu voi mai fi aici... Dumneavoastră veți fi paznicul, într-un fel.

Barbe s-a ridicat încet, mi-a strecurat cheia în mână și apoi a intrat în casă, fără a mai spune vreun cuvânt. Am băgat cheia de la Castel în buzunar și am plecat.

Nu am mai avut o altă ocazie să vorbesc cu Barbe, deși dorința de a o face mi-a produs adesea furtiveități, cam ca o răie nu tocmai sănătoasă, care te mănâncă și îți și place în același timp. Dar îmi ziceam că am timp destul: asta e marea tâmpenie a oamenilor, ne spunem mereu că avem timp, că vom putea face un lucru a doua sau a treia zi, peste un an sau peste două ore. Și apoi totul moare. Ne pomenim că însoțim niște sicrie, ceea ce nu ajută prea mult într-o conversație. Am privit sicriul lui Barbe în timpul înmormântării de parcă aș fi vrut să găsesc acolo niște răspunsuri, dar nu era

nimic altceva decât niște lemn lustruit în jurul căruia preotul împrăștia fumul de tămâie și cuvintele rugăciunii. Mergând spre cimitir împreună cu micul grup de voci tremurătoare, m-am întrebat dacă nu cumva își răsese de mine Barbe, cu poveștile ei în care Destinat nu mai mânca și se juca de-a amarezul. Dar, în definitiv, asta nu mai avea nici o importanță. Cireșele în alcool se dovediseră mai tari decât ea. Poate că acolo, sus, printre nori, avea să găsească un borcan plin.

Țineam mereu în buzunar cheia Castelului și încă nu mă folosisem de ea din seara în care mi-o dăduse, cu șase luni în urmă. Lopețile de pământ aruncate în groapă mi-au reîntărit hotărârea. Mormântul a fost acoperit. Barbe îl reîntâlnise pe *Grav* al ei pentru eternitate. Preotul a plecat împreună cu cei doi copii de cor, ai căror saboți bocăneau prin noroi. Credincioșii s-au împrăștiat ca niște sturzi pe un câmp cu grâu verde, iar eu m-am îndreptat spre mormântul lui Clémence, muștrându-mă că nu vin mai des.

Soarele, ploaia și anii au șters fotografia pe care o așezasem într-un medalion de porțelan. Nu mai rămâne decât o umbră a părului ei și i se poate ghici zâmbetul, ca și cum m-ar privi din spatele unui paravan de pânză. Mi-am pus mâna pe literele aurite ale numelui ei și apoi am plecat, spunându-i în minte toate acele povești ce-mi alcătuiesc viața, viața mea fără ea, de atât

de multă vreme, povești pe care trebuie să le știe bine după ce m-a ascultat repetându-le de atâtea ori.

Acea a fost ziua, de altfel, după înmormântarea lui Barbe, când m-am decis să merg la Castel, pentru a pătrunde mai adânc într-un mister printre ai cărui puțini spectatori mă număram odinioară. Da, în ziua aceea am dat la o parte mărăcinii care se adunaseră la poartă într-un mănunchi sălbatic și am strecurat cheia în încuietoarea cea mare. M-am simțit ca un prinț lamentabil ce forțează ușile unui palat în care se află vreo frumoasă adormită. Atâta doar că aici, în spatele ușilor, nimic nu dormea cu-adevărat.

IX

Dar vreau să mai spun ceva înainte de a descrie Castelul, cu praful și umbrele lui. Vreau să vorbesc despre Lysia Verhareine, fiindcă și eu mă întâlneam cu ea, ca toată lumea. Orașul nostru e așa de mic încât drumurile ajung întotdeauna să se intersecteze. De fiecare dată îmi scoteam pălăria. Iar ea îmi răspundea la salut plecând puțin capul și zâmbind. Totuși, într-o zi am văzut ceva diferit în ochii ei, ceva tăios, ascuțit, care semăna cu o rafală de pușcă.

Era într-o duminică, în frumoasele ore dinainte de lăsarea serii, în primăvara lui 1915. Aerul mirosea a flori de măr și salcâm. Știam că micuța învățătoare își făcea duminica plimbarea în care ajungea pe colină, fie că timpul era frumos, fie că turna cu găleata. Mi se spusese lucrul ăsta.

Și mie mi se întâmpla adesea să lănczesc pe colină cu o carabină ușoară pe care mi-o lăsase Edmond Gachentard, un vechi coleg plecat să cultive varză în ținutul Caux și să aibă grijă de o femeie ținută într-un scaun cu roțile. Era o mică bijuterie pentru

doamne carabina asta cu o singură țeavă care strălucea ca o monedă bine lustruită de douăzeci de centime, iar pe patul puștii din lemn de cireș sălbatic, Gachentard gravase o propoziție în engleză: „*Nu vei simți nimic*“. Era ceva la adresa vânatului, dar lui Gachentard i-a fost teamă să nu i se potrivească și soției lui într-o seară în care l-ar fi deprimat prea tare să o vadă așa, cu picioarele ei inerte și cu chipul mohorât.

— Prefer să ți-o dau ție, îmi spusese întinzându-mi obiectul ambalat în hârtia unui ziar pe a cărui primă pagină era mototolit chipul reginei Suediei. Poți face cu ea ce vrei...

Era amuzant ce mi-a spus atunci, iar cuvintele lui mi-au răsunat multă vreme în minte. Ce ai putea să faci cu o carabină? Să cultivi andive, să cânți, să mergi la bal, să-ți cârpești ciorapii cu ea? Carabina e făcută pentru a ucide, atâta tot, nu a fost inventată pentru altceva. Nu am avut niciodată gust pentru sânge. Am luat totuși arma, spunându-mi că dacă i-o lăsam lui Edmond, voi avea poate pe conștiință, fără să fiu niciodată sigur de asta, o crimă stropită cu cidru într-un ținut îndepărtat. Iar de atunci am prins obiceiul să iau carabina cu mine, în plimbările mele duminicale, ajutându-mă de ea aproape ca de un băț. Cu trecerea anilor, țeava și-a pierdut strălucirea și a căpătat o nuanță întunecată care

nu o prindea prea rău. Deviza gravată de Gachentard a dispărut mai mult sau mai puțin din cauză că nu a fost întreținută și singurele cuvinte care se pot încă citi sunt *Nu, vei și nimic* : „Nu vei... nimic“, și e ade-vărat că nu a împușcat niciodată nimic.

Edmond Gachentard avea niște picioare mari, o bască și un gust supărător pentru aperitivele complicate, ale căror mirosuri se înrudeau cu ale preparatelor farmaceutice. Privind cerul, dădea adesea din cap și devenea dintr-odată meditativ când nori mari și rotunzi pătau cu albul lor un cer de un albastru foarte pur. „Ticăloșii“, spunea în astfel de momente, dar n-am știut niciodată dacă se referea la nori sau la alte imagini, îndepărtate și înceteșate, care navigau pe cer numai pentru el. Asta e tot ce-mi aduc aminte când mă gândesc la el. Memoria e ciudată : reține lucruri care nu fac doi bani. În rest, totul se duce la canal. Gachentard trebuie să fie mort acum. Ar avea o sută cinci ani. Cel de-al doilea prenume al său era Marie. Încă un detaliu. Și aici mă opresc.

Când spun „mă opresc“, știu că asta ar trebui să fac. La ce folosește tot ce scriu, aceste rânduri înghesuite ca găștele iarna, toate aceste cuvinte pe care le Țes fără să le văd ? Zilele trec și eu mă îndrept spre masa mea. Nu pot spune că asta-mi place, dar nu pot spune nici că-mi displace.

Ieri, Berthe, care vine de trei ori pe săptămână să mai scuture praful, a alunecat pe unul dintre caiete, parcă cel cu numărul 1.

— Deci cu asta irosiți hârtia!

Am privit-o. E proastă, dar nu mai mult decât altele. N-a așteptat un răspuns. A continuat să deretice cântând cântecele stupide, care îi răsună în minte de când avea 20 de ani și visa să-și găsească un soț. Mi-ar fi plăcut să-i dau o explicație, dar ce să explic? Că înaintez cu fiecare rând ca pe un drum dintr-un ținut necunoscut și totodată familiar? Am lăsat brațele în jos. Iar când a plecat, m-am întors la lucrarea mea. Cel mai rău e că nu-mi pasă ce se alege de caiete. Am ajuns la numărul 4. Nu mai găsesc nici numărul 2, nici pe 3. Trebuie să le fi pierdut, sau poate că Berthe le-a luat într-o zi ca să aibă cu ce face focul. Ce contează. Nu am chef să recitesc. Scriu. Asta e tot. Într-un fel, e ca și cum aș vorbi singur. Fac conversație cu mine însumi, o conversație din altă epocă. Intercalez portrete. Sap fără să-mi murdăresc mâinile.

Mergeam pe costișă de câteva ore bune în acea duminică faimoasă. Puțin mai jos era orașelul, adunat la un loc, casă lângă casă și, ceva mai în spate, masa înghesuită a clădirilor Uzinei, cu furnalele sale de cărămidă ce păreau că străpung cerul ca pe-un ochi pe care ar fi vrut să-l spargă. Un peisaj al fumului și muncii, un fel de cochilie plină

cu melci care nu se sinchiseau de restul lumii. Și totuși, lumea nu era departe: ca s-o vezi era de ajuns să urci pe deal. Fără îndoială că din cauza asta preferau familiile să se plimbe duminica pe malurile canalului, cu tristețea lui agreabilă, apa calmă fiind vag tulburată uneori de coada vreunui crap mare sau de prova unei barje. Costișa era cortina unei scene, dar nimeni nu avea chef să meargă la spectacol. Fiecare cu lașitățile lui. Dacă n-ar fi existat costișa, am fi primit războiul ca pe o lovitură de bici, ca pe o adevărată realitate concretă. În schimb, aici reușeam să fentăm războiul, în ciuda zgomotelor pe care le trimitea spre noi ca pe niște gaze ce ies dintr-un trup bolnav. Războiul își organiza cochetele lui reprezentatii în spatele costișei, de partea cealaltă a dealului, departe, adică în definitiv nicăieri, adică la capătul unei lumi care nici măcar nu era a noastră. Nimeni nu voia cu adevărat să meargă să vadă. Se spunea că în felul ăsta puteam să trăim cu el.

În duminica aceea, urcasem mai sus decât de obicei, nu cine știe ce, câteva zeci de metri în plus, nu fusesem prea atent, și asta din cauza unui sturz pe care îl urmăream pas cu pas, în timp ce el plana piuind și târându-și o aripă lovită pe care străluceau două sau trei picături de sânge. Nefiind atent decât la pasăre, ajunseseam pe creastă, care nu e deloc o creastă decât după nume, fiindcă

o pajiște mare îți lasă impresia că o mână imensă, cu palma îndreptată spre cer, acoperită de ierburi și de tufișuri pitice, încununează costișa. Am simțit, odată cu vântul care mi-a pătruns pe sub guler, un vânt cald, că trecusem linia invizibilă pe care noi, cei din oraș, o trasasem pe pământ și în mințile noastre. Am ridicat ochii și am văzut-o.

Era așezată fără nici un fel de ceremonie în iarba deasă, presărată cu margarete, iar țesătura deschisă la culoare a rochiei învolburate în jurul taliei m-a dus cu gândul la unele *dejunuri în iarbă* din picturi. Pajiștea și florile ce o-mpodobeau păreau create special pentru ea. Vântul îi răsfirea din când în când buclele înspumate ce aruncau asupra gâtului ei o umbră delicată. Privea drept înaintea la ceea ce noi, ceilalți, nu voiam niciodată să vedem. Se uita cu un zâmbet frumos, față de care surâsurile pe care ni le adresa zilnic, și Dumnezeu mi-e martor că acelea erau fermecătoare, păreau palide și distante. Privea câmpia brună și infinită, tremurătoare sub coloanele de fum ale exploziilor îndepărtate, a căror furie ajungea la noi estompată și decantată, într-un cuvânt: ireală.

Departe, linia frontului se confunda cu linia orizontului, atât de bine încât uneori ai fi putut avea impresia că mai mulți sori se ridicau deodată pe cer, apoi cădeau din

nou într-un zgomot de explozii ratate. Războiul își desfășura micul său carnaval viril pe kilometri întregi, iar de acolo de unde stăteam ai fi putut crede că e un simulacru organizat într-un decor pentru pitici de circ. Totul era atât de mic. Moartea nu rezista acestei micimi, își lua tălpășița, și odată cu ea, și bagajul ei de suferințe, de trupuri mutilate și țipete pierdute, de foame și frică, de tragedie.

Lysia Verhareine privea toate acestea cu ochii larg deschiși. Ținea pe genunchi ceea ce am crezut inițial că era o carte, dar după câteva secunde scria pe cartea care era, de fapt, am văzut bine, micuțul carnet cu coperti roșii de piele, câteva cuvinte cu un creion atât de mic încât îi dispărea în palmă, și în timp ce punea cuvintele pe hârtie, buzele ei rosteau altele, dacă nu erau chiar acelea pe care le scria. Mă simțeam ca un hoț privind-o de aici, din spatele ei.

Eram pe cale să-mi spun asta când a întors capul spre mine, încet, lăsându-și frumosul zâmbet în depărtarea câmpului de luptă. Stăteam ca prostul, nemișcat și drept ca un I, fără să știu ce ar fi trebuit să fac sau să spun. Nici dacă aș fi stat gol în fața ei nu aș fi fost atât de jenat. Am încercat să schițez un mic gest din cap. Se uita la mine: îi vedeam chipul pentru prima dată neutru și rece ca un lac iarna, un chip de moartă pe dinăuntru, ca și cum nimic nu

ar mai fi trăit, nu ar mai fi mișcat în ea, ca și cum sângele i-ar fi părăsit de tot trupul.

Asta a durat îndeajuns încât să mi se pară o tortură. Apoi ochii ei au trecut de la chip la mâna mea stângă în care se bălăngănea carabina lui Gachentard. Am văzut la ce se uita. M-am făcut roșu ca racul. Am bolborosit câteva cuvinte, regretându-le chiar atunci :

— Nu e-ncărcată, e doar pentru...

Și m-am oprit. Nu m-aș fi putut purta mai prosteste. Tăcere. M-a privit. Parcă îmi înfigea cuie în piele privirea aceea, apoi a ridicat din umeri și s-a întors la priveliștea ei, lăsându-mă să mă prăbușesc într-o altă lume. O lume mult prea urâtă pentru ea. Sau prea meschină, prea sufocantă. O lume pe care zeii și prințesele o ignoră străbătând-o câteodată în vârful picioarelor. Lumea oamenilor.

După duminica aceea, am făcut tot ce mi-a stat în puteri să o evit când o zăream de departe. O luam pe străduțe lăturalnice, mă retrăgeam sub porțile caselor sau sub propria mea pălărie când nu-mi mai rămânea altceva de făcut. Nu voiam să-i mai văd ochii. Eram copleșit de o mare rușine. Totuși, nu era nimic nemaipomenit în ce se întâmplase în ziua respectivă. În definitiv, ce văzusem ? O fată tânără stând singură și scriind ceva într-un carnețel roșu în timp ce privea panorama războiului. Și apoi, aveam

și eu dreptul să mă plimb pe acolo dacă așa-mi venea!

Mi-am agățat carabina într-un cui deasupra ușii. E acolo și astăzi. Și a trebuit ca toată lumea să fie moartă și îngropată ca să-mi reiau plimbările duminicale, de acum înainte mergând în locul acela de fiecare dată, ca în pelerinaj, până la acea pajiște unde o văzusem pe tânăra învățătoare așezată la marginea lumii noastre.

Mă așez mereu în același loc, pe locul ei, și îmi trag sufletul. Durează minute bune. Privesc ceea ce privea ea, marea panoramă redevenită calmă și lentă, fără trâmbe și scăpărări, și îi revăd surâsul adresat infinitului compromis de război, revăd toate acestea de parcă aceeași scenă ar urma să se joace din nou, și aștept. Aștept.

X

Războiul dura. Toți fanfaronii care spusese-
seră că îi vom trimite pe nemți înapoi acasă
în trei săptămâni cu un șut în fund și că va
fi floare la ureche nu se mai umflau în pene
acum. Prima aniversare a izbucnirii ostili-
tăților nu a fost sărbătorită decât în bistroul
lui Fermillin, un ins înalt și slab, cu un cap
în formă de pâlnie, ce muncise zece ani la
Căile Ferate din nord înainte de a-și des-
coperi vocația, „ca o chemare divină“, după
cum îmi mărturisi într-o zi, pentru comer-
cializarea spirtoaselor.

Localul se numea *La pasul bun*. Mulți îi
spuseseră că, pentru un birt, numele acela
nu era foarte potrivit. Le răspunsese tăios
că nu ar fi acceptat altul și că el știa de
ce-și numise astfel stabilimentul, chiar dacă
ceilalți nu știau, și oricum nu dădea doi
bani pe părerea lor.

Drept urmare, neînțelegerea aceasta avu
darul să-i pună pe toți de acord. Cei mai
mulți găsiră că, în definitiv, nu era un nume
așa de rău, suna bine, distins, se detașa de
toate acele *Excelsior, Floria, Terminus, Café*

des amis, și chiar că îți făcea și mai tare sete.

Pe 3 august 1915, Fermillin prinse pe firma localului o pânză mare de postav, pe care scrisese cu litere imense albastre, albe și roșii: *A trecut un an, glorie eroilor!*

Sărbătoarea începu pe la orele 5 ale după-amiezii cu obișnuții casei: Moș Voret, un bătrânel rumen, pensionat de la Uzină, care-și sărbătorea de trei ani văduvia; Janesh Hiredek, un emigrant bulgar care vorbea prost franceza când avea limba uscată, dar care cita din Voltaire și Lamartine de îndată ce bea doi litri de vin; Léon Pantonin, zis *Piele-verde*, din pricina culorii pe care chipul lui o căpătase în urma tratamentului revoluționar cu oxid de cupru, care ar fi trebuit să vindece inflamația gâtului; Jules Arbonfel, un uriaș de doi metri cu înfățișare de maimuță; Victor Durel, pe care nevasta venea adesea să-l caute *La pasul bun*, și împreună cu care pleca, două-trei ore mai târziu, când ajunsese și ea în aceeași stare în care era el.

Până la ora trei dimineața, bistroul răsună de cântece de acum clasice: *Plecăm fericiți, Madelon, Tinerii recruți, Soldat, frate al meu!*, intonate și reluate într-o manieră vibrantă, cu vigoare, lacrimi de abia reținute și tremolouri exagerate. Câteodată, cântecul se auzea mai tare, când ușa se deschidea și câte un combatant ieșea să se ușureze sub

cerul liber, înainte de a intra înapoi în gura monstrului avid de poșircă. Dimineața, încă se mai auzea un horcăit venind din tavernă. Ieșea dinăuntru și un miros nedefinit de vin răsuflat, sânge, cămașă nespălată, vomă și mahorcă puțind a urină. Cei mai mulți dormiseră acolo. Fermillin, care se sculase primul, îi trezea scuturându-i ca pe pruni, înainte de a le servi niște vin alb la micul dejun.

Am văzut-o pe Lysia Verhareine trecând prin fața localului, zâmbind, în timp ce Fermillin o saluta cu voce joasă adresându-i-se cu *domniță*. Am văzut-o, dar ea nu m-a văzut pe mine. Eram prea departe. Purta o rochie de culoarea piersicilor coapte, o pălărioară de paie împodobită cu o panglică stacojie și o geantă împletită, care i se legăna în dreptul șoldului într-un fel vesel și plăcut. Se îndrepta către câmpuri. Era în dimineața de 4 august. Soarele urca pe cer ca o săgeată, uscând roua dimineții. Urma să dea o căldură care avea să strivească toate dorințele. Nu se mai auzeau tunurile. Nu le mai auzeai nici măcar dacă ciuleai urechile. Lysia o coti pe lângă ferma lui Mureau și ajunse în câmp, unde mirosul fânului și al grânelor coapte te făcea să crezi că pământul era un trup mare, moleșit de parfumuri și de mângâieri. Fermillin rămăsese în pragul localului său, privind cerul cu ochii lui roșii și frecându-și barba. Puștii ieșeau la

joacă cu sandvișuri groase în buzunare. Pe sforile pentru rufe, femeile atârnav cearșafuri pe care le umfla vântul. Lysia Verhareine dispăruse. Mi-o imaginam mergând pe cărările văratice ca pe niște alei de nisip.

După aceea nu am mai văzut-o niciodată.

Vreau să spun : nu am mai văzut-o vie. În aceeași seară, un flăcău pe nume Marivelle alergă până la mine acasă, găsindu-mă la bustul gol, cu capul șiroind de apă, spălându-mă cu o cârpă. Avea ochii plini de lacrimi ce semănau cu niște picături de ceară topită, care făceau să i se umfle chipul adolescentin de parcă ar fi stat lângă o vâlvătaie.

— Veniți repede, veniți repede, mi-a spus, Barbe m-a trimis ! Veniți repede la Castel !

Cunoșteam drumul spre Castel : îl las pe flăcău și plec ca din pușcă, imaginându-mi că-l voi găsi pe Destinat cu gâtul tăiat sau cu burta spintecată de cuțitul unui condamnat nemulțumit care se întorsese după 20 de ani petrecuți la ocnă, pentru a-i prezenta, pe căldura aceea, omagiul lui. Pe drum mi-am spus chiar că un astfel de sfârșit, ca victimă a unui asasinat barbar, este o întorsătură justă a lucrurilor, căci printre toate sentințele de condamnare la moarte pe care le obținuse, unele erau ale unor nevinovați care fuseseră conduși la eșafod cu mâinile și picioarele legate, în timp ce își strigau neputincioși nevinovăția.

Ajung la poarta Castelului. Care este deschisă. Cu părul încă ud, cămașa în dezordine, pantalonii descheiați la câțiva nasturi și inima bătând nebunește. Iar aici, îl zăresc deodată pe scări, în picioare, impunător ca un diavol, un adevărat maestru de ceremonii, pe procuror, imperial și la fel de viu ca mine, cu măruntaiele la locul lor și sângele în vene. Brusc, văzându-l astfel, drept ca un catarg, cu brațele deschise către nimic, cu ochii fixați în depărtare și buzele tremurând, îmi spun că dacă nu i s-a întâmplat nimic lui, atunci îmi spun că... Totul se oprește. O revăd pe Lysia Verhareine trecând pe lângă colțul fermei lui Mureau, revăd în minte scena de zeci de ori, mai reală decât în realitate, și toate detaliile, mișcările rochiei ei și ale micuței genți pe care o purta, gâtul ei alb în soarele care tocmai răsărea, zgomotul nicovalei lui Bouzie, a cărui fierărie e la doi pași, ochii roșii ai lui Fermillin, bătrâna Sèchepart măturând în fața ușii, parfumul paielor proaspete, vaietele lăstunilor pe acoperișuri, mugetele vacilor pe care tânărul Dourin le duce în parc. Toate astea de zece ori, de o sută de ori, de parcă eram prizonierul acelei scene, de parcă aș fi vrut să mă închid în ea pentru totdeauna.

Nu știu câte minute am rămas așa procurorul și cu mine, pe scări, față în față, privindu-ne. Nu mai țin prea bine minte mișcările, articulațiile, întregul decupaj al

acestui moment, gesturile noastre. Nu memoria mea prezentă e cea care are acum un glonț în aripă, ci memoria acestui moment care s-a fărâmițat singură, lăsând în loc găuri mari. Trebuie să mă fi comportat ca un automat, urmându-l cu mișcări mecanice. Poate că m-a ghidat sau m-a luat de mână, cine știe? Mai târziu, mi-am simțit din nou inima bătând și sângele curgându-mi în vine. Țineam ochii deschiși. Procurorul era lângă mine, în stânga mea, puțin mai în spate. Ne aflam într-o cameră plină de tapițerii în culori luminoase și de buchete de flori. Erau și câteva mobile, un dulap din lemn masiv și un pat.

Iar pe acest pat era întinsă Lysia Verhareine. Cu ochii închiși. Cu ochii închiși pentru totdeauna. Mâinile îi erau împreunate pe piept. Purta rochia de dimineață, de culoarea piersicii coapte, și pantofi maro ca pământul crăpat de soare care se transformă în praf fin. Un fluture de noapte zbura pe deasupra ei, înnebunit, lovindu-se de gemulețul întredeschis și revenind în cercuri tremurătoare spre chipul ei pentru a se ciocni din nou de geam și a-și relua dansul care aducea cu o pavană atroce.

Gulerul rochiei tinerei fete, puțin desfăcut, lăsa să se vadă pe pielea gâtului o urmă profundă, de un roșu ce se apropia de negru. Procurorul mi-a arătat din ochi pe tavan o lustră de porțelan albastru, complicată, având

alături o contragreutate de forma globului terestru, de cupru strălucitor, cu cele cinci continente, mări și oceane, apoi a scos din buzunar o cingătoare subțire de piele împletită, cu motive de margarete și mimoze, pe care a strâns-o, cu o mână altădată suplă și blândă, într-un cerc perfect, care făcea să se întâlnească, ca într-o imagine filosofică, făgăduiala și răsplata, începutul și sfârșitul, nașterea și moartea.

Nu ne-am spus nimic la început. Nu ne-am adresat nici un cuvânt. Ne-am privit, asta da, iar ochii noștri se căutau și apoi fugeau spre trupul tinerei învățătoare. Moartea nu-i răpise frumusețea, cel puțin nu încă. Era printre noi, cu chipul acela ce părea viu, deși palid, iar mâinile-i erau calde când le-am atins, pentru prima dată, ceea ce m-a făcut să mă jenez, căci mă așteptam ca ea să deschidă ochii, să mă privească, să protesteze împotriva acestei intimități pe care mi-o permiteam. Apoi i-am strâns gulerul rochiei pentru ca pânza să-i ascundă rana, și pentru ca iluzia unui somn care nu-și arată adevăratul nume să fie perfectă.

Procurorul m-a lăsat să fac ce vreau. Nu a îndrăznit să facă nici un gest, nici un pas, iar când mi-am luat privirea de la chipul Lysiei ca să mă întorc spre al lui, am văzut că ochii lui rătăciți îmi puneau o întrebare, o întrebare la care nu aveam răspuns. Pentru Dumnezeu, de unde să știu eu de ce se

moare? Și de ce alegem să murim? Oare știu asta mai bine azi? După toți cei pe care-i trimisese la moarte, ăsta era domeniul lui, nu al meu! El era specialistul, pentru că o cerea atât de des, s-ar putea spune că se tutuia cu moartea, pe care o întâlnea de mai multe ori pe an, când mergea în curtea închisorii din V. să asiste la decapitarea vreuneia dintre victimele sale, înainte de a pleca, fără nici un sentiment, să ia masa la Bourrache!

Arătând cu capul spre cingătoarea subțire, l-am întrebat dacă el era cel care...

— Da, mi-a răspuns înainte să apuc să rostesc cuvântul.

Mi-am dres glasul și am spus:

— Nu ați găsit nimic?

A privit încet lucrurile din jur: dulapul, scaunul, comoda, măsuța de toaletă, buchețele de flori împrăștiate peste tot, ca niște santinele parfumate, noaptea grea și fierbinte forțând ferestrele, perdeaua, patul, la căpătâiul căruia un ceasornic micuț își mișca limbile pentru a face timpul să treacă, apoi s-a uitat din nou în ochii mei.

— N-am găsit nimic, a spus buimăcit, fără siguranța lui obișnuită, iar eu nu-mi dădeam seama clar dacă era o constatare sau o altă-ntrebare, sau cuvintele unui om căruia îi fugea pământul de sub picioare.

S-au auzit pași pe scări, lenți, penibili, dureroși, pașii mai multor oameni: Barbe

și *Gravul*, care-l conduceau pe doctorul Hippolyte Lucy. Un doctor bun, uscățiv și slab ca un băț, omenos și foarte sărac, calități care merg împreună, fiindcă rareori cerea să i se plătească consultația când mergea la oamenii săraci, iar la noi aproape toți sunt săraci. „Mă veți plăti mai târziu“, spunea mereu cu un zâmbet sincer. „Nu sunt chiar în mizerie“, adăuga bombănind. Totuși, mizeria l-a ucis, în '27. „Mort de foame!“ a decretat Desharet, tâmpitul lui de coleg, puțind a usturoi, cu fața lui roșie, venit de la V. într-un automobil cromat, cu piese de alamă și scaune din piele lucioasă, pentru a examina trupul fragil al doctorului, care fusese găsit întins pe jos în bucătărie, în bucătăria lui în care nu era nimic, nici o mobilă, nici un dulap cu mâncare, nici măcar o firimitură de pâine sau o bucățică de unt, doar o farfurie goală de zile întregi și un pahar cu apă de fântână. „Mort de foame“, repeta ticălosul de Desharet, arătându-se șocat, în timp ce burta și fălcile îi atârnavă până la pământ, îmbrăcat cum era în flanelă și țesături englezești. Nici dacă i-am fi turnat în cap o găleată cu bălegar nu ar fi fost atât de uimit.

Doctorul Lucy s-a apropiat de Lysia. Nu a făcut mare lucru. Ce mai era de făcut, de altfel? A pus mâna pe fruntea fetei, pe obraji, a coborât-o către gât și, de îndată ce a văzut urma, s-a oprit. Nu ne rămânea decât să ne

uităm unul la altul, cu gura întredeschisă ca pentru a pune toate întrebările ce nu vor fi niciodată rostite. Barbe ne-a dat de înțeles că nu mai aveam ce face acolo, în acea cameră de femeie care va rămâne pe vecie tânără. Dintr-o singură privire, ne-a dat afară. *Gravul*, doctorul, procurorul și cu mine ne-am supus ca niște puștani.

XI

Bineînțeleș că războiul continua. Și făcuse deja atâtea cadavre că nu le mai știai numărul. Dar vestea morții tinerei învățătoare, și mai ales o moarte ca aceea, dădu o lovitură orașului. Străzile erau goale. Mahalagioaicele, țățele, bătrânele gaițe dispuse oricând să bârfească stăteau pe la casele lor. În locuri, bărbații beau fără să spună nimic. Nu se auzeau decât zgomotele paharelor, ale sticlelor, ale gâtlejurilor, ale litrilor băuți. Atât. Ca un fel de omagiu, sau ca o stupoare. Parcă și vara ar fi coborât în bernă. Au venit zile cenușii, înăbușitoare, cu un soare ce nu mai îndrăznea nici să se arate și-și petrecea zilele ascuns în spatele imenșilor nori îndoliați. Puștii nu mai pierdeau vremea pe străzi, nu mai mergeau la pescuit, nu mai aruncau cu pietre în geamuri. Până și animalele păreau fără chef. Clopotele decupau timpul ca pe un trunchi de copac doborât. Câteodată, urlete de lup umpleau orașul. Era Martial Maire, prostănacul, care înțelesese totul, și care-și striga suferința, chircit la poarta școlii. Poate că ar fi trebuit să

facem cu toții ca el. Poate e singurul lucru pe care-l poți face în asemenea cazuri.

Ar fi trebuit să-i pun întrebări procurorului. E ceea ce se face în cazurile de moarte violentă, de sinucidere, trebuie spus lucrurilor pe nume. Da, asta ar fi trebuit să fac. Era rolul meu. Dar nu am făcut nimic. Ce mi-ar fi putut spune? Nu mare lucru, fără îndoială. Iar eu rămăsesem în fața lui ca prostul, frământându-mi cascheta, uitându-mă în podele, în tavan, privindu-mi mâinile, fără a-ndrăzni să pun întrebările importante. Și care ar fi fost întrebările astea, până la urmă? El o găsisse. Plimbându-se, remarcase fereastra deschisă și văzuse trupul. Se grăbise într-acolo, forțase ușa camerei, care era închisă cu cheia pe dinăuntru, și apoi... și apoi... Nimic. O luase în brațe, o culcase pe pat. Pusese să mă cheme. Toate astea mi le-a spus după ce Barbe ne ceruse să ieșim și noi ieșisem fără să știm unde ar trebui să mergem sau ce-ar trebui să facem.

În zilele ce urmară, Destinat rămase invizibil în Castelul lui. Își petrecea timpul stând la fereastră și privind căsuța din parc de parcă tânăra învățătoare ar mai fi putut să iasă pe ușă. Barbe mi-a povestit și asta în seara faimoasă în care mi-a spus totul.

Am căutat să aflăm dacă Lysia Verhareine avea familie. Mai puțin eu, mai mult primarul. Nu am găsit nimic. Doar o adresă

pe plicuri, o adresă tăiată ce corespundea unei gazde mai vechi, cu care primarul a vorbit la telefon, dar nu înțelegea decât un cuvânt din două din cauza accentului din nord. A reținut doar că gazda nu știa nimic despre rudele fetei. Când veneau scrisori, trecea pe ele noua adresă, cea de la Castel, pe care tânăra i-o trimisese. „Și erau multe scrisori?” a întrebat primarul – eram și eu de față, lângă el. Nu a primit nici un răspuns. Convorbirea s-a întrerupt. Legătura era încă proastă în acele vremuri. Și mai era și războiul. Până și telefonul îl făcea, în felul lui.

Atunci l-am luat la întrebări pe Marcel Crouche, factorul poștal, care nu reușea niciodată să-și termine drumurile, din cauza opririlor prin localuri, fiindcă nu refuza niciodată un pahar de vin, cafea cu rom, Pernod sau vermut. Către amiază, sfârșea rezemat de peretele toaletei, ținând discursuri politice, apoi adormea sforăind, cu geanta lângă el. Iar Castelul era cam la sfârșitul drumului său, când mergea deja de parcă ar fi pășit pe puntea unui vas zgâlțâit de furtună.

— Scrisori, bineînțeles că erau scrisori pentru Castel, eu mă uitam la adresă, nu la nume, când scria că-i pentru Castel, le duceam la Castel, simplu! Că erau pentru procuror sau pentru tânăra domniță, nu mai știu. Îi dădeam corespondența, iar dânsul o tria. Nu am lăsat niciodată scrisorile

lui Barbe sau *Gravului*, în definitiv dânsu-i stăpânul acolo, nu?

Marcel Crouche își scufundă nasul mare și ciupit de vărsat în paharul cu rachiu, inspirând lichidul ca și cum ar fi fost vorba despre o chestiune de viață și de moarte. Băurăm în tăcere toți trei, primarul, poștașul și cu mine. După aceea a mai venit un rând. Nimeni nu a mai zis nimic. Câteodată, primarul și cu mine ne priveam printre pahare și fiecare știa ce gândea celălalt. Dar mai știam și că nici unul din noi doi nu ar fi îndrăznit să-i pună procurorului întrebarea. Așa că nu ne-am spus nimic.

Nici la Instrucțiunea Publică nu știau mai mult. Decât că Lysia Verhareine se oferise voluntară pentru a veni în regiune. Inspectorul pe care mersesem special ca să-l văd la V. și care mă făcuse s-aștept trei sferturi de oră pe hol, pentru a-mi arăta ce important e, părea preocupat mai mult de mustața lui, pe care nu reușea să o netezească în ciuda pomezii cu care se dăduse, decât de tânăra învățătoare. Îi stâlci numele de câteva ori, se prefăcu că răsfoiește dosarele, se uită la ceasul lui de aur, își aranjă părul, își privi unghiile curate. Avea niște ochi de vită, în care-i citeai prostia și ignoranța, ca acele animale pe care le poți mâna spre moarte fără să scoată un sunet fiindcă nici măcar nu bănuiesc existența unui asemenea mister. Mă tot lua cu „dragul meu“,

își dădea importanță și în gura lui cuvintele păreau niște sunete deformate de care te debarasezi cu condescendență.

La un moment dat sună, dar nu-i răspunse nimeni. Atunci țipă. Tot nu primi nici un răspuns. Începu să urle și apără un cap maladiv, care aducea cu un nap sleit. Capul acela tușea din treizeci în treizeci de secunde, o tuse care venea de foarte departe pentru a anunța că toate clipele fericite aveau un sfârșit, la fel ca și trupurile. Deținătorul acestui cap de muribund se numea Mazerulles. Inspectorul rosti acest nume ca pe o lovitură de bici. Am înțeles că era secretarul lui. Acesta scotoci prin memorie și își aminti de tânără, din ziua când sosise. Oamenii nu primesc întotdeauna rolul care li se potrivește. Ai fi zis că e o larvă acest Mazerulles, un nerod, un slugarnic, cineva în care nu poți avea încredere. Asta din pricina înfățișării sale, din cauza trupului lui ramolit care părea că de abia se mai ține în straniul lui înveliș. Am început să vorbesc cu el despre micuță și i-am spus ce i se întâmplase. Nici dacă l-aș fi izbit în moalele capului nu ar fi fost atât de uluit. A fost nevoit să se sprijine de tocul ușii și a mormăit tot felul de lucruri despre tinerețe, frumusețe, drame, război și despre sfârșit. Nu mai eram decât noi doi, Mazerulles și cu mine, împreună cu o mică fantomă care ne vizita la fiecare frază rostită.

Inspectorul a înțeles că nu mai era nevoie de el. Imbecilul tropăia în spatele nostru, râsuflând zgomotos și repetând „Bine... Foarte bine... Foarte bine“, de parcă ar fi vrut să scape de noi mai repede. Am ieșit din birou împreună cu Mazerulles, fără să-mi iau la revedere de la gulerul tare care putea a amidon și a parfum de mare magazin. Am trântit ușa în spatele meu. Am ajuns în biroul secretarului. Era micuț și îi semăna. Trist și povârnit. Prin aer plutea un miros de pânză udă și de lemn pentru sobă, de mentol și de tutun ieftin. Îmi oferi un scaun aproape de sobă și se așeză la măsuta lui, pe care se odihneau trei călimări bombate. După ce-și reveni din uimire, îmi povesti despre sosirea Lysiei Verhareine. O poveste simplă, din care nu am aflat nimic nou, dar mă bucura să aud pe altcineva vorbind despre ea, pe cineva care nu era de pe la noi. Îmi mai spuneam și că nu am visat, că Lysia existase cu adevărat de vreme ce un tip pe care nu-l cunoșteam o evoca în fața mea. La sfârșit, i-am strâns mâna, urându-i noroc, nu știu de ce îmi venise să-i spun asta, dar nu a părut mirat. Mi-a spus doar atât:

— Eu... știți... cu norocul...

Nu știam, dar îmi puteam imagina doar privindu-l.

Ce să mai spun acum? Aș putea povesti înmormântarea Lysiei Verhareine. Era într-o

zi de miercuri. Vremea era la fel de frumoasă ca în ziua în care hotărâse să ne părăsească. Poate chiar mai cald. Da, aş putea vorbi despre soarele din acea zi, despre copiii care împletiseră ghirlande din viţă-de-vie şi grâu, despre toţi locuitorii care veniseră până la ultimul la biserica ce gemea de atâta lume, Bourrache şi micuţa, procurorul în primul rând, ca un văduv, preotul cel gras, Lurant, în care lumea nu prea avea încredere până atunci, dar care a ştiut să găsească cuvintele potrivite pentru a exprima durerea pe care mulţi o purtau în inimă, acest preot care acceptase funeraliile ca pe un lucru firesc şi care venea de la sine. Da, aş putea povesti toate astea, dar nu am nici un chef.

În fapt, marea schimbare a fost la procuror. Continua să ceară capul inculpaţilor, dar nu o mai făcea cu pasiune. Mai rău, i se întâmpla câteodată să încurce lucrurile în rechizitorii. Spunând asta, nu fac o afirmaţie tocmai exactă. Mai bine ar fi să spun că uneori, când arăta faptele petrecute sau trăgea concluziile, i se întâmpla să-şi frâneze debitul, să privească în gol şi să nu mai spună nimic. De parcă nu mai era acolo, pe scena tribunalului, ci se găsea în altă parte. De parcă ar fi fost absent. Asta nu dura niciodată prea mult şi oricum nimeni nu se gândea să-l tragă de mânecă pentru a-l aduce înapoi, dar era jenant, iar când se

întorcea la rechizitoriu, toată lumea răsufla ușurată, chiar și cel care era judecat.

Procurorul puse să se închidă căsuța din parc. Nici un locatar nu a mai stat vreodată acolo. Iar școala a rămas fără învățător până la sfârșitul războiului. Destinat nu se mai plimbă prin parc. Ieșea din ce în ce mai rar. S-a aflat ceva mai târziu că el a fost cel care a plătit sicriul și monumentul funerar. Găsirăm cu toții că fusese un gest frumos din partea lui.

După câteva luni de la moartea învățătoarei, am aflat de la Léon Schirer, un băiat care era un fel de om bun la toate în palatul de justiție din V., că Destinat ceruse să fie pensionat. Schirer nu era genul care să îndrume gogoși, dar nu l-am crezut. Asta fiindcă, deși nu mai avea 20 de ani, procurorul avea încă ani frumoși înainte, și pentru că mă întrebam ce ar fi putut face odată ieșit la pensie, să se plictisească regește, singur cuc în casa lui imensă, cu doi servitori cărora nu le spunea două cuvinte pe zi?

Mă înșelam. Destinat pronunță ultimul său rechizitoriu pe 15 iunie 1916. O făcu fără nici cea mai mică convingere. De altfel, nu obținu capul inculpatului. După ce sala se goli, președintele completului de judecată ținu un discurs, sobru și scurt, iar apoi se servi o gustare. Eram și eu acolo, pe lângă grupul de judecători, în frunte cu Mierck, avocați, grefieri și alți câțiva. Apoi, cei mai

mulți porniră spre *Rébillon* pentru o masă de despărțire. Am spus cei mai mulți. Eu nu mă număram printre ei. La un pahar de vin eram tolerat, dar la adevăratele lucruri bune din care nu te poți înfrupta decât dacă te naști cu ele nu aveam acces.

După aceea, Destinat se cufundă în tăcere.

XII

Trebuie să mă întorc acum la dimineața aceea din 1917 când am lăsat pe malul înghețat trupul lui *Belle de jour* și pe judecătorul Mierck cu suita lui rebegită.

Amintirea aceasta este destul de încețoșată, ca o bâiguială neclară, dar e, în fond, după chipul și asemănarea vieții mele, care n-a fost niciodată compusă decât din bucățele dispartate, imposibil de lipit la loc. Pentru a-ncerca să-i înțelegi pe oameni, trebuie să sapi până la rădăcină. Nu e de ajuns ca, dintr-odată, să disloci timpul pentru a găsi ce cauți: trebuie să sapi în fisurile lui și să scoți la iveală puroiul. Să-ți murdărești mâinile. Nimic nu mă dezgustă. Asta e sarcina mea. Afară s-a lăsat noaptea și ce altceva aș putea face noaptea decât să iau vechile așternuturi și să le cârpesc câte puțin, iarăși și iarăși?

Mierck avea în continuare mustățile murdare de gălbenuș și aerul superior de ambasador suferind de gută. Privea Castelul cu un zâmbet în colțul buzelor. Poarta parcului era deschisă și iarba de o parte și de cealaltă

culcată la pământ. Judecătorul începu să fluiera încet și să-și lege bastonul ca și cum ar fi alungat muște. Soarele străpunsese ceața și făcea chiciura să se topească. Eram la fel de țepeni ca țăruii din parc și aveam obrajii aspri și tari ca niște tălpi de lemn. *Ciupitu* încetase să mai ia notițe, ce ar fi putut scrie, de altfel? Totul fusese spus.

— Bine, bine, bine... spuse iarăși Mierck, legănându-se pe vârful picioarelor.

Apoi, se întoarse deodată spre jandarmul orașului:

— Transmiteți-i complimentele mele!

Și celălalt, luat pe nepregătite:

— Cui, domnule judecător?

Mierck îl privi ca și cum acesta ar fi avut un bob de mazăre în loc de creier.

— Cui! Celui care a preparat ouăle, prietene, au fost excelente, la ce te gândești, revino-ți!

Jandarmul îl salută. Maniera lui de a se adresa oamenilor cu „prietene“ voia să arate că de fapt exact asta nu erai, prietenul său. Avea talentul de a se folosi de cuvinte pentru a le face să exprime lucruri cărora nu le erau destinate în mod obișnuit.

Am fi putut rămâne mult și bine așa, jandarmul cu ouăle, *Ciupitu*, Bréchut, Grosspeil, Berfuche și cu mine — mie judecătorul nu-mi adresase nici un cuvânt —, nu se schimbase nimic. Medicul plecase la un moment dat, cu geanta și mănușile lui de piele. O lăsase

pe *Belle de jour*, sau mai curând forma trupului ei de fetiță, sub pătura udă. Pe canal apa continua să curgă cu repeziciune. Mi-am amintit atunci o formulă grecească, fără să mi-o aduc aminte totuși prea bine, care zicea ceva despre timp și despre apa care curge, câteva cuvinte simple care spuneau totul despre viață și, mai ales, dădeau de înțeles că nu putem niciodată să o întoarcem înapoi. Orice am face.

Până la urmă, au venit doi brancardieri, în bluzele lor albe și subțiri, plini de o naivă încredere, încercând să se scuture. Veneau de la V. și se învârtiseră mult până să găsească locul cu pricina. Judecătorul le făcu semn indicându-le pătura :

— Îl puteți lua de-aici, le-a zis.

Auzindu-l, ai fi spus că era vorba despre un cal sau de o măsuță pentru cafea. Am plecat. Fără să mai spun nimănui nimic.

Dar a trebuit să mă întorc acolo, pe malul râului. Să-mi fac meseria, pe lângă meseria de om, care nu e cea mai ușoară. Am așteptat primele ore ale după-amiezii. Nu se mai simțea mușcătura înghețată a dimineții, ci era o vreme aproape blândă. Ai fi crezut că era altă zi. Grosspeil și Berfuche fuseseră înlocuiți de alți doi jandarmi care păzeau perimetrul și alungau curioșii. M-au salutat. Peștii alunecau printre alge. Din când în când, câte unul se ridica la suprafață să cerceteze aerul, apoi se-ntorcea bătând din

coadă pentru a-și lua locul în grup. Iarba strălucea de nenumărate picături de apă. Deja totul se schimbase. Nu mai distingeai forma pe care trupul lui *Belle de jour* o lăsase pe mal. Nici o urmă. Două rațe își disputau un firicel de iarbă. În cele din urmă, una din ele o ciupi cu ciocul de gât pe cealaltă, care se îndepărtă scoțând măcăituri plângărețe.

Am așteptat un moment, fără să mă gândesc la ceva, poate doar la Clémence și la micuțul care se afla în pântecul ei. De altfel, îmi era puțin rușine, țin minte, să mă gândesc la ei, la fericirea noastră, când eu mă apropiam de locul unde fusese ucisă o fetiță. Știam că în câteva ore îi voi revedea, pe ea și pântecul ei rotund ca un dovleac frumos, acel pântec în care, dacă-mi lipeam urechea de el, puteam auzi loviturile copilului și-i puteam simți mișcările somnoroase. În ziua aceea eram, fără îndoială, cel mai fericit om de pe pământ, în mijlocul atâtor oameni care, nu departe, ucideau și mureau, aproape de un asasin fără chip care strangula copile de zece ani. Eram cel mai fericit om. Nu-mi făceam reproșuri în legătură cu asta.

Ciudățenia anchetei e că a fost incredințată nimănui și tuturor. Mierck a făcut din ea o tocană. Primarul și-a băgat și el nasul. Jandarmii au adulmecat totul de departe, dar mai ales a fost un colonel care a pus stăpânire pe operațiuni. A apărut a doua zi

după crimă, folosind ca pretext starea de război și frontul apropiat ca să ne spună că fusese autorizat să ne dea ordine. Matziev, fiindcă așa-l chema, un nume cu sonoritate rusească, avea alura unui dansator napolitan, o voce mieroasă și părul dat cu brian-tină, o mustață subțire, picioare suple și un tors de luptător grec. Pe scurt, un Apollo cu trese.

Ne-am dat repede seama cu cine aveam de-a face: un amator de sânge, dar care era de partea bună, aici unde poți face să curgă sângele și să-l bei fără ca asta să deranjeze pe cineva. Hotelul fiind închis, și-a stabilit cartierul la Bassepin care închiria câteva camere și vindea cărbuni, ulei, grăsime și proiectile pentru mortiere tuturor regimentelor ce treceau pe acolo.

Cei mai buni ani din viața lui Bassepin au fost în timpul războiului! Vindea la cele mai mari prețuri lucruri cumpărate de la mare depărtare, își umplea buzunarele, munea zi și noapte, le procura intendenților militari care erau în trecere și ce le trebuia, și ce nu, lua înapoi de la regimentele care se retrăgeau lucrurile pe care le vânduse pentru a face din nou negoț cu ele, vân-zându-le regimentelor care le luau locul și tot așa. Un caz aparte. Comerțul te face om.

Nici în perioada de după război nu i-a mers rău deloc. A priceput foarte repede frenezia cu care autoritățile doreau să aducă

onoruri celor morți în luptă. Bassepin și-a extins comerțul și vindea statui de soldați din fontă și cocoși galici la tonă. Toți primarii din est se băteau pe luptătorii lui încremeșiți, cu steagul ridicat și pușca pregătită, care erau desenați de un pictor tuberculos medaliat la expoziții. Exista pentru fiecare un preț și un buget, un catalog cu douăzeci și trei de modele, cu opțiuni pentru socluri de marmură, litere din aur, obeliscuri și copilași de zinc întinzându-le învingătorilor coroane, alegorii ale Franței în chip de tânără zeiță, cu pieptul gol și consolator. Bassepin vindea memoria și amintirea. Municipalityțile se achitau de datoria pe care o aveau față de cei căzuți într-o manieră cât mai ostentativă și mai trainică, monumente încadrate de prundiș și de tei, în fața cărora, în fiecare an la 11 noiembrie, o fanfară cânta bubuind acordurile voioase ale triumfului și pe cele smiorcăite ale durerii, în vreme ce câinii vagabonzi își ridicau noaptea piciorul de jur-împrejur, iar porumbeii își adăugau propriile decorații din găinațuri la cele conferite de oameni.

Bassepin avea o burtă mare, în formă de pară, o căciulă din blană de cârtiță pe care nu o scotea niciodată, fie iarnă, fie vară, un baton de lemn dulce între buze, dinți foarte negri. Celibatar la 50 de ani, nu i se cunoștea vreo aventură. Banii pe care-i avea îi păstra, nici măcar nu-i bea, nu-i juca la cărți, nu-i

cheltuia prin bordelurile din V. Nu avea nici un viciu. Nu trăia în lux. N-avea nici o dorință. Doar obsesia de a cumpăra și de a vinde, de a aduna bani și atât. Cam ca cei care își umplu hambarul cu fân, deși nu cresc animale. Dar, în definitiv, era dreptul lui. A murit la fel de bogat ca și Cresus, în '31, de septicemie. E incredibil cum o rană mică și neînsemnată poate să-ți otrăvească viața și să ți-o scurteze. Totul a pornit de la picior, de la o tăietură, o creștătură destul de mică. După cinci zile, era țeapăn și vânat ca o statuie de marmură, din cap până-n picioare. Ai fi spus că e un sălbatic din Africa, vopsit, dar fără părul lor creț sau suliță. Nu avea moștenitori. Nimeni nu a vărsat o lacrimă pentru el. Nu că ar fi fost detestat, nu, nici vorbă, dar un om care nu era interesat decât de aur și nu se uita niciodată la nimeni, nu merita să fie plâns. Avusese tot ce-și dorise. Nu toată lumea poate spune asta. Poate că asta fusese rațiunea de a fi a lui Bassepin, să vină pe lume ca să strângă bani. Nici măcar nu e un gând mai prostesc decât altele. A profitat destul. După moartea lui, toți banii au trecut în posesia Statului: o văduvă frumoasă, Statul, mereu veselă și niciodată îndoliată.

Când Matziev s-a mutat la el, Bassepin i-a dat cea mai frumoasă cameră și, de fiecare dată când se întâlneau, își scotea căciula în fața lui. Puteai vedea atunci pe țeasta lui,

între vreo trei sau patru fire de păr care se duelau, o pată mare de culoarea vinului, care-i împodobeia pielea și care arăta ca un nap, imitând contururile continentului american.

Primul lucru important pe care l-a făcut Matziev după ce a sosit în orașelul nostru a fost să-și pună ordonanța să-i aducă un fonograf. Îl vedea petrecând ore întregi la fereastra camerei sale, deschisă în ciuda frigului care nu se mai îmblânzea, fumând trabucuri subțiri ca niște șireturi și punând în funcțiune la fiecare cinci minute aparatul cel zgomotos. Asculta tot timpul același cântec, cu un refren foarte cunoscut, la modă cu câțiva ani în urmă, când încă mai credeam că lumea e eternă și că e de ajuns să ne spunem că suntem fericiți ca să fim cu adevărat: *Caroline, pune-ți pantofiorii verzi... / Pantofiorii tăi cei verzi...*

De douăzeci, de o sută de ori pe zi, Caroline își punea încălțărilor ei micuțe în vreme ce colonelul își fuma cu un aer elegant, cu o mână moale și inele pe fiecare deget, trabucurile puturoase, iar ochii săi negri alunecau pe acoperișurile din jur. Păstrez și astăzi în minte cântecul acela și scrâșnetul dinților. Când auzeam cântecul colonelului – încă ne gândeam cu toții la *Belle de jour*, ne imaginam chipul bestiei care o ucisese –, era ca și cum un burghiu ne-ar fi pătruns în creier, încet, după ce făcuse o

gaură în craniu. În fond, cântecul lui era înrudit cu ouăle cerute de judecător, micile lumi degustate la doi pași de cadavru. Nu întâmplător cei doi, Mierck și Matziev, fără să se cunoască dinainte și completându-se reciproc, s-au înțeles perfect. Nu e, în definitiv, decât o chestiune de murdărie comună.

XIII

Dar nimic nu e simplu. Numai sfinții și îngerii nu se înșală niciodată. Pe Matziev, date fiind faptele lui, pe care le voi povesti, l-am trecut imediat în speța ticăloșilor, cea mai numeroasă pe pământ, cea care se reproduce cel mai ușor și prosperă ca libărcile.

Cu toate acestea, el e cel care, cu 23 de ani înaintea *Cazului*, își distrusese cariera, rămânând locotenent multă vreme, pe când ceilalți avansau în grad, și asta fiindcă fusese dreyfusard¹, dar atenție!, nu unul de ope-retă, sau dintre aceia, foarte numeroși, care s-au exprimat în favoarea lui Dreyfus doar la mesele în familie. Matziev avusese de-a lungul acelei perioade boase de taur, susținându-l public pe micul căpitan, spunând deschis că el crede în nevinovăția acestuia, nesocotind și punându-se împotriva gândirii înțelepte a statului major, disprețuindu-i astfel pe cei care l-ar fi putut ajuta să avan-

1. Susținătorii lui Alfred Dreyfus, în timpul „Aferii Dreyfus“, celebru scandal politic de la sfârșitul secolului XIX. (n.t.)

seze, să ajungă chiar până la stele, la stele din acelea care sunt cusute pe epoleții uniforme și care sunt în întregime din aur.

Asta este Istoria, marea istorie, după cum se spune, dar care e adesea dată uitării, pentru a fi salvată întâmplător, când scotocești prin pod sau prin mormanele de gunoaie.

Se întâmpla când a murit tatăl meu, în '26. Fusesem nevoit să mă întorc în casa șubredă în care mă născusem și crescusem. Nu voiam să pierd timpul. Tata murise, iar eu avusesem deja parte de destule morți. Casa aceea era casa morților mei, mama murise cu mult înainte, pe când eu încă eram o obraznicătură, Domnul s-o aibă-n paza Lui, iar apoi se dusesse și tata. Nu mai era casa copilăriei mele. Era ca un mormânt.

Nici satul nu mai semăna cu nimic din ceea ce știam odată. Toată lumea plecase de aici după război, părăsind, după patru ani de bombardament, clădirile spintecate și străzile făcute șvaițer. Nu mai rămăsese în oraș decât tatăl meu – pentru că, pentru el, a pleca era egal cu o victorie a nemților, chiar și după înfrângerea acestora – și Fantin Marcoire, un bătrân cu o figură tăbăcită, ce vorbea cu păstrăvii și trăia împreună cu o vacă foarte bătrână căreia îi spunea *Doamna*.

El și vaca dormeau unul lângă altul în grajd. Ajunseseră să semene, la miros și nu numai, doar că vaca era, fără îndoială, mai

înțeleaptă decât el și mai puțin arțăgoasă. Fantin îl ura pe tata. Iar acesta îi întorcea sentimentul. Doi nebuni într-un sat-fantomă, care se înjurau printre ruine, aruncând câteodată unul în altul cu pietre, ca niște puștani cu fruntea ridată și cu picioare strâmbe. În fiecare dimineață, înainte de răsărit, Fantin Marcoire venea, își dădea jos pantalonii și-și făcea nevoile la ușa tatălui meu. Și, seară de seară, tata aștepta ca Fantin Marcoire să adoarmă lângă vaca lui pentru a face același lucru la ușa acestuia.

Asta a durat mai mulți ani. Ca un ritual. O formă de salut. Politețea măruntaielor. Se știau din școală. Se urau fără să mai țină minte de ce. Alergaseră după aceleași fete, jucaseră aceleași jocuri, trăiseră fără îndoială aceleași dureri. Iar timpul îi distrusese așa cum distruge trupurile și inimile tuturor oamenilor.

— Deci e mort?

— Mort de-a binelea, Moș Marcoire...

— Ticălosul, să-mi facă una ca asta...

— Era bătrân.

— Asta înseamnă că și eu sunt.

— Asta înseamnă.

— Gunoiul, să-mi facă una ca asta! Ce-o să se aleagă acuma de mine?

— Ați putea pleca în altă parte, Moș Marcoire.

— Te ții de glume, mucosule. Auzi, să plec în altă parte... Ești la fel de prost ca taică-tu. Mizerabilu'. Ai zice c-a venit pe pământ numai ca să mă enerveze pe mine... Ce-o să se aleagă de mine... Crezi că a suferit?

— Nu cred.

— Nici un pic?

— Poate, nu știu, cine poate spune?

— Eu o să sufăr, asta-i clar, simt că începe deja, nemernicul...

Fantin a plecat prin locul în care fusese strada principală a satului. Evita vechile gropi lăsate de obuze făcând mari ocoluri. Ai fi spus că-i o dansatoare, o dansatoare la sfârșitul carierei, mânioasă foc, și care la fiecare trei metri îl făcea pe tatăl meu mort „jigodie“ și „nătărău“. Apoi a dispărut, după ce trecuse de colțul magazinului lui Camille, *Pălării, ornamente și noutăți*, ale cărui obloane sfâșiate atârnavu precum clapele sparte ale unui pian gigantic.

Casa tatei era vizuina unui porc mistreț. Am încercat degeaba să regăsesc ceva din trecut, amintiri și imagini de altădată. Dar nimic nu mai mișca. Murdăria și praful îmbrăcaseră lucrurile într-un veșmânt de încremenire. Totul arăta precum marele sicriu al unui mort improbabil, care ar fi vrut să ducă totul cu el, dar căruia până la urmă îi lipsise curajul. Mi-am amintit ce ne povestise învățătorul despre Egipt, faraonii

lui și despre mormintele pline cu bogățiile lor trecătoare. Cam așa era casa tatălui meu, numai că el nu fusese niciodată faraon și că în locul aurului și al pietrelor prețioase erau numai farfurii murdare și carafe goale, peste tot, în toate camerele, adunate în mormane povârnite și translucide.

Nu-l iubisem niciodată pe tatăl meu și nici măcar nu știam de ce. Dar nici nu-l urăsem vreodată. Nu ne vorbiserăm niciodată, asta e tot. Între noi stătuse întotdeauna ca un ghimpe moartea mamei mele, o tăcere densă pe care nici unul din noi nu avusese curajul să o spargă pentru a-i întinde celuilalt mâna.

În ceea ce fusese camera mea, își stabilise o tabără de apărare, un mic fort din lucruri uzate și un vraf de ziare puse unele lângă altele, care urca până la tavan. Din fereastră nu rămăsese decât o deschizătură micuță de unde putea zări clădirea în ruine în care locuia Fantin Marcoire. În apropierea deschizăturii zăceau, pe jos, două praștii din lemn de alun cu elastic de cauciuc, cum își fac puștii neastâmpărați pentru a ochi păsările și fesele agentului comunal. Lângă acestea, o provizie de cuie ruginite și de șuruburi strâmbe, o bucată începută de salam, un litru de vin tulbure, pe jumătate băut, un pahar murdar.

Aici își continuase tatăl meu războiul, bombardându-l cu micile bucăți de fier vechi pe dușmanul său dintotdeauna când acesta

ieșea din casă. Mi l-am imaginat petrecând ore întregi, meditând și bând, privind tot timpul prin crăpătura ascunzătorii lui, cu urechea ciulită la zgomotele din stradă. Și apoi, punând brusc mâna pe o praștie, încărcând-o cu muniție și țintindu-l pe celălalt, așteptându-i răcnetele, auzindu-i-le, văzându-l cum își freacă coapsa, sau obrazul, sau fundul, poate și sângerând, agitându-și pumnul și înjurând, făcându-l în toate felurile, apoi lovindu-și fesele amuzat și râzând să-și scuipe afară plămânii, râzând multă vreme, până când râsul se transforma în sughițuri grotești, oprindu-se din râs, mormăind, recăpătându-și suflul, aerul serios, plictiseala și vidul. Turnându-și vin cu o mână tremurătoare, bându-l dintr-o înghițitură, gândindu-se că nu e mare lucru de capul nostru, da, nu mare lucru, că asta nu poate să mai dureze mult, că ziua e foarte lungă, că trebuie să reziste încă o vreme, că vor mai fi și alte zile care vor veni iar și iar, bând iarăși și gândindu-se că nu e mare lucru de capul nostru.

Când ieșeam din cameră, am lovit cu umărul un vraf de ziare care s-au prăbușit cu zgomot de hârtie-nvechită. Zile pierdute au alunecat la picioarele mele, ani morți, drame îndepărtate. Și în mijlocul acestora, sărindu-mi în ochi, numele lui Matziev, cu litere mari, deasupra unui mic articol din capul paginii.

Incidentul avusese loc în 1894, într-o zi din decembrie. Cu o seară mai înainte : locotenentul Isidore Matziev, scria în ziar, și reproduc întocmai cuvintele : „*își declarase, în fața unei adunări reunite în încăperea din spate a unei cafenele, convingerea în nevinovăția căpitanului Dreyfus. Aplaudat de publicul alcătuit din sindicaliști și revoluționari, Matziev, îmbrăcat în uniformă militară, spusese, de asemenea, că-i e rușine să aparțină unei armate care îi încarcerează pe cei drepți și îi lasă în libertate pe ade-vărații trădători*“. În ziar scria că mulțimea îl purtase în triumf, triumf întrerupt de sosirea jandarmilor, care făcuseră câteva arestări, printre care și Matziev, și împărțiseră numeroase lovituri de baston. Considerat „*provocator de disensiuni, după ce a rupt codul tăcerii și a murdărit prin cuvintele sale onoarea armatei franceze, locotenentul Matziev a compărut două zile mai târziu în fața unui tribunal militar care l-a condamnat la șase luni de arest*“.

Ziaristul de doi bani care scrisese articolul încheia arătându-se scandalizat de atitudinea tânărului militar, al cărui nume, de altfel, „*îi arăta originea evreiască, sau rusească, dacă nu chiar amândouă*“. Era semnat Amédée Prurion. Un nume de imbecil pentru un ticălos veritabil. Ce se alesese de acest Prurion? A continuat multă vreme să-și vomite mica lui ură de zi cu zi pe

hârtia îngălbenită cu care, mai mult ca sigur, în multe case oamenii s-au șters în cele din urmă la fund? Prurion. Numele acesta sună ca o boală, un herpes vechi care nu s-a vindecat niciodată. Sunt sigur că acest Prurion avea un cap de ploșniță și picioare strâmbe, o răsuflare rău mirositoare, de țap, tot arsenalul celor care își scuipă fierea și își îndulcesc apoi acreala prin berării pustii, holbându-se la picioarele ospătăriței extenuate care spală pe jos, împrăștiind rumegușul. Dacă acest Prurion nu mai trăiește astăzi înseamnă că e un gunoi mai puțin pe pământ. Dacă n-a murit, nu cred că e un om prea frumos. Ura e o marinată care nu iartă: dă cărnii o aromă de deșeu. În definitiv, Matziev, chiar dacă eu l-am cunoscut când devenise un ticălos, valora mai mult ca el. Măcar o dată în viața lui nu s-a dezis de calitatea lui de om. Câți pot spune același lucru?

Am păstrat articolul ca pe o dovadă. O dovadă pentru nu știu ce. Și am ieșit din casă. Nu m-am mai întors acolo niciodată. Viața nu suportă întoarcerile. M-am gândit din nou la Matziev, la mustața lui subțire, pomădată, la trabucurile lui răsucite, la fonograful care cânta întruna aceeași șansonetă. Și el se pierduse prin vreme până la urmă, cu tot echipamentul lui, odată ce *Cazul* fusese rezolvat, rezolvat din punctul lor de vedere. Continuase, fără îndoială, să o trambaleze pe *Caroline* din loc în loc, în

căutarea nimicului. Când îi intersectam privirea, avea o expresie care spunea că a ajuns. Unde anume, asta nu se știa. Dar ajunsese. Iar acolo unde era el, nu mai folosea la nimic să te agiți. Totul se sfârșise. Și nu-i mai rămânea decât să aștepte ultima întâlnire.

În acea noapte ninsese ore întregi. Auzeam ninsoarea căzând în vreme ce căutam întins în pat să adorm. Sau, în orice caz, îi auzeam tăcerea și ghiceam în spatele obloanelor prost închise albul ei invadator, care câștiga tot mai multă forță de la o oră la alta.

Toate astea, liniștea și covorul alb, mă îndepărtează de lume și mai mult. De parcă de asta aveam nevoie! Clémence iubea zăpada. Îmi spunea :

— Dacă va cădea, va fi cea mai frumoasă hăinuță pentru micuțul nostru.

Nu știa câtă dreptate avea. Frumosul veșmânt a fost, de asemenea, și al ei.

La ora șapte, am împins poarta. Peisajul era parcă desprins dintr-o patiserie : cremă și nori de zahăr peste tot. Am clipit din ochi de câteva ori ca în fața unui miracol. Cerul apăsător își plimba cocoșele grele peste costișa dealului și pe deasupra Uzinei, care de obicei își scuipa furia ca un monstru chior.

O lume nouă. Sau prima dimineață a unei noi lumi. Ca și cum ai fi primul om.

Înainte de murdărie, urma pașilor și a faptelor reprobabile. Nu știu să mă exprim prea bine. E dificil să folosesc cuvintele. Cât am trăit, nu am prea vorbit. Spun *cât am trăit*, de parcă acum aș fi mort. În definitiv, așa este. E adevărul adevărat. De atâta timp mă simt mort. Mă prefac încă puțin că aș fi viu. Amân o vreme deznodământul, asta e tot.

Pașii mă trădează, plini cum sunt de reumatism, dar încă știu foarte bine ce vor. Să mă poarte în cerc. Ca un catâr legat de o piatră de moară, care macină grâul pierdut. Să mă aducă înapoi. M-am trezit din vina lor pe malul canalului ce scotea la iveală pe întinsul alb o plasă verde, împodobită cu stele fondante. Mă afundam în zăpadă și mă gândeam la Berezina, poate că asta mi-ar fi trebuit, o epopee, pentru a mă convinge că viața are un sens, că mă pierd în direcția potrivită, că mă îndrept direct spre cărțile de istorie, și asta pentru secole, că am făcut bine amânându-mi plecarea, de atâtea ori, ridicând în ultima clipă țeava carabinei lui Gachentard pe care mi-o băgam în gură, în diminețile în care mă simțeam gol pe dinăuntru ca un puț secăt. Gustul armei... e chiar amuzant! Limba ți se lipește de țeavă. Simți pișcături. Aromă de vin, roci limpezi.

În locul acela se bătuseră niște dihori. Ghearele lor lăsaseră urme: caligrafii și arabescuri, cuvintele unui neșu pe veșmântul de omăt. Cărării și bucurii se îndepărtau,

Biblioteca Metropolitană

București

se încrucișau, se aprofundau în zăpadă pentru a se despărți din nou, întrerupte, de parcă deodată, la capătul luptei lor, cele două animăluțe și-ar fi luat într-o clipită zborul spre cer.

— Așa de bătrân și de prost...

Credeam că frigul îmi joacă feste.

— Vrei să chemi moartea? a mai spus vocea care venea de departe, numai consoane dure și zgomote de medalii. Nu era nevoie să mă întorc ca să văd cine îmi vorbea. Joséphine Maulpas. Eram de o seamă și veneam din același sat. Sosise aici când avea 13 ani, o fată bună la toate, și făcuse de toate până la vârsta de 20 de ani, trecând de la o familie înstărită la alta, prinzând încetul cu încetul gustul băuturii, până ce nu s-a mai putut desprinde de ea, lucru care a împiedicat-o să-și mai găsească de lucru. Dată afară de peste tot, umblând de colo-colo, refuzată, distrusă. Ani întregi nu i-a mai rămas decât comerțul urât mirositor cu piei de iepuri, cârțițe, nevăstuici, dihori și vulpi, încă sângerânde, de abia jupuite cu briceagul. Mai bine de treizeci de ani trecuse pe străzi cu căruța ei greoaie, strigând mereu: „piei de iepuri! piei de animale! piei de iepuri!“, căpătând astfel mirosul de carne crudă al cadavrelor și expresia animalelor sacrificate, pielea lor violacee, ochii lipsiți de orice strălucire, ea care altădată fusese drăguță ca o inimă.

Pentru câteva monede, Joséphine, pe care copiii o strigau *Pielea*, îi dădea comorile ei lui Elphège Crochemort, care le tăbăcea într-o moară veche de pe malul râului Guerlante, la șase kilometri în amonte de unde locuiam noi. O moară veche, pe jumătate dărăpănată, care lua apă ca un mare vapor cu o spărtură în el, dar rămânea totuși în picioare, an după an.

Crochemort venea rareori în oraș. Dar când ajungea pe aici lăsa în urma lui o dâră urât mirositoare. Știam fără nici un efort pe ce stradă o luase, atât de tare trăsnea, vară sau iarnă, ziua sau dimineața, ca și cum ar fi stat la murat el însuși în băile de acid. Era un bărbat foarte frumos, înalt, cu părul negru strălucitor dat pe spate și ochi azurii scânteind de viață. Un bărbat foarte frumos și singur. Îl vedeam mereu ca pe un condamnat etern, cum se spune că erau la greci, împingând bolovani sau lăsându-și ficatul să fie mâncat la nesfârșit. Poate că făcuse o greșală Crochemort, o greșală sumbră care îl urmărea? Poate că plătea astfel pentru ceea ce făcuse, prin singurătate și prin mirosul de hoit, el care, dacă s-ar fi dat cu lavandă sau parfum de iasomie, toate femeile s-ar fi aruncat la picioarele lui?

Joséphine îi aducea prada în fiecare săptămână. Mirosurile deja nu le mai simțea. În ceea ce-i privește pe bărbați, trecuse multă vreme de când se hotărâse să le întoarcă

spatele și să-i evite, nefiind de-a lungul întregii ei vieți măritată decât cu ea însăși. Elphège Crochemort o primea ca pe o regină — știu asta de la ea —, îi oferea un pahar de nectar, vorbea cu farmec despre ploaie, piei și despre timpul frumos, îi zâmbea cu acel surâs despre care am vorbit mai devreme. Apoi o plătea, o ajuta să-și descarce căruța și o conducea până la drum, așa cum ar fi făcut-o un om galant.

De douăzeci de ani, Joséphine locuia la capătul străzii Chablis, aproape în câmp. Nu era o casă, ci doar câteva scânduri înnegrite de ploaie, care doar printr-un miracol ce se repeta zilnic nu se prăbușeau. O colibă întunecată precum cărbunele, care îi băga în sperieți pe copii și în care toți credeau că se înalță până la tavan piei împutite, animale moarte, păsări dezmembrate și șoareci lipiți pe planșete. Nimeni nu intra înăuntru.

Am fost acolo, de două ori. Părea de necrezut. Era ca și cum ai fi trecut de porțile tenebrelor pentru a intra într-un tărâm al luminii. Ai fi zis că este locuința unei păpuși, foarte curată, cu nuanțe de roz și panglici mici, ondulate peste tot.

— Ai fi vrut poate să trăiesc în mizerie? mă-ntrebasesem prima oară Joséphine, căci rămăsesem cu gura căscată ca un pește scos din apă, plimbându-mi ochii în stânga și-n dreapta. Pe masa acoperită cu o cuvertură frumoasă era un buchet de iriși, iar pe pereți,

rame pictate încadrau imagini de sfinți și de îngeri, dintre acelea pe care preoții le dau credincioșilor și copiilor de cor.

— Crezi în asta? am întrebat-o atunci pe Joséphine arătând din cap spre grațioasa galerie.

Ea ridicase din umeri, mai puțin din dispreț, decât având aerul că-mi spune ceva evident, ceva ce nici nu merită discutat:

— Dac-aș avea cratițe noi de aramă, la fel le-aș agăța și asta ar avea același efect, impresia că lumea nu e atât de urâtă, că mai sunt și mici străluciri și că, în fond, viața nu e altceva decât o căutare a acestor fărâme de aur.

I-am simțit mâna pe umărul meu. Apoi cealaltă mână și, în sfârșit, căldura unei stofe de lână.

— De ce te întorci aici, Dadais? Joséphine îmi spusese întotdeauna așa, de când aveam șapte ani, dar nu știusem niciodată de ce. Mă pregăteam să-i răspund și să folosesc cuvinte mari și fraze întortocheate, acolo, lângă râu, cu picioarele în zăpadă, numai în cămașă. Dar frigul făcea să-mi tremure buzele și, deodată, am simțit că sunt pe punctul de a nu mai putea pleca.

— Te-ntorci des?

— Trec pe aici, nu e același lucru. Nu am remușcări. Am făcut ce trebuia făcut. Mi-am îndeplinit rolul și tu știi asta.

— Dar eu te-am crezut !

— Ai fost singurul...

Joséphine mi-a frecat umerii. M-a zgâlțâit și durerea sângelui întorcându-mi-se în vene a fost ca o lovitură de bici. Apoi m-a luat de braț și am plecat, un cuplu bizar, prin zăpadă, în dimineața de iarnă. Am mers fără să ne spunem nimic. Câteodată, îi priveam chipul îmbătrânit pentru a regăsi trăsăturile fetei care fusese odată. Dar nu rămăsese nimic din chipul acela. Mă lăsam purtat ca un copil. Aș fi închis ochii și aș fi adormit, în picioare, continuând să pun un picior înaintea celuilalt, sperând în adâncul inimii că pleoapele nu mi se vor mai deschide, continuând așa în ceea ce ar fi putut fi moartea sau o lentă plimbare fără sfârșit și fără nici un țel.

Ajunși acasă la mine, Joséphine m-a așezat autoritară pe fotoliu și m-a încotoșmănat în trei paltoane grele. Mă simțeam ca un bebeluș. Mi-am apropiat picioarele de sobă. Încetul cu încetul, toate mi se întorceau în corp : elanurile și durerile, pârâiturile pielii și trosnetele oaselor. Mi-a adus o cană fierbinte care mirosea a prună și a lămâie. Am băut fără să spun nimic. Și ea a băut. Și-a terminat cana și a început să vorbească :

— De ce nu te-ai recăsătorit niciodată ?

— Dar tu, de ce ai rămas singură ?

— Am aflat totul despre bărbați de când încă nu-mplinisem cinspe ani. Nu știi ce

înseamnă să fii doică. Niciodată nu voi mai avea de-a face cu ei, mi-am spus, și m-am ținut de cuvânt. Dar cu tine nu-i același lucru...

— Vorbesc cu ea, să știi, zilnic. Nu era loc pentru alta.

— Recunoaște că ai făcut la fel ca procurorul.

— Nu văd legătura.

— Cum spui tu... De atâta timp de când rumegi povestea aceea, e ca și cum ai fi însurat cu el. Cu cât trec anii, cred chiar că începi să-i semeni, așa e cu perechile în vârstă.

— Ești proastă, Fifine...

Am tăcut amândoi pentru o clipă, iar ea a continuat:

— L-am văzut în seara aceea faimoasă, cu ochii mei, cu toate că acea canalie nu a vrut să mă creadă. Cum îl chema pe porcul ăla îmbrăcat?

— Mierck.

— Frumos nume! Sper c-a murit.

— În '31, cu țeasta sfărâmată de copita calului său.

— Cu atât mai bine. De ce nu te-a crezut? Doar tu erai polițistul!

— Și el era judecătorul...

Am mai coborât o dată de-a lungul anilor, pentru a ajunge în același loc. Știu atât de bine drumul ăsta. E ca și cum te-ai întoarce într-un ținut familiar.

XIV

Joséphine mă căutase la trei zile după descoperirea corpului lui *Belle de jour*. Ancheta se învârtea în cerc. Jandarmii înterogau în stânga și-n dreapta. Matziev își asculta cântecul. Mierck se-ntorsese la V., iar eu încercam să-nțeleg.

Clémence îi deschisese ușa, cu burta ei mare pe care o ținea cu amândouă mâinile, râzând fără încetare. O știa vag pe Joséphine, dar a lăsat-o să intre, cu toată spaima pe care o inspira și cu reputația ei de vrăjitoare.

— Era atât de drăguță nevasta ta... spuse Joséphine întinzându-mi din nou cana plină. Nu-mi amintesc prea bine cum arăta, dar știu că era drăguță, că totul era drăguț la ea, ochii și vocea.

— Nici eu nu-i mai țin minte chipul... Ade-sea îl caut, am impresia că vine spre mine, dar apoi se șterge, nu mai rămâne nimic, atunci îmi dau palme, îmi fac reproșuri...

— De ce, tontule?

— Să nu-ți mai aduci aminte chipul celei pe care ai iubit-o... Sunt un ticălos.

Joséphine ridică din umeri :

— Nu am întâlnit niciodată ticăloși sau sfinți. Nimic nu e pe de-a-ntregul alb sau negru, cenușiul învinge. Cu oamenii și sufletele lor e la fel... Ești un suflet cenușiu, ca noi toți...

— Astea sunt doar cuvinte...

— Și ce ți-au făcut ție cuvintele?

Îi spuseseam să se așeze, iar ea îmi povestise totul, dintr-odată, în termeni exacti. Clémence se retrăsese în camera ei. Știam la ce lucrează acolo, cu croșete, gheme de lână albastră și roșie, dantelă, de câteva săptămâni. În timp ce Joséphine vorbea, mă gândeam uneori la ea, stând în camera alăturată, la degetele ei care croșetau, la burta ei care primea dinăuntru lovituri de picioare și de coate.

Și apoi, puțin câte puțin, corpul înecat al lui *Belle de jour* a intrat în cameră. S-a așezat lângă mine și era ca și cum venise ca să asculte ceea ce avea de spus Joséphine, pentru a confirma sau infirma ce spunea aceasta. Apoi, încetul cu încetul, nu m-am mai gândit la nimic. O ascultam pe Joséphine. O priveam pe *Belle de jour*, îi priveam chipul de tânără moartă pe care șiroia apa, buzele învinețite de ultimul frig. Mi se pare că zâmbea, câteodată își înclina capul, iar gura părea să spună : „da, e adevărat, așa e, cum spune *Pielea*, totul s-a petrecut întocmai“.

Se întâmpla în ajunul zilei în care fusese descoperit trupul. Pe la ora șase, îmi spuse Joséphine. La căderea nopții, ora pumnalelor și a sărutărilor furate. Joséphine trage căruța și mai trage din când în când câte o dușcă, pentru a se-ncălzi, din sticluta pe care o ține mereu în buzunarul vestei. Pe străzi, în chip ciudat, în ciuda gerului, a ieșit, ca-n zilele de sărbătoare, toată mulțimea de schilozi: amputații, capetele sparte, trepanații, cei pe jumătate nebuni, umblând dintr-o tavernă în alta, golind paharele pentru a-și umple inima.

La început, după primele lupte, ni s-a părut amuzant să-i vedem sosind pe toți acești flăcăi de vârstă noastră care se întorceau cu chipul remodelat de exploziile obuzelor și trupul ciopârțit de rafalele de armă. Noi stăteam la cald, liniștiți, ducându-ne viețile noastre strâmte.

Bineînțeles că auzeam războiul. Văzusem anunțurile de pe afișele cu mobilizarea. Citeam despre el în ziare. Dar, până la urmă, îl fentam, reușeam să îl păcălim, cum facem cu visele urâte și cu amintirile amare. Nu prea făcea parte din lumea noastră. Era doar un film.

Când au început să sosească primii răniți – vorbesc despre cei răniți cu adevărat, cei care nu mai aveau carne pe ei, ci un terci roșiatic, și care erau întinși în camioane pe târgi prăfuite –, adevărul ne-a lovit din plin. Deodată, s-a lăsat o mare tăcere și am venit

cu toții să vedem bieteles umbre de oameni, când brancardierii i-au scos din camioane pentru a-i arunca în clinică. Două rânduri, strânse și compacte, șiruri de onoare, șiruri de oroare, cu femeile care-și mușcau buzele și plângeau încontinuu, și noi ceilalți, proști și rușinați, și, în plus, e oribil, dar trebuie s-o spun, mulțumiți, plini de o bucurie violentă și nesănătoasă, că ei, și nu noi, sunt cei lungiți, trăgând să moară pe tărgi.

Toate astea se întâmplau pe 14 septembrie. Primii răniți au fost răsfățați peste măsură. Vizitele nu se mai terminau, primeau tarte, briose, lichioruri, cămăși elegante de batist, pantaloni de catifea, carne de porc și sticle de vin.

Și apoi, vremea și-a spus cuvântul. Vremea și numărul, fiindcă soseau zi de zi, în grupuri mari. Ne-am obișnuit. Ne-am și degustat puțin. Ei ne purtau pică fiindcă eram la adăpost, pe când noi... noi le purtam pică fiindcă ne vârau sub ochi pansamentele și picioarele lor tăiate, craniile prost sudate, gurile și nasurile deformate, tot ceea ce am fi preferat să nu vedem.

Astfel, existau două orașe: al nostru și al lor. Două orașe în același loc, dar care-și întorceau spatele, fiecare având promenadele, cafenelele și orele sale. Două lumi. Au fost chiar și insulte, lovituri și pumni. Doar văduva Blachart reconcilia cele două tabere, desfăcându-și coapsele fără să numere și

fără să aleagă, și pentru unii, și pentru alții, civili și militari, la orice oră din zi și din noapte. Șirul celor care așteptau ajungea uneori până la o depărtare de zece metri în fața casei sale, și era un teren neutru unde oamenii își vorbeau, se priveau, fraternizau în așteptarea mării uitări care se ascundea în pântecul văduvei. Văduva își petrecea toată ziua, sau aproape, lungită pe marele pat, cu picioarele desfăcute, cu portretul soțului defunct îmbrăcat în mire deasupra ei, zâmbind din spatele unei bucăți de pânză neagră, în timp ce, la fiecare zece minute, un tânăr grăbit lua locul pe care mortul îl lăsase în urmă cu trei ani, când la Uzină o tonă de cărbuni se prăbușise pe el când își bea cafeaua.

Bătrânele gaițe scui-pau în spatele văduvei Blachart când o întâlneau pe stradă. Îi aruncau și tot felul de insulte: „târfă, otreapă, zdreanță, târâtură, ticăloasă, curvă, fleandură“ și încă multe altele. Lui Agathe – acesta era prenumele ei – nu-i păsa nici cât negru sub unghie. De altfel, după război, au fost destui care au primit medalii fără să fi adus serviciile pe care le adusesese ea. Să fim corecți. Să-ți dăruiești trupul și căldura, chiar și pentru câteva monede – cine ar mai fi în stare de așa ceva?

În '23, Agathe Blachard a tras obloanele, a zăvorât ușa, a luat o valiză destul de ușoară, nu și-a luat rămas-bun de la nimeni

și a plecat către V. Acolo, s-a urcat în expresul pentru Chalons. La Chalons, a schimbat trenul pentru a ajunge la Paris. Trei zile mai târziu, era la Le Havre, unde se îmbarca la bordul vasului *Boréal*. Două luni mai târziu, debarca în Australia.

Cărțile spun că în Australia există deșerturi, canguri, câini sălbatici, întinderi netede și nesfârșite, oameni care par să trăiască încă în epoca de piatră și orașe noi, curate și strălucitoare. Nu știu dacă ar trebui să le dăm crezare. Uneori, cărțile mint. Tot ce știu e că în Australia trăiește din 1923 văduva Blachart. Poate că s-a recăsătorit acolo. Poate că are și copii, o afacere. Poate că toată lumea o salută respectuos, cu un surâs larg. Poate că, punând un ocean între ea și noi, a ajuns să ne uite de tot, să-și recapete demnitatea, fără trecut, fără durere, fără nimic. Poate.

În seara aceea, răniții nu erau la ea. Străzile erau pline de ei, majoritatea beți, înjurau trecătorii, răcneau și vomitau, umblând adunați în grupuri. Atunci, pentru a-i evita, Joséphine o ia cu căruța ei pe un alt drum și, în loc să coboare pe strada Pressoir, continuă să meargă pe ulița Mesiaux, trecând pe lângă biserică, urcând înapoi prin spatele primăriei și zorește spre cimitir până la cocioaba ei, preferă să o ia de-a lungul micului canal, deși cam îngust, chiar dacă cu căruța, și încă plină, știe că-i va fi greu.

Chiar dacă acest ocol înseamnă mai bine de un kilometru.

E frig. Gerul face ca totul să trosnească. Lui Joséphine îi curge nasul, iar sticluta cu băutură e goală. Cerul capătă nuanțe gri-bleu și prima stea apare ca un cui de argint. Căruța spulberă crusta de gheață, pieile sunt rigide ca niște scânduri. Joséphine ridică o mână pentru a-și freca nasul care tocmai face un țurture. Iar aici, aici o vede deodată în depărtare, fără îndoială, la vreo șaizeci de metri depărtare, se jură că așa a fost, pe *Belle de jour*, în picioare, pe malul râului, discutând cu un bărbat masiv care se apleacă puțin înspre ea ca pentru a o vedea și auzi mai bine. Iar acest bărbat, acest bărbat în negru, stând țeapăn, în timp ce ziua de iarnă se scurge și se pregătește să-și facă reverența, este procurorul. Pierre-Ange Destinât însuși. El. Împreună cu micuța, aproape de căderea nopții. Singuri. Ei doi. El și ea.

Joséphine și-a întipărit clar în minte acest tablou crepuscular. Nu a mai făcut nici un pas. De ce? De aia. Dacă ar trebui mereu să explicăm ceea ce facem, gesturile noastre, gândurile, mișcările, nu am mai scoate-o la capăt. Așadar, Joséphine se juca de-a câinele de vânătoare – ce e bizar în asta? – în dimineața aceea de 17 decembrie, și asta fiindcă-l văzuse, stând drept înaintea ei, în frig, pe procurorul din V. vorbind cu o tânără floare, punându-i mâna pe umăr, da, mâna

pe umăr, jură că a văzut și asta. „La șaizeci de metri, în întuneric, o mână pe umăr, când ești băut bine! Vă bateți joc de noi!“ i s-a spus când a insistat că asta era ceea ce văzuse – voi vorbi despre episodul acesta mai târziu. Joséphine nu a dat înapoi. El era. Ea era. Și nu o făcuseră cele cinci înghițituri de băutură să aibă vedenii!

Și după aceea? Ce e rău în discuția dintre Destinată și micuța floare? O cunoștea. Și ea îl cunoștea pe el. Că-i văzuse în locul în care fetița va fi găsită strangulată în dimineața următoare – ce dovedește asta? Nimic. Nimic sau totul, depinde.

Nu mai auzeam nici un zgomot în cameră. Poate că Clémence adormise. Iar în pântecul ei adormise și micuțul. Joséphine își terminase povestea și mă privea. Eu vedeam scena pe care tocmai mi-o descrisese. *Belle de jour* părăsise camera, în liniște, cu hăinuțele ude lipite de trupușorul ei micuț și înghețat. Îmi zâmbise și apoi dispăruse.

— Și apoi? o întreb pe Joséphine.

— Apoi ce?

— Te-ai dus spre ei?

— N-oi fi nebună... Pe procuror prefer să-l văd de departe.

— Și atunci?

— Atunci m-am întors înapoi.

— I-ai lăsat așa?

— Ce voiai să fac? Să merg să le țin o lampă, să le duc o pătură?

— Și micuța, ești sigură că era ea?

— Păi ce spui, o copilă cu o scufiță galbenă ca aurul nu vezi pe toate străzile, și apoi o-ntâlnisem mai devreme, când intra la mătușa ei. Ea era, poți să mă crezi.

— Și ce făcea pe malul râului?

— Ce făceam și eu, bineînțeles! Încerca să-i evite pe soldații ăia beți care se înghe-suiau la două sute de metri mai încolo... N-ai ceva de băut? Mi s-a uscat gura de cât am vorbit.

Am scos două pahare și o sticlă, brânză, un cârnat și o ceapă. Am băut și am mâncat în tăcere, fără să ne mai spunem nimic. Am privit-o pe Joséphine ca pentru a vedea prin ea descrierea pe care mi-o făcuse. Ronțăia ca un șoricel și lua înghițituri mari de vin, făcând cu limba o muzică suplă și cochetă. Afară, zăpada cădea pe înfundate. Se lovea de fereastră și părea să scrie pe geam litere care de abia se vedeau, șiroind cu repeziciune, ca niște lacrimi pe un obraz absent. Vremea transforma zăpada în zloată. Gerul își aduna zdrențele și apoi le împrăștia în dezordine. Ziua următoare avea să aibă chipul mânjit de noroi și fleșcăraie. Chipul unei actrițe netalemente după orgie.

Era târziu. Într-un colț al bucătăriei, am pregătit pături și o saltea. O convinsesem pe Joséphine să meargă cu mine la V. pentru

a-i povesti totul lui Mierck. Urma să plecăm la răsăritul soarelui. Adormise ca un sac și a rostit prin somn câteva cuvinte pe care nu le-am înțeles. Se auzeau din când în când loviturile unui tun, dar fără convingere, doar pentru a aminti că este acolo, ca un clopot al răului.

Nu am îndrăznit să mă întorc în cameră. Mi-era teamă să nu fac zgomot și să nu o trezesc pe Clémence. M-am așezat în fotoliu, pe care încă-l am și care adesea mă duce cu gândul la o mână mare și moale în care mă cuibăresc. Am pus în mișcare în minte tot ceea ce îmi spusese Joséphine. Am închis ochii.

La răsăritul soarelui am plecat. Clémence se sculase, ne făcuse o cafea fierbinte și ne pusese vin cald într-un bidonaș. De la ușă, ne-a făcut cu mâna, iar mie, numai mie, mi-a zâmbit. Am făcut câțiva pași spre ea. Îmi doream atâta să o sărut, dar nu am avut curaj în fața lui Joséphine. Așa că i-am făcut și eu cu mâna. Și asta e tot.

De atunci, nu trece zi în care să nu regret acel sărut pe care nu i l-am dat.

— Drum bun! mi-a spus. Acestea au fost ultimele cuvinte. Și sunt micile mele comori. Le aud și acum, neschimbate, și le ascult în fiecare seară. „Drum bun“... Nu îmi mai amintesc chipul ei, dar jur că-i țin minte vocea.

XV

Ne-au trebuit patru ore ca să ajungem la V. Calul se încheia în nămol. Dărele lăsate de roțile căruțelor erau niște adevărate puțuri. În unele locuri, zăpada care se topea părea că se revarsă din butoaie, iar drumul dispărea sub apa care curgea pentru a se pierde până la urmă în șanțuri. Nu mai vorbesc de convoaiele care urcau pe linia frontului, pe jos, în căruțe sau în camioane, și pe care trebuia să le lași să treacă strângându-te cât de mult se putea. Tinerii se uitau la noi cu priviri melancolice. Nici unul nu se mișca, nici unul nu vorbea. Parcă erau niște animale palide, îmbrăcate în albastru, care se lăsau mânate cu docilitate către marele abator.

Ciupitu, grefierul judecătorului Mierck, ne-a invitat să luăm loc într-o anticameră tapisată cu mătase roșie, apoi ne-a lăsat singuri. Știam bine această cameră. Avusesem deja adesea ocazia să meditez aici la existența umană, la plictiseală, la greutatea unei ore, a unui minut, a unei secunde și, cu ochii închiși, aș fi putut desena pe o

hârtie, fără să fac vreo greșeală, amplasarea fiecărei mobile, poziția fiecărui obiect, numărul petalelor fiecărei anemone uscate care ofta în vaza de gresie așezată pe șemineu. Joséphine dormita, cu mâinile pe coapse. Își scutura din când în când capul și se trezea dintr-odată, ca sub efectul unui șoc electric.

După o oră, *Ciupitu* veni în sfârșit să ne caute, râcâindu-și discret falca. Bucăți de piele moartă cădeau pe costumul lui negru, care prinsese luciu la coate și în genunchi. Fără să spună vreun cuvânt, ne-a condus în biroul judecătorului.

Mai întâi nu văzurăm nimic, dar auzirăm două râsete. Unul gros ca o flegmă, pe care îl cunoșteam. Celălalt, cu totul nou pentru mine, dar pe care am învățat să-l recunosc de îndată. Un nor de fum urât mirositor plutea în întreaga încăpere, ridicând un paravan între judecătorul cel masiv așezat la biroul său, cel care stătea în picioare lângă el, și noi, ceilalți, care nu știam ce să facem. Apoi, puțin câte puțin, ochii noștri se obișnuiră cu piureul de mazăre, iar chipul judecătorului ieși din cețuri, precum și cel al tovarășului său. Era Matziev. Continua să râdă, și judecătorul odată cu el, de parcă noi nici nu existam, de parcă nu eram la trei pași de ei. Militarul trăgea din trabuc. Judecătorul se ținea de burtă. Apoi cei doi lăsară râsul să se stingă încet, fără să se

grăbească prea tare. S-a lăsat tăcerea, care dură și ea, și de abia acum Mierck ne fixă cu ochii lui mari și verzi, ochi de pește, iar militarul făcu la fel, dar păstră în colțul buzelor, odată cu trabucul, un zâmbet subțire și disprețuitor care făcu din noi în două secunde un fel de rude cu viermișorii.

— Așadar, despre ce-i vorba? întrebă judecătorul, pe un ton agasat, cercetând totodată chipul lui Joséphine de parcă ar fi avut înaintea lui un animal.

Mierck nu mă plăcea și nici eu pe el. Meseriile noastre ne obligau să ne întâlnim adesea, dar niciodată nu ne spuneam nimic. Discuțiile noastre erau scurte, rostite întotdeauna pe un ton rece, iar când ne vorbeam, de abia dacă ne uitam unul la celălalt. Am făcut prezentările și, chiar înainte de a face un rezumat al celor ce-mi spusese Joséphine, Mierck îmi tăie vorba adresându-i-se:

— Profesia?

Joséphine deschise gura mare, se gândi două-trei secunde, dar era deja prea mult, judecătorul își pierdu răbdarea:

— E cretină sau surdă? Profesia!

Joséphine își dresе glasul, îmi aruncă o privire, apoi spuse în cele din urmă:

— Recuperatoare.

Judecătorul îl privi pe ofițer, își zâmbiră, apoi Mierck continuă:

— Și ce recuperează?

Era felul lui, propriu judecătorului, de a-l reduce la nimic pe cel căruia-i vorbea. Nu spunea nici *tu*, nici *dumneavoastră*, spunea *el* sau *ea*, ca și cum celălalt nu ar fi fost de față, ca și cum nu exista și nimic nu lăsa să se înțeleagă că ar fi de față. Am spus mai devreme că știa foarte bine cum să vorbească.

Am văzut chipul lui Joséphine făcându-se roșu ca un bujor, în timp ce în ochi îi apăru o scânteie ucigătoare. Cu siguranță că, dacă ar fi avut în mână o flintă sau un cuțit, Mierck ar fi ajuns numaidecât pe lumea cealaltă. Ucidem mult într-o zi, fără să ne dăm seama, în gând și în cuvinte. Prin comparație cu toate aceste crime abstracte, asasinatele adevărate sunt mult mai puțin numeroase, dacă stai să te gândești. Numai în războaie se reface cu adevărat echilibrul dintre dorințele noastre refulate și realul absolut.

Joséphine trase aer în piept și se porni. Spuse repede și clar ce meserie nevoiașă practica, de care nu avea de ce să-i fie rușine. Mierck o înțepă din nou :

— Ce spui de asta ! Trăiește pe spinarea hoiturilor.

Și se porni pe un râs fals, exagerat și excesiv, iar Matziev, care trăgea în continuare din trabuc de parcă destinul lumii depindea de asta, se puse și el pe râs.

Am pus mâna pe cea a lui Joséphine și am început să vorbesc. Am spus, pe scurt și cu toate detaliile, ceea ce-mi povestise ea cu o zi înainte. Redevenit grav, Mierck mă ascultă fără să mă întrerupă, iar când terminai, se întoarse spre ofițer. Schimbare o privire greu de definit, apoi judecătorul luă în mâna dreaptă cuțitașul de tăiat hârtie și se jucă cu el preț de o clipă interminabilă, făcându-l să danseze pe suportul de hârtie. Un dans rapid, ceva între polcă și cadril, viu și sprinten precum galopul unui armăsar, care încetă la fel de brusc precum începuse. Iar aici începu supliciul lui Joséphine.

Judecătorul și colonelul optară pentru o ofensivă comună, fără să fie totuși înțeleși. Când ești făcut din aceeași stofă cu altul, nu e nevoie de discursuri lungi pentru a te înțelege cu el. Joséphine primea salvele cum putea, apoi spuse versiunea ei, privindu-mă uneori, iar ochii ei parcă spuneau: „De ce dracu' te-am ascultat, de ce suntem aici, și când mă vor lăsa-n pace nemernicii ăștia!?”. Eu nu puteam s-o ajut în nici un fel. Asistam la efortul lor de a-i distruge încrederea, și în vreme ce Joséphine recunoștea cu inocență că luase câteva înghițituri de băutură pentru a se-ncălzi, Mierck și Matziev o executară cu remarci usturătoare. Când încetară s-o mai bruscheze, ea lăsă capul în pământ, suspină lung și își privi mâinile umflate de

frig și de muncă. Îmbătrânise cu douăzeci de ani în zece minute.

A urmat un moment de repliere, ca după o partidă de cărți. Matziev își aprinse alt trabuc și făcu vreo câțiva pași. Mierck se lăsă pe spatele fotoliului, își băgă degetele mari în buzunarele vestei sale care acoperea burta aceea ca un balon. Nu știam ce să fac. Eram pe punctul de a deschide gura, când Mierck se ridică dintr-odată:

— Nu mai am nevoie de dumneata! Poți pleca. În ceea ce o privește pe ea, și aici se uită din nou la Joséphine, ea va rămâne în compania noastră pentru a se verifica ceea ce declară.

Joséphine se întoarse spre mine speriată. Mierck îmi arată unde e ieșirea și se ridică pentru a mă conduce spre ușă. Am pus mâna pe umărul lui Joséphine. Câteodată încercăm să facem gesturi atunci când cuvintele nu mai pot spune nimic, dar judecătorul mă împingea deja spre anticameră, unde *Ciupitu* moțăia. Îi făcu semn să dispară, închise ușa și se apropie de mine cum nu mai făcuse niciodată, aproape atingându-ne fețele, privindu-mă în ochi și-mi vorbi cu voce scăzută, în timp ce eu vedeam toate venele plesnite de pe chipul său, pliurile pielii, neregularitățile, negii minusculi și primeam în față respirația lui mirosind a grăsime și a ceapă, izurile de vinuri scumpe, aromele de carne și cafea amară.

— Nu s-a întâmplat nimic, mă auziți? Nebuna asta a visat... Fantezii, povești, delir de bețiv, vedenii! Nimic, înțelegeți? Și vă interzic să-l deranjați pe domnul procuror, vă interzic! De altfel, v-am adus deja la cunoștință că ancheta a fost preluată de colonelul Matziev. Primiți ordine de la el. Puteți pleca.

— Și Joséphine Maulpas? am întrebat totuși.

— Trei zile într-o celulă îi vor schimba ideile.

Se întoarse pe călcâie și intră în biroul său. Iar eu rămăsei pironit acolo ca un tăntălău.

— Vorbești de trei zile, a urmat Joséphine, dar m-a ținut închisă o săptămână, porcul, numai cu pâine și supă de mazăre, servite de o infirmieră la fel de amabilă ca un hârleț... Vaca! Ești sigur că a crăpat?

— Sigur.

— Cu atât mai bine! Dacă iadul există, probabil că acolo se află! Sper că a avut timp să-și vadă moartea și că a suferit câteva ore... Și celălalt, împuțitul ăla care fuma trabuc a murit?

— Nu știu nimic despre el. Poate că a murit. Sau poate că nu.

Joséphine și cu mine am rămas multă vreme așa, cercetând împreună urzelile

vieților noastre. Vorbind astfel despre clipele de demult, ne iluzionam că nu e totul jucat și că ne rămânea să ne găsim locul în marele mozaic al hazardului. Apoi, fără să ne dăm seama, cuvintele ne-au dus către copilăria noastră, către miresmele pajiștilor pe care ne jucam de-a baba oarba, temerile comune, cântecele, apa de izvor. Amiaza a bătut clopotul, dar noi nu mai știam dacă era o amiază din copilăria noastră sau una din timpul prezent, cel aspru și deja ruginit.

Când a plecat, Joséphine m-a sărutat pe ambii obraji. Nu mai făcuse asta înainte. Mi-a plăcut mult sărutul ăsta. Era ca o pecete, ceva ce ne unea într-o rudenie a singurătății, înfrățirea unui trecut îndepărtat, dar încă viu. A trecut de colțul străzii. Iar eu am rămas încă o dată singur. M-am gândit iarăși la *Belle de jour*.

În fiecare dimineață de duminică, micuța venea la noi, și asta de când avea opt ani. Să ai opt ani pe vremea aceea nu era același lucru ca acum. La opt ani, știai să faci totul, aveai plumb în cap și brațe puternice. Erai aproape adult.

Bourrache are simțul banului, am mai spus-o. Pentru fiicele sale, alesese nași cu dare de mână. De aceea, la botez micuța fusese purtată în brațe de o rudă îndepărtată care locuia în orașul nostru și care, la vremea *Cazului*, mergea pe 80 de ani. Adélaïde Siffert, așa o chema. O femeie înaltă și

ciolănoasă care avea un chip cu trăsături ascuțite și picioare de măcelar, fată bătrână – și mulțumită că era fată bătrână –, dar o persoană generoasă.

Timp de patruzeci de ani făcuse înscrierile primăriei, fiindcă știa să mânuiască pana și cerneala cu grație, fără să facă greșeli și fără să lase pete. Avea o pensie care-i permitea să trăiască fără excese, să mănânce adesea carne și să bea în fiecare seară un pahărel de porto.

Așadar, în fiecare duminică, Bourrache o trimitea pe fetița lui cea mică în vizită la nașa ei. Ajungea cu trăsura de la amiază și pleca cu cea de la ora șase. Adélaïde Siffert îi gătea friptură de porc și fasole verde, salată și o prăjitură cu mere. Meniu invariabil. O știu de la ea. Micuța cerea încă o porție de prăjitură. Și asta știu tot de la ea. După aceea, își petreceau după-amiaza brodând. Câteodată, *Belle de jour* mai făcea și puțină curățenie prin casă. La ora cinci, mai lua o bucată de prăjitură, bea o ceșcuță de cafea cu lapte, o îmbrățișa pe nașa ei care îi dădea niște bani. Bătrâna o privea plecând. Ea avusese parte de o vizită, iar micuța primea cei cinci franci pe care Bourrache i-i lua de când intra în casă. Toată lumea era mulțumită.

Când era vreme urâtă, dacă ploua tare sau dacă zăpada cădea cu putere, se întâmpla ca micuța să rămână la nașa ei peste noapte.

Nimeni nu se îngrijora în astfel de cazuri, lua trăsura din dimineața următoare, de la ora opt.

În seara crimei – fiindcă, după Victor Desharet, care și-a pus labele murdare pe trupul copilei, despicându-i ventrele cum ai deschide o cămașă, este chiar seara în care fetița a fost ucisă –, Adélaïde încercase să o țină la ea pe fetiță: afară era un ger de crăpau pietrele, iar când respirai ți se părea că vei îngheța pe loc. Dar micuța nici nu voise s-audă. „Nu mi-e frig, nășică, mi-e bine cu scufia dumitale pe cap!”. Remarca o flatase pe bătrână, fiindcă scufia cu pricina, galbenă ca aurul și pe care o observai de departe, ea i-o făcuse, din catifea și cu căptușeală din blană de iepure, dăruindu-i-o când împlinise șapte ani. *Belle de jour* își strânsese cordonul de la haină, își pusese mănușile și apoi dispăruse iute topăind.

Amărăciunea te ucide. Foarte repede. La fel și vinovăția, pe cei care sunt morali. Adélaïde Siffert a urmat-o pe fina ei la cimitir. Douăzeci și două de zile au fost între înmormântările lor. Nici un minut în plus. Iar de-a lungul celor trei săptămâni, lacrimile au curs fără încetare pe chipul lui Adélaïde, spun bine fără încetare, pot să jur. Oamenii buni se duc repede. Toată lumea îi place, inclusiv moartea. Numai ticăloșii au pielea groasă. Aceștia crapă la bătrânețe,

în general și, câteodată, chiar în paturile lor. Liniștiți și împăcați ca niște prunci.

Ieșind din biroul judecătorului Mierck, după ce am lăsat-o acolo pe Joséphine, nu eram prea mândru de mine. Am pierdut vremea puțin prin V., cu mâinile-n buzunare, murdărindu-mi pantalonii de noroiul care băltea pe trotuare.

Orașul avea ameteți. Un oraș beat. O mulțime de recruți băteau orașul, umplând străzile cu umorul lor lăudăros și cu râsetele lor prostesti. O nouă tranșă, mult mai numeroasă de data asta, se pregătea să fie trimisă pentru a-i întâlni pe nemți. Și, deocamdată încă mai puteau să glumească. Străzile, ca și localurile, erau pline de uniforme. Un râu, un fluviu de ghetre noi, de nasturi strălucitori, de epoleți cusuți trainic. Unii cântau aici, alții urlau mai încolo, sau fluierau după puținele fete care mai întârziiau prin magazine. Parcă se apropia o imensă împerechere, sălbatică, sângeroasă și colectivă, o izbucnire de viață brută, pe care o simțeam fierbând și care se pregătea să țâșnească.

M-am întrebat ce căutam eu în mijlocul tuturor acelor neghiobi care încă nu-nțeleseră nimic și care, în majoritatea lor, urmau să facă în curând drumul înapoi între patru scânduri din lemn prost de zadă, asta în cazul în care aveau norocul să li se mai găsească niște rămășițe trupești pe fundul

gropilor făcute de obuze sau agățate în sârma ghimpată.

Tot umblând fără scop și mergând ca un orb, am ajuns în fața ușii localului *Rébillon*. Asta m-a zguduit puțin. Apoi m-am gândit că nu puteam merge în altă parte, că trebuia să merg, să împing ușa, să-l văd pe Bourrache, ochii lui sumbri, trupul masiv, să-i strâng mâna și să mormăi cuvintele protesti care se spun în asemenea ocazii.

Niciodată nu mai văzusem înainte marea sală a localului goală. Nici un zgomot. Nici o masă pusă. Nici o voce. Nici un sunet de pahare ciocnite. Nici un fum de pipă. Nici un miros de bucătărie. Doar un foc mic în vatra imensă. Și Bourrache lângă ea, așezat pe un taburet de spiriduș, cu picioarele întinse spre cenușa din vatră, cu capul înclinat, înclinat spre vid. Un uriaș mort.

Nu mă auzise venind. Am rămas în picioare lângă el și am rostit cuvintele. Nu s-a mișcat, nu a răspuns nimic. Am privit focul bătând din aripă, ultimele flăcări micșorându-se, deformându-se, luptând încă pentru a se ține drepte și în sfârșit dispărând. Am văzut atunci privirea lui Clémence, ochii și surâsul ei. I-am văzut pântecul. Mi-am văzut fericirea insolentă și am văzut chipul lui *Belle de jour*, nu moartă și înecată, ci așa cum o văzusem prima oară, vie și îmbujorată și proaspătă ca grâul necopt, în aceeași sală, umblând printre mese și

aducându-le băutorilor stacane cu vin de Toul și de Vic.

Flăcările lăsaseră locul vălătucilor cenușii care ieșeau din vatră pentru a dansa prin sală, lovindu-se de tavanul afumat. Atunci, Bourrache, cu o încetineală de taur epuizat, a întors chipul spre mine, chipul acela fără nici o expresie, apoi s-a sculat, a întins mâinile mari spre gâtul meu și a început să strângă și să strângă, din ce în ce mai tare, iar mie, în mod bizar, nu mi-a fost teamă, l-am lăsat să o facă, știam că nu e un ucigaș, ci doar un tată care tocmai își pierduse copilul, și pentru care, de acum înainte, lumea avea să fie un soare acoperit de o mare pată neagră. Simțeam că mă sufoc. Totul zumzăia înlăuntrul meu. Vedeam în fața ochilor puncte albe, luminițe scurte și intense și trăsăturile lui Bourrache, purpuriu, care tremura, tremura și care deodată își trase mâinile de pe gâtul meu, de parcă fusese ars cu un fier roșu, înainte de a se arunca la pământ și de a izbucni în plâns.

Mi-am recăpătat suflul. Eram ud learcă. L-am ridicat pe Bourrache, apoi l-am ajutat să se așeze la masa cea mai apropiată. Se lăsa pe mâna mea fără să se împotrivească în vreun fel. Plângea și își trăgea nasul. Știam unde erau puse sticlele de tărie. Am mers să iau una, împreună cu două pahare, pe care le-am umplut cu vârf. L-am ajutat să bea, apoi l-am sorbit pe al meu, și am

turnat încă unul. Bourrache a băut trei, unul după altul, dându-le repede pe gât. Un tâmpit de soldat a bătut în geam aproape de noi. Privea sala rânjind, cu nasul lipit de geam. Ne-a văzut. Râsul i-a pierit. A plecat. Am rămas acolo timp de patru ore. Patru ore și două sticle de tărie. Patru ore și vreo trei cuvinte rostite. Măcar atât puteam face.

În timpul acesta, Clémence începea să geamă și să se sucească, singură. Fără mine. Fără ca eu să știu.

XVI

Când ieșeam de la *Rébillon*, ploaia înghețată ce cădea m-a făcut să mă încovoi. Cerul părea că-i mustră pe oameni. Turna cu găleata, în valuri care loveau fațadele caselor. Nu mai era prea multă lume pe străzi. M-am strecurat pe lângă ziduri cât de mult puteam, făcând cu mâinile un fel de umbrelă micuță. Mi-am imaginat-o pe Joséphine într-o celulă de închisoare, care probabil că la ora aceea mă blestema și mă făcea în toate felurile. Cred că gândul ăsta m-a făcut și să zâmbesc puțin.

Când am ajuns la bariera orașului, eram ud și înghețat. Mi-era frig la picioare, dar gândeam din nou limpede. Capul nu-mi mai vâjâia, deși băusem. Trăsura era acolo și mulți oameni gesticulau în jurul unui căpitan de geniu, părând că îi cer socoteală pentru ceva. M-am apropiat. Ofițerul încerca să discute cu toată lumea. Flăcăii ridicau deja pumnii amenințător. Femeile, altădată resemnate, așteptau înfipite în mijlocul drumului, neluând în seamă ploaia care cădea.

Atunci, cineva îmi puse mâna pe umăr. Era preotul nostru, părintele Lurant :

— Nu mai poate intra nimeni... Drumul a fost rechiziționat pentru convoaie. Două regimente trebuie să urce spre front în noaptea asta. Priviți-le...

Nu le remarcasem din prima. Dar, de îndată ce preotul mi le arată cu un gest al mâinii, nu-i mai văzui decât pe ei : zeci, sute de bărbați, poate chiar mai mulți, care așteptau într-o mare liniște, cu pușca pe umăr și cu echipamentul în spate, și care păreau să ne încercuiască, aproape dispărând în noaptea care începea să înghită ziua, în picioare, cu ochii goi, fără să facă vreun gest, fără nici un cuvânt, și pe care ploaia șiroia parcă fără să-i ude. Ai fi crezut că e o armată de umbre. Erau, totuși, aceiași bărbați tineri care bătuseră toată ziua orașul, intrând în cârciumi ca animalele sălbatice la adăpătoare, urlându-și cântecele, vomitând orori, dezbrăcându-se în bordeluri, îmbulzindu-se cu sticla-n mână și ținându-se de gât. De acum, nu mai râdea nici unul. Toți deveniseră rigizi ca statuile, ba căpătaseră și culoarea lor de fontă. Nu le puteam vedea ochii, ce păreau să nu mai fie acum decât niște găuri negre și fără sfârșit, deschise spre fața ascunsă a lumii.

— Veniți, îmi spuse preotul, nu are nici un rost să rămânem aici.

L-am urmat aproape ca un automat, în timp ce căpitanul încerca încă să domolească furia celor care nu se puteau întoarce acasă pentru a se încălzi în paturile lor.

Nu era prima oară când statul major rechiziționa drumul. Trebuie spus că drumul era tare îngust și în stare jalnică, asta după ce trei ani fusese distrus de camioane și de potcoavele câtorva mii de bidivii. De asemenea, când se pregătea o ofensivă, drumul era interzis și rezervat convoaielor care, mergând câteodată toată ziua și toată noaptea, fără întrerupere, fără oprire, își purtau procesiunile lor de triste furnici zdruncinate, cu pași înceți către resturile sfărtecate ale furnicarului lor de pământ și de metal.

Părintele Lurant mă luă cu el la casa parohială. Un îngrijitor ne-a condus înăuntru. Avea o față palidă și părul lui aducea cu o blană. Părintele i-a explicat situația și, fără nici un cuvânt, îngrijitorul ne conduse de-a lungul unui labirint de culoare și scări pe care plutea un miros de ceară și leșie, către o cameră mare în care erau două paturi micuțe, puse cap la cap.

Când am văzut pătuțurile, m-am gândit la al nostru, atât de mare și de moale. Aș fi vrut să fiu cu Clémence, în brațele ei, căutând acolo acea dulceață pe care știam că o voi găsi mereu lângă ea. Am insistat să o anunț, cum făceam de obicei când mi se întâmpla să nu ajung acasă peste noapte.

În asemenea cazuri, telefonam la primar, care o trimitea pe Louissette, bona, ca s-o avertizeze. Însă îngrijitorul mi-a spus că nu merită să încerc pentru că, la fel ca și drumurile, liniile telefonice sunt și ele rechi-zitionate pe o durată nedeterminată. Îmi aduc aminte că mi s-a strâns inima când am auzit asta. Mi-ar fi plăcut ca soția mea să știe, să nu se neliniștească. Mi-ar fi plă-cut, de asemenea, să știe că mă gândesc la ea și la copil.

Preotul se dezbracă fără să se jeneze. Își dădu jos pelerina, apoi sutana și rămase în chiloți și în maiou, în fața mea, cu burta umflată ca o gutuie gigantică susținută de o fâșie de bumbac pe care o desfăcu. Își puse de îndată hainele ude lângă cuptor și merse să se încălzească și să se usuce fre-cându-și mâinile deasupra lui. Astfel, gol-pușcă sau aproape, fără haine, îmi păru mai tânăr decât mi-l imaginam. Fără îndoială, era un bărbat de vârsta mea, dar parcă atunci îl vedeam pentru prima dată. Pro-babil că bănuî la ce mă gândeam. Preoții sunt foarte abili, știu foarte bine cum să pătrundă în mintea ta și să vadă ce se petrece acolo. Mă privi zâmbind. Din pricina căldurii, pele-rina fumega ca o locomotivă, iar din sutană se ridica un abur mirosind a humus și a lână arsă.

Îngrijitorul se întoarse cu două farfurii de supă, o pâine neagră mare, o bucată de

brânză tare ca lemnul de stejar și o ulcică de vin. Lăasă totul pe o măsuță și ne ură noapte bună. Mă dezbrăcai și-mi dusei hainele mai aproape de foc. Miros de lemn, de lână nespălată și de ars, firicele de fum.

Mâncarăm bine, fără să ne facem griji în legătură cu bunele maniere. Părintele Lurant avea niște mâini mari, fără păr, grăsuțe și cu o piele delicată, unghii fără crăpături. Mesteca mult și cu atenție tot ceea ce băga în gură, bea vinul cu ochii închiși. Terminarăm tot. Nu rămase nici o bucătică, nici o firimitură, iar farfuriile străluceau. Curățenie pe masă. Burta plină. Apoi vorbirăm, multă vreme, cum nu mai făcusem niciodată. Vorbirăm despre flori, asta era pasiunea lui, „cea mai frumoasă dovadă, dacă mai era nevoie de vreuna, a existenței lui Dumnezeu“. Vorbirăm despre flori, în camera aceea, în vreme ce afară erau noaptea și războiul, în vreme ce în jurul nostru, undeva, era un ucigaș care strangulase o fetiță de zece ani, în timp ce undeva, departe de mine, Clémence pierdea sânge în patul nostru, și urla, țipa, fără ca cineva s-o audă sau să-i vină în ajutor.

Nu știam că se poate vorbi despre flori. Vreau să spun: nu știam că se poate vorbi despre oameni doar vorbind despre flori, fără a pronunța niciodată cuvinte precum om, destin, moarte, sfârșit, pierdere. Am aflat asta în seara aceea. Preotul se pricepea și el la

cuvinte. Precum Mierck. Sau Destinat. Dar el folosea cuvintele pentru a spune lucruri frumoase. Le rostogolea cu limba surâzând și, dintr-odată, un nimic părea o minune. Probabil că asta îi învață la seminarii: să pună în mișcare imaginația celor ce-i ascultă cu câteva fraze meșteșugite. Îmi povesti despre grădina lui, care nu putea fi văzută din cauza zidurilor înalte care o-nconjura în spatele prezbiteriului. Îmi vorbi despre margarete și spânz, despre petunii, garofițe de grădină și floarea-vântului, despre ciucuşoare și bujori, despre opalul de Siria, despre laur, despre florile care nu trăiesc decât un anotimp, despre cele care se întorc an de an și cele care se deschid numai seara și se închid dimineata, de acelea care strălucesc de la răsărit până la asfințit, deschizându-și corolele delicate, de rochia-fecioarei rozalie sau violetă, și care se închid brusc la căderea nopții, de parcă o mână brutală le-ar fi strâns petalele de catifea, vrând să le sufoce.

Preotul vorbise despre aceste din urmă flori cu o voce schimbată. Nu mai era vocea unui preot. Dar nici cea a unui horticultor. Vocea unui om plin de amărăciune, a unui om rănit. L-am oprit cu un gest când se pregătea să rostească cu voce tare, în camera întunecată, numele acelei flori. Nu voiam să aud acel nume. Îl știam prea bine. Îmi zvâcnea în cap de două zile, și zvâcnea,

zvâcnea fără-ncetare. Chipul micuței mi-a venit iarăși în minte, de parcă aș fi primit o palmă. Preotul tăcu. Afară, ploaia se preschimbase iarăși în zăpadă, iar fulgii se năpusteau în masă spre geam. Ai fi zis că sunt niște licurici de gheață, fără viață și fără lumină, dar care creau, vreme de două sau trei secunde, iluzia vieții și a luminii.

Mai apoi, de-a lungul anilor, am încercat să cultiv rochia-fecioarei în micuța noastră grădină. Nu am reușit niciodată. Semințele rămâneau în pământ, putrezeau acolo încă-pățânate, refuzau să urce spre cer, să iasă din pământul întunecat, umed și lipicios. Nu creșteau decât iarba-câinelui și scaieții, invadând totul, ajungând până la înălțimi incredibile, sufocând cu primejdioasele lor corole cei câțiva metri pătrați ai grădinii. I-am lăsat până la urmă să câștige.

M-am gândit adesea la vorbele preotului despre flori, Dumnezeu și dovada existenței Lui. Și am ajuns la concluzia că există, fără îndoială, locuri pe lume unde Dumnezeu nu pune niciodată piciorul.

Părintele Lurant a plecat să creștineze triburile Annam, în munții Indochinei. Asta era în '25. A venit la mine să-mi spună. Nu știu, de altfel, de ce mi-a făcut această vizită. Poate pentru că, într-o zi, noi doi stătuserăm mult de vorbă, doar în lenjerie, și pentru că am împărțit aceeași cameră și aceeași ulcică de vin. Eu nu i-am pus nici o întrebare, de

ce pleca așa, deodată, mai ales că nu mai era tocmai tânăr. L-am întrebat doar:

— Și florile dumneavoastră?

M-a privit zâmbind, cu aceeași expresie tipică preoților despre care vorbeam mai devreme, care îți merge până în adâncul ființei și trage de suflet cum trage o furculiță melcul putrezit din cochilia lui. Apoi mi-a spus că acolo unde va merge sunt milioane de flori, și milioane pe care nu le știe, pe care nu le-a văzut niciodată, sau pe unele le-a văzut, dar numai în cărți, și că nu putem trăi numai în cărți, că viața și frumusețile ei trebuie luate la un moment dat în propriile mâini.

Eram pe punctul de a-i spune că, pentru mine, era mai degrabă invers, că eu de viață aveam parte zi de zi și că, dacă ar fi existat cărți care m-ar fi putut consola, m-aș fi retras în ele. Dar când oamenii sunt atât de departe unul de altul, vorbele nu mai folosesc la nimic. În schimb, am tăcut. Și ne-am strâns mâinile.

Nu pot spune că, mai târziu, m-am gândit adesea la el. Dar câteodată am mai făcut-o. Edmond Gachentard, vechiul meu coleg îmi lăsase, în afară de carabină, câteva imagini ale ținuturilor lui galbene. Nu vorbesc despre imagini puse pe hârtie, ci de imagini din acelea care îți vin în minte și rămân acolo.

Gachentard făcuse parte în tinerețe din corpul de expediție trimis la Tonkin¹. Venise înapoi cu o febră care îl făcea adeseori să se albească și să tremure ca o frunză, cu un borcan de cafea verde pe care îl ținea ca pe o relicvă pe masa din sufragerie, o fotografie în care-l vedeai stând în uniformă în fața unui câmp de orez și, mai ales, cu o încetineală în priviri, un soi de absență care-l cuprindea când se gândea la acele ținuturi, la tot ceea ce îmi spusese despre ele, la nopțile în care se auzeau doar cântările broaștelor, căldura năclăindu-ți trupul, marele fluviu noroios aducând copaci și hoituri de capre, nuferi albi și volbură de apă smulse de pe țărmuri. Câteodată, Gachentard imita dansurile femeilor, grațioasele mișcări ale mâinilor, cu degetele arcuite, rotirea ochilor și muzica fluierelor, pe care o recompunea șuierând, în timp ce se prefăcea că ar cânta la coada unei măturici.

Îl vedeam adesea pe preot în acest decor, cu brațele pline de flori necunoscute, cu o pălărie colonială și o sutană deschisă la culoare, tivită în partea inferioară cu o broderie de noroi uscat, ocupat să privească ploaia caldă căzând peste pădurile strălucitoare. Îl vedeam surâzând. Surâzând tot timpul. Nu știu de ce.

1. Partea nordică a Vietnamului, disputată de Franța și China în timpul războiului din 1885. (n. tr.)

Când m-am trezit în camera parohului, m-am gândit la Clémence. Trebuia să mă întorc acasă cu orice preț, chiar dacă aș fi luat-o pe câmp, înconjurând drumul în caz că era încă interzisă trecerea, făcând ocoliuri, nu contează, numai să mă întorc la ea. Cât mai repede. Nu pot spune că aveam o presimțire. Nu eram îngrijorat. Nu. Dar îmi era dor de pielea și de ochii ei, de sărutările ei, doream să o strâng în brațe pentru a mai uita de moartea aceea care pune stăpânire peste toate lucrurile.

Mi-am pus pe mine hainele nu tocmai uscate. Mi-am dat cu apă pe față. Părintele Lurant încă mai dormea și sforăia ca o locomotivă. Chipul îi era zâmbitor. Luminos. Mi-am spus că până și-n somn probabil descoperea în jur multe, multe flori. Cu stomacul gol, am plecat.

Berthe e în bucătărie. Nu o văd, dar aud cum pufnește și dă din cap, în dreapta și-n stânga. Când vede caietele, începe să pufnească. Cu ce o deranjează pe ea că eu îmi petrec zilele umplând aceste caiete? Probabil că literele o sperie așa. Nu a știut niciodată să citească. Pentru ea, aceste cuvinte înșirate reprezintă un mare mister. Invidie și teamă.

Ajung la momentul pe care îl așteptam de luni de zile. Ca o îngrozitoare linie a

orizontului, o colină desfigurată — și nu știi ce se ascunde în spatele chipului ei hidos.

Ajung la dimineața aceea sordidă. La oprirea tuturor pendulelor. La acea cădere infinită. La moartea stelelor.

În definitiv, Berthe are dreptate. Cuvintele inspiră teamă. Chiar și celor care le cunosc și le descifrează. Sunt aici și nu reușesc să o spun. Nu știu cum s-o fac. Degetele îmi tremură. Stomacul mi se strânge. Ochii mă înțeapă. Am peste cincizeci de ani și totuși mă simt ca un puști îngrozit. Beau un pahar de vin. Apoi încă unul, pe nerăsuflăte. Și un al treilea. Cuvintele poate că totuși vor ieși din sticlă. Beau direct din ea. Clémence vine lângă mine. Mi se apleacă peste umăr. Îi simt răsuflarea încă tânără pe țeasta mea acoperită de păr grizonat.

— Să bei atâta de dimineață, e rușine... Până la prânz, o să fiți deja beat.

E Berthe. O reped. Îi spun să mă lase în pace. Să-și vadă de ceapa ei. Ea ridică din umeri. Mă lasă singur. Respir adânc. Apuc iarăși pana.

Când am zărit casa, inima a început să-mi bată cu putere. Era în întregime acoperită de zăpadă, strălucind în soarele care privea fudul de pe cer. Țurțuri subțiri de gheață uneau marginile acoperișului cu pământul alb. Brusc, nu mi-a mai fost frig, nici foame, uitasem marșul forțat pe care mi-l impusesem timp de patru ore, pe drumul pe care

nu înceta curgerea interminabilă de soldați, căruțe, mașini și camioane. Lăsasem în urmă sute de flăcăi, care înaintau cu un mers grav și care-mi aruncau priviri răutăcioase, mie care eram îmbrăcat ca un civil și care păream atât de grăbit să mă îndrept în direcția în care ei înșiși mergeau fără nici o tragere de inimă.

Apoi, în sfârșit, am văzut casa. Casa noastră. Mi-am lovit cizmele de perete, mai puțin pentru a scutura zăpada decât pentru a face zgomot, un zgomot familiar ce ar fi anunțat că am venit, că sunt acolo, de partea cealaltă a peretelui, la doi pași, la numai câteva secunde. Zâmbeam imaginându-mi-o pe Clémence gândindu-se la mine. Am apăsat pe clanță și am împins ușa. Fericea se putea citi pe chipul meu. Nu mai existau război, nici fantome, nici copii asasași. Nu mai exista decât dragostea mea, la care mă întorceam și pe care urma să o strâng în brațe, înainte de a-mi plimba mâinile pe burta ei și de a simți loviturile copilului ce urma să se nască.

Și am intrat.

E ciudată viața. Nu te pune niciodată în gardă. Toate se amestecă fără să poți alege, iar momentele sângeroase urmează momentelor de grație, uite-așa. Ai spune că omul este o pietricică aruncată pe un drum, ce rămâne zile întregi în același loc, și că un picior dat de un trecător o mișcă și o face

să zboare prin aer, fără motiv. Și ce poate face o piatră?

În casă era o tăcere stranie, care m-a făcut să-mi pierd zâmbetul. Mai era și impresia că nu locuise nimeni acolo de săptămâni întregi. Lucrurile se aflau la locul lor, ca de obicei, dar acum erau mai apăsătoare și mai reci. Și, mai ales, era această mare tăcere care împingea pereții până la a-i face să se crape, o tăcere în care, când am strigat, vocea mea s-a înecat. Deodată, mi-am simțit inima bătând cu putere. La capătul scării, ușa camerei era întredeschisă. Am făcut doi pași. Am crezut că nu voi putea înainta mai mult de atât.

Nu mai țin minte prea bine nici ordinea, nici timpul, nici toate gesturile mele. Clémence era întinsă pe pat, palidă și cu buzele încă și mai palide. Pierduse mult sânge și mâinile ei strângeau pântecul ca și cum ar fi încercat să nască singură pruncul pe care-l purtase în ea atâtea luni. Dezordinea cea mai mare domnea în jurul ei, iar asta m-a făcut să-i înțeleg sforțările, căderile, efortul. Nu reușise să deschidă fereastra pentru a striga după ajutor. Fără îndoială, nu îndrăznise să coboare scările de teamă că va cădea și va pierde copilul. Până la urmă, se întinsese pe pat, pe acest pat de luptă și suferință. Respira cu o încetineală îngrozitoare, iar obrații îi erau aproape reci. Culoarea ei era culoarea celor pe care viața

îi părăsește. Mi-am lipit buzele de ale ei, i-am rostit numele, l-am strigat, i-am prins fața în mâini, i-am lovit obrazii și i-am suflat aer în gură. Nici nu mă mai gândeam la copil. Nu mă gândeam decât la ea. Am încercat și să deschid fereastra, dar mânerul mi-a rămas în mână, așa că am lovit cu pumnul gemulețul, care s-a spart, m-am tăiat, sângele meu s-a amestecat cu al ei, am înjurat, am urlat pe stradă cu putere, ca și cum aș fi lătrat, cu furia unui animal bătut. S-au deschis uși și ferestre. Am căzut la pământ. Am căzut. Am căzut din nou. De atunci, trăiesc doar în această cădere. Mereu.

XVII

Hippolyte Lucy stă lângă Clémence, aplecat deasupra ei cu toate instrumentele și cu chipul încordat. M-au așezat pe un scaun. Privesc fără să înțeleg. E multă lume în cameră. Vecine, bătrâne, tinere, care vorbesc încet, de parcă ar fi deja la priveghi. Unde erau toate ticăloasele astea când Clémence gemea, când încerca să strige după ajutor? Unde erau muierile astea care vin acum să se umfle de plâns sub ochii mei, pe spezele mele? Mă scol, cu pumnii încleștați, probabil că am o figură de nebun, de ucigaș, de dement. Le văd retrăgându-se din calea mea. Le dau afară. Închid ușa. Nu rămânem decât noi trei: Clémence, doctorul și cu mine.

Am spus deja despre Hippolyte Lucy că era un doctor bun. Un doctor și un om bun. Nu vedeam ce face, dar știam că o face bine. Mi-a spus câteva cuvinte: *hemoragie, comă*. Mi-a cerut să ne grăbim. Am ridicat-o pe Clémence. Era ușoară ca un fulg. Ai fi spus că nu-i mai trăia decât pântecul, că viața i

se refugiase în acel pântec prea mare, devorator, înfometat.

Am ținut-o strâns lângă mine în trăsură, în timp ce doctorul lovea cu biciul cele două dobitoace. Am ajuns la clinică. M-au despărțit de ea. Două infirmiere au dus-o cu un cărucior. Clémence a adormit inspirând eterul, învelită într-un cearșaf alb, șifonat. Mi s-a spus să aștept.

Am stat ore întregi, așteptând într-o sală, lângă un soldat care își pierduse mâna stângă. Mi-l amintesc spunându-mi că era mulțumit că-și pierduse o mână, mai ales mâna stângă, un adevărat noroc pentru el, care era dreptaci. În șase zile urma să fie acasă, pentru totdeauna. Departe de acel război de încornorați, după cum spunea. O mână pierdută, ani de viață câștigați. Asta îmi tot repeta, fără încetare, arătându-mi mâna lipsă. Îi dăduse și-un nume mâinii absente: *Gugusse*¹. Îi vorbea întruna lui *Gugusse*, luând-o ca martor, apostrofând-o, tachinând-o. Fericirea nu depinde de cine știe ce. Uneori, atârnă de un fir, uneori de un braț. Războiul este lumea întoarsă cu fundul în sus: ajunge să facă dintr-un schilod cel mai fericit om. Se numea Léon Castrie soldatul acela. Era din Morvan. M-a făcut să fumez o grămadă de țigări. M-a copleșit cu atâtea cuvinte și aveam mare

1. Clown, bufon (n.t.)

nevoie de asta. Nu mi-a pus nici o întrebare. Nici măcar nu-mi cerea să fac conversație. O întreținea singur, cu brațul lui pierdut. În momentul în care s-a hotărât să mă părăsească, în timp ce se ridica mi-a zis :

— Trebuie să plecăm, Gugusse și cu mine !

Era ora mesei. Castrie. Léon Castrie. 31 de ani, caporal în batalionul 127 Morvandiau, celibatar, țăran. Iubea viața și supa de varză. Asta e tot ce am reținut.

Nu voiam să mă întorc acasă. Voiam să fiu acolo, chiar dacă asta nu ajuta la nimic. A venit o infirmieră. Era deja seară. Mi-a spus că nou-născutul a fost salvat, că puteam să-l văd dacă voiam, că trebuia doar s-o urmez. Am clătinat din cap. I-am spus că eu pe Clémence voiam să o văd. Am întrebat ce noutăți sunt. Infirmiera mi-a spus că trebuie să mai aștept, că urma să meargă să-l întrebe pe medic. A plecat.

Mai târziu, a venit un doctor, un militar, obosit, lihnit, la capătul puterilor. Era deghezat în măcelar, în ucigaș de vite, cu halatul și boneta pline de sânge. Opera de zile întregi fără încetare, creând o sumedenie de *Gugusse*, făcându-i pe unii fericiți, ucigându-i pe alții, răniți cu toții. O femeie tânără era pentru el un fel de greșală în mijlocul acestui abator de carne bărbătească. Îmi vorbi despre copilul atât de mare, atât de mare încât nu putuse să iasă singur. Îmi spuse că fusese salvat. Apoi îmi întinse și el o țigară. Semn

rău, cunoșteam bine acele țigări, pe care le dădeam câteodată eu însumi unor tineri despre care știam că nu vor mai fi mult timp vii sau liberi. Fumarăm fără să ne mai spunem nimic. Și, în timp ce sufla fumul, privindu-mă în ochi, șopti:

— Ea a pierdut mult sânge...

Propoziția rămase atârnată în aer precum fumul țigărilor noastre. Nu ajunse la capăt, nici nu se opri. Iar sângele de care era mânjit ca și cum fusese stropit cu găleata deveni pentru mine sângele lui Clémence. Și pe bietul tip cu cearcăne la ochi și barba nerasă de trei zile, care mă îmbârliga cu frazele lui, pe tipul acesta aflat la capătul puterilor, care făcuse totul pentru ca ea să se întoarcă de partea vieții, mi-am dorit brusc să-l ucid. Nu am mai fost niciodată atât de sigur de dorința de a ucide pe cineva cu propriile-mi mâini, să ucid cu ură și cu violență, cu sălbăticie. Să ucid.

— Trebuie să mă întorc înăuntru, mi-a spus, aruncând chiștocul pe jos.

După aceea a pus mâna pe brațul meu, în vreme ce eu eram încă pradă gândurilor mele ucigașe.

— Puteți veni s-o vedeți, a continuat. S-a îndepărtat cu o încetineală obosită.

Lumea nu stă în loc doar pentru că unii suferă. Și ticăloșii rămân ticăloși. Poate că hazardul nu există, mi-am spus-o adesea. Suntem foarte egoiști când vine vorba de

dramele personale. I-am uitat pe *Belle de jour*, Destinată, Joséphine în carcera ei, Mierck și Matzjev. În momentul în care ar fi trebuit să fiu acolo, nu am fost, iar cei doi nemernici au profitat de asta pentru a-și face de cap, netulburați, crezând poate că moartea lui Clémence a picat la fix ca să scape de mine și ca nimeni să nu le mai pună vreo piedică. E ceea ce au făcut. Fără scrupule.

O crimă precum *Cazul* e de ajuns ca să șocheze un întreg ținut. E ca o undă: noutățile îi înnebunesc pe oameni și fac totul să se cutremure în trecerea lor. Pentru ei, este un motiv de oroare, dar și un bun prilej de interminabile discuții. Iar asta le ocupă și mintea și limba. Cu toate acestea, a ști că un ucigaș umblă liber la țară, că e aici, aproape de tine, că poate l-ai și întâlnit pe stradă, sau că o vei face, că poate e vorba despre vecinul tău, asta nu ajută pe nimeni. Mai ales pe timp de război, sau mai mult decât când nu e război și este nevoie de pacea civilă, altfel totul e pierdut.

Nu sunt o sută de feluri de a rezolva un caz de crimă. Eu nu știam decât două: fie îl prinzi pe vinovat, fie arestezi pe cineva pe care dai vina. Ori una, ori alta. Și ai rezolvat-o. Nu e mai complicat de atâta! În ambele cazuri, rezultatul este identic pentru populație. Cel care iese prost e cel arestat, dar, în cele din urmă, cui îi pasă de el?

Dacă crimele continuă, asta e o altă poveste. Da, e adevărat. Micuța *Belle de jour* a rămas singura fetiță strangulată. Nu au mai fost altele. O dovadă suficientă pentru cei care provocau agitație că cel care fusese arestat era vinovatul. Asta-i tot. Caz clasat. Pasează mingea !

Ceea ce voi povesti acum nu am văzut cu ochii mei, dar asta nu schimbă nimic. Mi-a luat ani de zile să strâng firele poveștii, să regăsesc cuvintele, etapele, întrebările, răspunsurile. Nu inventez nimic. De altfel, de ce aș face-o ?

XVIII

În dimineața de 3, în timp ce mă împotmoleam în noroi pe drumul spre casă, jandarmii opriră doi flăcăi aproape morți de foame și de frig. Doi dezertori. Din regimentul 59 infanterie. Nu erau primii pe care jandarmia îi prindea în plasă. De câteva luni, începuse debandada. În fiecare zi erau soldați care fugeau de pe front și care se pierdeau prin locuri izolate, preferând uneori să crape singuri în desişuri și pădurici decât să fie sfârtecați de obuze. Se nimerise la fix. Era convenabil pentru toată lumea: pentru armată, care voia să dea un exemplu, și pentru judecător, care căuta un vinovat.

Cei doi puști sunt plimbați pe străzi. Îi păzesc doi jandarmi care se umflă în pene. Oamenii ies ca să-i vadă. Doi copii, doi jandarmi. Doi zdrențăroși, hirsuți, cu uniforma în paragină, fețele nerase și ochi ce se învârt în toate părțile, cu stomacul gol și pasul nesigur, ținuti de către doi jandarmi adevărați, înalți, puternici și roșii în obraji, cu cizmele ceruite, pantalonul la dungă, cu un aer de învingători.

Mulțimea se adună, nu se știe de ce, poate pentru că o mulțime e întotdeauna proastă, devine amenințătoare, îi strânge din ce în ce mai mult pe prizonieri. Se ridică pumni, sunt aruncate insulte și pietre. Ce e o mulțime? Nimic, dobitoace inofensive dacă-i privești în ochi pe fiecare în parte. Dar adunați laolaltă, aproape lipiți unul de celălalt, în mirosul trupurilor și al sudorii, al respirațiilor, contemplarea chipurilor, cel mai mic cuvânt, adevărat sau nu, devine dinamită, o mașină infernală, o oală sub presiune gata să-ți explodeze în față fără să o atingi.

Jandarmii simt ce se întâmplă. Grăbesc pasul. Dezertorii se mișcă și ei mai repede. Se refugiază toți patru în primărie, unde primarul li s-a alăturat. Urmează un moment de liniște. O primărie e aproape ca o casă. Dar o casă cu drapelul albastru-alb-roșu în fața ei și cu frumoasa deviză pentru naivi: *Libertate, egalitate, fraternitate*, frumos sculptată în piatră – asta îi mai descurajează pe năvălitorii de operetă. Toată lumea se oprește. Tace. Așteaptă. Nici un zgomot. Iar la un moment dat, primarul iese. Își drege vocea. Se vede că spaima îi strânge mâțele. E frig, dar el își șterge fruntea, după care începe brusc să vorbească.

— Întoarceți-vă acasă! le spune.

— Îi vrem, răspunde o voce.

— Pe cine? întreabă primarul.

— Pe ucigași! spune o voce, alta decât prima, reluată imediat, pe un ton amenințător, de alte câteva zeci de voci, ca un ecou.

— Care ucigași? spune primarul.

— Ucigașii fetei! i se răspunde.

Primarul deschide gura uluit, apoi redvine stăpân pe sine și începe să țipe. Le spune că sunt bătuți în cap, că e o prostie, minciuni, elucubrații, că cei doi sunt dezertori și că jandarmii îi vor duce înapoi la armată, și că armata, da, ea va ști ce să facă cu ei.

— Ei sunt, îi vrem! insistă un cretin.

— Ei bine, nu-i veți avea, răspunde primarul, furios, încăpățânându-se. Și nu-i veți avea fiindcă judecătorul a fost anunțat și este pe drum, trebuie să sosească!

Unele cuvinte sunt magice. *Judecător*, acesta e un cuvânt magic. La fel ca *Dumnezeu*, *moarte*, *copil* și încă vreo câteva. Sunt cuvinte care se cer respectate, indiferent ce părere ai avea despre ele. În plus, cuvântul *judecător* îți zbârlește părul, chiar și atunci când nu ai nimic să-ți reproșezi și când ești imaculat ca un porumbel. Oamenii știau bine că judecătorul era Mierck. Povestea cu *micile lumi* făcuse vâlvă – să te răsfeți cu ouă moi lângă un cadavru! – și, de asemenea, disprețul față de fetiță, fără nici un cuvânt, fără urmă de înduioșare. Ce contează! Pentru toți acești inși stupizi, chiar

dacă era detestat, el rămânea judecătorul : cel care te poate trimite, cu o mică semnătură, să reflectezi între patru pereți. Cel ce urzește planuri cu călăul. Un fel de bau-bau pentru adulți.

Oamenii se priviră. Mulțimea începu să se împrăștie, încet, apoi foarte repede, ca și cum ar fi fost cuprinsă brusc de o durere de stomac. Nu rămaseră decât vreo zece indivizi, înfiți în piață ca niște țărushi. Primarul le întoarse spatele și intră înapoi în primărie.

Ideea cea bună fusese fluturarea numelui judecătorului ca pe o sperietoare. O idee aproape genială care făcuse, fără îndoială, să fie evitat un linșaj. Îi rămânea primarului să-l avertizeze cu adevărat pe judecător, ceea ce evident nu făcuse.

Mierck sosi în compania lui Matziev în primele ore ale după-amiezii. Își vorbeau deja de parcă s-ar fi cunoscut de treizeci de ani, ceea ce nu mă miră, fiindcă îi văzusem mai înainte, și îi văzui și după. Cred că deja am spus că cei doi erau făcuți din același lemn putred. Împreună se duseră la primărie, care a fost transformată în cazarmă grație venirii unei duzini de jandarmi aduși special pentru asta. Primul ordin al judecătorului a fost să fie mutate în fața șemineului din biroul primarului două fotolii mari, să fie adus vin și ceva gustări, adică provizii de brânzeturi și de pâine albă. Primarul o trimise pe Louiseette să caute ce era mai bun.

Matziev scoase un trabuc. Mierck își privi ceasul și pufni. Primarul rămase în picioare, fără să știe prea bine ce are de făcut. Judecătorul îi făcu un semn din cap, pe care îl înțelese ca un ordin de a merge să-i caute pe cei doi soldați și pe paznicii lor. Ceea ce și făcu.

Bieții băieți intrară în cameră, unde focul primitor le coloră din nou obrazii. Colonelul le spuse jandarmilor să-l caute pe-afară, ceea ce-l făcu să râdă pe Mierck. Cei doi complici îi priviră multă vreme pe bieții puști. Le spun puști, pentru că asta și erau, cu aproximație. Unul din ei, Maurice Rifolon, de 22 de ani, născut la Melun, locuia la Paris, pe Rue Amandiers, la numărul 15, în arondismentul 20 și era muncitor tipograf. Celălalt, Yann Le Floe, de 20 de ani, născut la Plouzagen, un sat breton pe care nu-l părăsise niciodată înainte de război, muncea la o fermă.

— Diferențele dintre ei erau uimitoare, îmi spuse mult mai târziu primarul. Micul breton ținea capul plecat. Se vedea clar că teama pusese stăpânire pe el în întregime. Pe când celălalt, muncitorul, ne privea drept în ochi, nu chiar surâzând, dar aproape. Ai fi zis că nu-i păsa câtuși de puțin de noi, sau că nu-i păsa de nimic.

Colonelul începu cele dintâi salve :

— Știți de ce sunteți aici ? îi întrebă.

Rifolon îl măsoară din cap până în picioare, dar nu îi răspunde. Micul breton ridică puțin capul, învins :

— Pentru că am plecat, domnule colonel, pentru că ne-am salvat...

Iar aici Mierck intră în joc :

— Pentru că ați ucis.

Micul breton holbează ochii. Din contră, celălalt, Rifolon le spune pe tonul cel mai firesc :

— Sigur că am ucis, de asta au trimis după noi, ca să-i ucidem pe cei din fața noastră, care ne seamănă ca frații, ca să-i ucidem și ca ei să ne ucidă, asta ne-au spus să facem niște oameni ca voi...

Micul breton intră în panică :

— Eu nu știu dacă am ucis, poate că da, poate că i-am ratat, nu-i vezi niciodată prea bine, iar eu nu știu să trag, chiar și caporalul meu râde de mine : „Le Flocc, îmi zice, tu n-ai putea nimeri nici o vacă!“, deci nu e sigur, poate că n-am ucis pe nimeni!

Colonelul se apropie de ei. Trage adânc din trabuc. Le suflă fumul în nas. Cel mic tușește. Celălalt nu protestează.

— Ați ucis o fetiță, o fetiță de zece ani...
Cel mic tresare :

— Ce ? Ce ? Ce ? Se pare că a repetat întrebarea de cel puțin douăzeci de ori, făcând salturi pe loc și răsucindu-se de parcă ar fi avut friguri. În ce-l privește pe tipograf, își

păstra în continuare calmul și zâmbetul fin. Lui i se adresează judecătorul:

— Nu sunteți surprins?

Celuilalt îi luă ceva timp până să răspundă, îl privi pe Mierck din cap până-n picioare, și pe colonel, iar primarul îmi spunea: „Ai fi crezut că-i cântărește, iar asta îl amuza!”. Răspunde în sfârșit:

— Nu mă mai surprinde nimic. Dacă ați fi văzut ce am văzut eu, de luni întregi, ați ști că orice e posibil.

Frumoasă frază, nu? Și poc! în nasul judecătorului, care începe să se înroșească.

— Negăți? țipă judecătorul.

— Recunosc, răspunde celălalt liniștit.

— Ceee? urlă bretonul apucându-l de guler pe amicul său. Ai înnebunit, ce spui, nu-l ascultați, eu nici nu-l cunosc, suntem împreună doar de ieri-seară! Nu știu ce-a făcut el, ticălosule, ticălosule, de ce faci asta, spune-le, haide, spune-le!

Mierck îl reduce la tăcere împingându-l într-un colț al biroului, cu o expresie care spune „O să vedem ce-i cu tine mai târziu”, și se întoarce la celălalt.

— Recunoști?

— Tot ce vreți..., spune celălalt la fel de calm.

— Și micuța?

— Eu am omorât-o. Eu. Am văzut-o. Am urmărit-o. Am lovit-o de trei ori în spate cu cuțitul.

- Ba nu, ai strangulat-o.
— Da, e adevărat, am strangulat-o, cu mâinile astea, aveți dreptate, nu aveam cuțit.
— Pe malul râului.
— Exact.
— Și ai aruncat-o în apă.
— Da.
— De ce ai făcut-o?
— Pentru că voiam...
— Să o violezi?
— Da.
— Dar n-a fost violată.
— N-am avut destul timp. Am auzit zgote. Am plecat fugind.

Replicile curgeau ca la teatru, după câte spune primarul. Muncitorul stă drept și vorbește clar. Judecătorul bea smântână. Ai crede că scena a fost repetată și gândită în detaliu. Micul breton plânge și îi curg muci, își zgâlțâie umerii întorcând capul în toate părțile, fără încetare. Matziev se înfășoară în fumul trabucului său.

Judecătorul îi spune primarului:

— Sunteți martor la mărturisire.

Primarul nu e martor, e uluit de ce se întâmplă. Își dă seama că muncitorului nu-i pasă de judecător. Își dă seama că Mierck își dă seama. Și, în fine, își dă seama că judecătorului nu-i pasă de adevăr. Are ceea ce vrea: o mărturisire.

— Chiar putem vorbi despre o mărturisire? riscă primarul. Colonelul intră și el în horă:

— Aveți urechi, domnule primar, și un creier. Așadar ați auzit și ați înțeles.

— Vreți poate să conduceți dumneavoastră ancheta? insinuează judecătorul. Primarul tace.

Micul breton încă mai plânge. Celălalt stă drept și surâde. E deja în altă parte. El și-a făcut calculul: dezertor: împușcare. Ucigaș: ghilotina. În ambele cazuri, adio, lume! Nu voia decât să plece cât mai repede. Asta-i tot. Și să trimită la dracu' lumea, cu ocazia asta. Bravo.

Mierck chemă un jandarm care-l conduse pe tipograf într-o cămăruță strâmtă, o debara pentru măhuri de la etaj. Îl închiseră acolo, iar jandarmul se așează de pază în fața ușii.

Judecătorul și colonelul își acordară o pauză și-i dădură primarului de înțeles că îl vor chema când vor avea nevoie de el. Micul breton înlăcrimat fu condus în pivniță de un alt jandarm și, cum pivnița nu se închidea cu cheia, îi puseră cătușele și-i spuseră să se așeze pe jos. Restul grupului se întoarse, la ordinul lui Mierck, la locul crimei, pentru a-l cerceta cu atenție.

După-amiaza era pe sfârșite. Louise se întoarse cu proviziile pe care mersese să le pescuiască în dreapta și-n stânga. Primarul îi spuse să pregătească totul și să meargă să-i servească pe domni și, generos, îi mai zise să le ducă ceva și prizonierilor.

— Fratele meu era pe front la momentul acela, îmi povesti Louisette, știam cât le e de greu, și lui îi trecuse prin cap să lase totul și să se întoarcă acasă. „Mă vei ascunde!“ îmi spusese când venise în permisie, iar eu îi răspunsesem că dacă va face asta îl voi spune primarului și jandarmilor. N-aș fi făcut-o, dar îmi era prea teamă că o să dezerteze cu adevărat, că va fi prins și împușcat, dar oricum a murit, cu o săptămână înaintea armistițiului... Vreau doar să vă spun că mie mi-a fost milă de bieții flăcăi, așa că, înainte de a le duce de mâncare celor doi care plesneau de sănătate, mă ocupasem deja de prizonieri. Cel din pivniță, când i-am întins pâinea și slănina, n-a vrut să le ia, stătea chircit și plângea ca un țânc, le-am lăsat lângă el, pe un butoi. Pentru celălalt, închis în debaraua de la etaj, am bătut la ușă, dar nu a răspuns, am bătut, iar nici un răspuns, țineam pâinea și slănina în brațe, așa că jandarmul a deschis ușa și l-am văzut. Bietul flăcău zâmbea, vă jur, cu ochii larg deschiși. Am țipat și am lăsat totul să-mi cadă pe jos, iar jandarmul a spus „Rahat!“, s-a aruncat asupra lui, dar era prea târziu, murise de-a binelea. Se spânzurase cu pantalonii lui, pe care-i rupsesse în fâșii pe care le înnodase de mânerul ferestrei. Nu credeam că-i așa de solid mânerul ferestrei...

Când afluă vestea, Mierck și Matziev nu se arătară prea uimiți. „O dovadă în plus“, îi spuseră primarului. Și se priviră cu subînțeleș.

Noaptea începea să se lase. Colonelul aruncă niște bușteni în șemineu, iar judecătorul o chemă pe Louise. Fata veni cu capul plecat, tremurând toată. Credea că va fi interogată în legătură cu spânzuratul. Mierck o întrebă ce găsisese de mâncare. Ea răspunse :

— Trei cârnați, jumări, jambon, picioare de porc, o găină, ficat de vită, brânză de vacă și de capră.

Chipul judecătorului se luminează :

— Bine, foarte bine... spuse el salivând. Și dădu comanda : preparate din carne de porc în deschidere, un platou cu carne de găină și cu varză, morcovi, cepe, cârnați, apoi picioarele de porc înăbușite, brânzeturile și o prăjitură cu mere. Și vin, desigur. Din cel mai bun. Alb la primul fel și apoi roșu. Și, cu un gest al mâinii, o trimise la bucătărie.

De-a lungul întregii serii, Louise nu încetă să facă drumuri între primărie și casa primarului. Aducând sticle și supiere, luând carafele goale, aducând alte feluri de mâncare. Primarul era acasă, năucit, stând în pat, cu o febră care îl apucase deodată. Tipograful fusese luat și dus la morga clinicii. Un singur jandarm rămăsese la primărie

să-l supravegheze pe micul breton. Louis Despiaux, așa îl chema pe jandarm. Un tip curajos, voi mai vorbi despre el.

Biroul primarului, unde se instalaseră judecătorul și colonelul, dădea spre o micuță curte interioară, în care un castan pipernicit încerca să se avânte spre cer. De la una din ferestrele biroului, puteai vedea perfect acest pomișor căruia îi lipsea spațiul pentru a înflori și a se hotărî să devină cu adevărat un arbore. Nu mai există de multă vreme. La puțină vreme după *Caz*, primarul a pus să fie tăiat: când îl privea, vedea altceva decât un pom bolnav și nu mai putea suporta asta. Din birou, ajungeai în curtea cea mică printr-o ușă joasă care închidea un colț. Pe ușă erau rafturi de cărți desenate în trompe-l'oeil: imagine de efect, ce permitea prelungirea unei biblioteci mai degrabă sărăcăcioase, în care câteva cărți adevărate ce nu fuseseră niciodată deschise se învecinau cu tomuri de cod civil și de drept comun. La capătul curții se aflau cabinetele și un grătar mare, ca două brațe sub care erau stivuiți buștenii.

Când Louiseette aduse jambonul și jumărilor, fu primită cu o exclamație. Nu cu o înjurătură, nu, cu o expresie de mulțumire, și apoi, dar ea nu-și mai aducea aminte exact, o dulcegărie a colonelului la adresa ei, care-l făcu să râdă pe judecător. Ea așeză farfuriile, șervetele, paharele și tacâmurile pe o masă

rotundă și-i servi. Colonelul își aruncă trabucul în șemineu și se așeză primul, după ce o-ntrebase cum o cheamă. „Louisette“, răspunse ea. Atunci colonelul îi spusese: „Un prenume tare frumos pentru o fată frumoasă“. Iar Louisette zâmbise și luase de bune complimentele, fără să-și dea seama că celălalt înfumurat râdea de ea, căreia îi lipseau trei dinți din față și care se uita cruciș. Apoi vorbi judecătorul. Îi ceru să coboare în pivniță și să-l anunțe pe jandarm că doreau să vorbească cu prizonierul. Louisette ieși din birou și se duse în pivniță, tremurând, de parcă ar fi coborât în infern. Micul breton nu mai plângea, dar nu se atinsese de pâinea și de slănina pe care servitoarea i le lăsase. Louisette îi transmise jandarmului ceea ce i se spusese. Acesta clătină din cap, îi spuse prizonierului că trebuia să meargă sus, dar, cum acesta nu avea nici o reacție, Despiaux îl apucă de cătușe și îl trase după el.

„În pivniță era umezeală.“ Despiaux e cel ce vorbește. Îmi dezvăluie povestea și dezgustul lui, după ce ne-am așezat la o masă pe terasa de la Café de la Croix, în V. E o vreme frumoasă. O seară de iunie. Iunie '21. I-am dat de urmă lui Despiaux de puțin timp. După faimoasa noapte pe care mă pregătesc să o povestesc, a părăsit jandarmeria: a plecat în sud, la un frate vitreg, care avea niște vii. După aceea a trecut în

Algeria, unde a muncit pentru un birou maritim care se ocupa cu plasamentul. Apoi s-a întors la V., la începutul anului '21. A lucrat ca ajutor contabil la marele magazin Carbonnieux. Un loc bun, el e cel care o spune. E un tip înalt, subțire, dar nu slăbănog, cu chipul încă foarte tânăr, dar cu un păr alb ca făina. Îmi spuse că albise deodată după întâmplarea cu micul breton din noaptea aceea. În privirea lui e ceva ca o gaură sau un gol, ceva ce ajunge departe și pe care ai vrea să-l explorezi, dar eziți să o faci de teamă să nu te pierzi. Îmi spune:

— Puștiul nu mi-a zis nici două cuvinte în tot timpul cât am stat acolo cu el. Plânse ca o fată. Apoi nimic. I-am spus că trebuia să mergem. Când am ajuns în biroul primarului, am crezut că suntem în Sahara, din cauza căldurii. Era ca-ntr-un cuptor. În șemineu erau de trei ori mai mulți bușteni, roșii precum creasta unui cocoș. Colonelul și judecătorul erau așezați la masă, cu gura plină și cu paharul ridicat. I-am salutat militărește. Și-au ridicat paharele ceva mai sus pentru a-mi răspunde la salut. M-am întrebat unde ajunsesem.

Revăzându-i pe cei doi clovni, micul breton a ieșit din lânchezeală. A început să geamă și să-și reia litania cu „Ce?”. Buna dispoziție a lui Mierck a fost întunecată de chestia asta. Așa că, între două îmbucături de jumări, i-a spus în câteva cuvinte despre moartea

tipografului, cu un aer de nepăsare. Micul breton, care nu știa, cum nici Despiaux nu știa, de altfel, a primit vestea ca pe o piatră în plină figură. S-a dezechilibrat și era cât pe ce să cadă. Despiaux l-a prins.

— Vezi, i-a spus colonelul, complicele tău n-a suportat ceea ce ați făcut, a preferat să plece.

— Măcar el a avut onoare, a adăugat judecătorul. Ce aștepți, de ce nu mărturisești totul?

Urmă o tăcere nu prea lungă. Despiaux îmi spuse că puștiul îl privi, apoi se uită la Mierck, la Matziev și, dintr-odată, scoase un urlet, dar un urlet cum niciodată, pare-se, cei de față nu mai auziseră, chiar dacă Despiaux îmi zise că nu ar fi crezut vreodată un om capabil să scoată un asemenea urlet, și că cel mai rău e că nu avea sfârșit, că nu se mai oprea, că te întrebai de unde venea acel strigăt. Totuși, ceea ce-l făcu să se oprească fu lovitura de baston pe care colonelul i-o aplică în plină figură. Se ridicase special. Micul breton se opri de tot. Avea o urmă mare, vânătă, pe toată fața, și-i curgeau picături de sânge. Cu un gest al capului, Mierck dădu de înțeles jandarmului că putea să-l ducă înapoi în pivniță, și, când acesta din urmă se pregătea să-i execute ordinul, vocea lui Matziev îl opri:

— Am o idee mai bună. Duceți-l în curte, ca să-i împrăștiăm memoria... Poate că așa o să-și aducă aminte.

— În curte? zise Despiaux.

— Da, acolo, răspunse Matziev, indicând curtea micuță. Aveți și un fel de stâlp de care să-l legați. Executarea!

— Dar, domnule colonel, e frig de crapă pietrele, se hazardă Despiaux.

— Faceți ce vi se spune! puse capăt discuției judecătorul, care termina de desprins de pe os o bucată de jambon.

— Aveam douăzeci și doi de ani, îmi spuse Despiaux, în timp ce mai luam un rând de Pernod. La douăzeci și doi de ani, ce poți spune, ce poți face...? L-am scos pe micuț în curte și l-am legat de copac. Era poate ora nouă. Veneam din birou, unde mureai de cald și regăseam noaptea și gerul, -10, poate -12 grade. Nu eram mândru. Micuțul sângera.

— Ai face bine să spui totul, dacă ești vinovat, și totul se va sfârși, vei intra înapoi la căldură, i-am șoptit la ureche.

— Dar nu eu am făcut-o, nu eu... se jură cu o voce stinsă, ca într-o plângere.

Toată curtea era cufundată în beznă. Pe cer erau zeci de stele, iar în fața noastră se afla fereastra de la biroul primarului, luminată și, la fereastra aceasta, ca în decorul unui teatru de marionete, vedeam o scenă

ireală, în care doi bărbați cu fețele aprinse mâncau și beau la o masă îmbelșugată, fără să le pese de nimic.

M-am întors în birou, iar colonelul mi-a zis să aștept în încăperea alăturată, că mă vor chema. Am mers acolo. M-am așezat pe un fel de bancă și am așteptat frământându-mi mâinile și întrebându-mă ce-ar trebui să fac. Și aici era o fereastră, de unde puteai vedea curtea și pe prizonierul legat de copac. Am rămas în întuneric. Nu aveam chef să aprind lumina și să mă vadă. Îmi era rușine. Aș fi vrut să alerg, să mă car, dar uniforma mă împiedica să fac asta. Astăzi nu m-ar mai împiedica nimic! Din când în când, le auzeam vocile, râsetele, iar apoi auzeam pașii servitoarei primarului care venea să le aducă feluri de mâncare aburinde, care miroseau bine. Dar mirosul ăsta, în ziua aceea, era ca o enormă duhoare de care nu puteai scăpa. Aveam un nod în stomac. Îmi era rușine că sunt om.

Louissette a făcut multe drumuri. „Pe o vreme să nu dai nici un câine afară din casă!” îmi spuse ea. Masa dură ore întregi. Mierck și Matziev aveau tot timpul. Se răs-fățau cu masa și tot restul. Louissette nu privea în jurul ei când intra în încăpere. „Mă speriau amândoi și se și îmbătaseră.” Pe micul breton legat în curte nu l-a văzut nici-odată. Uneori, e mai convenabil să nu vezi.

Din când în când, colonelul ieșea, doar pentru a-i spune câteva cuvinte prizonierului. Se apleca asupra lui, îi vorbea la ureche. Micul breton tremura, gemea, că nu e el, că el n-a făcut nimic. Colonelul ridica din umeri, își freca mâinile, își sufla în pumni, tremura de frig și se întorcea imediat la căldură. Despiaux vedea toate acestea. Cufundat în întuneric, de parcă ar fi fost și el legat de copac.

Către miezul nopții, Mierck și Matziev, cu buzele încă lucind de unsoarea picioarelor de porc, terminau și brânzeturile. Vorbeau din ce în ce mai tare, mai și cântau. Băteau în masă. Băuseră șase sticle. Atât.

Ieșiră împreună în curte, ca pentru a lua o gură de aer. Era pentru prima dată când Mierck se apropia de prizonier. În schimb, era a cincea vizită a lui Matziev. Se învârtiră în jurul micului breton de parcă nici n-ar fi existat. Mierck ridică încet capul spre cer. Și vorbi despre stele, de parcă ar fi făcut conversație. I le arată pe toate lui Matziev, îi spuse cum se cheamă fiecare. Stelele erau una dintre pasiunile judecătorului. „Ne consolează în legătură cu oamenii, sunt atât de pure...” Sunt cuvintele sale. Despiaux auzea totul, cuvintele și clănțănitul din dinți al prizonierului, ce semăna cu zgomotul unei pietre lovite de un zid. Matziev scoase un trabuc, vru să-i dea unul și judecătorului, care îl refuză. Pentru câteva momente, ținură

în continuare discursuri despre astre, despre lună, mișcarea planetelor, cu capul întors spre bolta îndepărtată. Apoi, ca și cum ar fi fost înțepați cu un ac, se întoarseră spre prizonier.

Erau trei ore de când stătea în frig. Și nu orice fel de frig. El unul avusese tot timpul să se uite la stele, înainte ca pleoapele să i se lipească de tot din cauza lacrimilor care-i înghețaseră.

Colonelul îi plimbă trabucul pe sub nas, de mai multe ori, punându-i întruna aceeași întrebare. Flăcăul nici măcar nu mai răspundea, gemea. La capătul unui scurt moment, gemetele au ajuns să-l enerveze pe colonel.

— Ești om sau animal? îi urlă în ureche. Nici o reacție. Matziev aruncă trabucul în zăpadă, îl împinse pe prizonier, care era încă legat de copac, și îl zgâlțâi. Mierck privea spectacolul suflând în pumni. Matziev dădu drumul trupului tremurător al micului breton, după care se uită în stânga și în dreapta, parcă pentru a găsi acolo ceva. Dar nu găsi nimic, mai puțin o idee; o idee demnă de un ticălos îi trecu prin capul lui fezandat.

— Poate că încă ți-e prea cald, nu? îi șopti puștiului în ureche. O să te ajut să-ți îmbrospătezi memoria, flăcăule! Și scoase din buzunar un cuțit de vânătoare pe care îl desfăcu. Apoi smulse metodic, unul câte unul, nasturii de la haina micului breton și

pe cei de la cămașă, după care îi tăie maioul. Îi scoase cu precauție hainele, iar torsul gol al prizonierului se ivi ca o pată mare și luminoasă în penumbra curții. Când Matziev termină cu hainele, făcu același lucru cu pantalonii, izmenele și chiloții. Îi tăie șireturile pantofilor, apoi le ridică încet fluierând melodia lui preferată, *Caroline și pantofii ei verzi*. Tânărul urla, scuturând din cap ca un nebun. Matziev se ridică: prizonierul era în întregime gol, la picioarele sale.

— E mai bine așa? Te simți mai în largul tău? Sunt sigur că acum memoria-ți va reveni.

Se întoarse spre judecător, iar acesta îi spuse:

— Să intrăm, începe să-mi fie frig...

Râseră amândoi de această glumă bună. Și intrară împreună pentru a mânca plăcinta cu mere aburindă pe care Louiseette tocmai o adusese, împreună cu cafeaua și cu o sticlă de lichior de corcodușe.

Despiaux privea cerul de iunie, îi trăgea în piept dulceața. Noaptea venea cu pași mici. Nu făceam altceva decât să-l ascult și să mai chem chelnerul pentru ca paharele noastre să nu fie niciodată goale. Era multă lume, frivolă și veselă, în jurul nostru, pe terasă, dar cred că noi eram singuri și ne era frig.

— Stăteam în fața ferestrei, la câțiva pași de ea. Nu puteam să-mi iau ochii de la trupul prizonierului. S-a ghemuit ca un câine, la rădăcina copacului și îl vedeam mișcându-se, era scuturat de frisoane și nu se mai oprea. Eu am început să plâng, vă jur, a venit de la sine și nu am făcut nici un efort ca să mă opresc. Iar puștiul a început să scoată urlete prelungi, de animal, cum se spune că făceau lupii când încă mai existau prin pădurile noastre, și a ținut-o tot așa, în timp ce judecătorul și colonelul râdeau ceva mai încolo. Îi puteam auzi. Iar țipetele puștiului erau ca niște cârlige care mi se înfingeau în inimă.

Pe Mierck și Matziev mi-i închipui în picioare, cu nasul lipit de geamuri, la căldură, cu un pahar de lichior în mână, cu burta gata să plesnească de atâta mâncare și cu privirile ațintite spre puștiul gol, care se încovoia în gerul acela cumplit, vorbind despre vânătoria de iepuri sălbatici, despre astronomie și tâmplărie. Toate astea mi le închipui, dar nu cred că sunt departe de adevăr.

Lucrul sigur e că un pic mai târziu Despiaux l-a însoțit pe colonel, care a ieșit din nou, îndreptându-se spre prizonier, atingându-l cu vârful cizmei de trei ori, mici lovituri în spate și în burtă, așa cum faci pentru a vedea dacă un câine a crăpat de-a binelea. Țâncul încercă să prindă cizma,

pentru a cerși îndurare, fără îndoială, însă Matziev îl împinse strivindu-i fața sub talpă. Micul breton gemu, apoi scoase alte urlete, când colonelul îi vărsă pe piept conținutul unei găleți cu apă pe care o avea în mână.

— Vocea, trebuia să-i auziți vocea, care nici nu mai era cu adevărat o voce, iar ceea ce spunea erau cuvinte care nu mai însemnau nimic, ci erau așa, învălmășite unele după altele, și apoi, la sfârșitul acestei litanii, înjură și țipă că el era vinovatul, că recunoștea tot, crima, toate crimele, că ucisese, ucisese cu adevărat... Nu-l mai opri nimeni.

Despiaux pusese paharul pe masă. Privea pe fundul lui, ca pentru a găsi acolo forța de a-și continua povestea.

Colonelul puse să fie adus. Puștiul se smucea în toate direcțiile, repetând întruna același lucru, „Eu am fost, da, eu am fost!”. Pielea îi era vineție, pătată din loc în loc de răni roșietice, vârfurile degetelor de la mâini și de la picioare începuseră deja să i se înnegrească sub efectul înghețului. Despiaux îl înveli cu o pătură și îl ajută să meargă până înăuntru. Matziev i se alătură din nou lui Mierck. Băură în cinstea reușitei lor. Frigul îl dăduse gata pe micul breton. Despiaux nu reuși să-l facă să tacă. Îi dădu să bea ceva cald, dar celălalt nu reuși să înghită. Îl veghe mai mult decât îl păzi, toată noaptea. Nu mai era cazul să fie păzit. Era terminat.

Seara de iunie aproape că te făcea să-ți regăsești speranța în lume și în oameni. Sunt atâtea parfumuri, ale tinerelor fete și ale copacilor, care te năpădesc în astfel de seri, iar aerul devine brusc atât de delicat, încât ți-ai dori să iei totul de la capăt, să te freci la ochi, să crezi că răul nu este decât un vis, iar durerea o înșelătorie a sufletului. Fără îndoială că, în parte datorită tuturor acestora, i-am propus fostului jandarm să mergem să mâncăm undeva. M-a privit de parcă spusesem un cuvânt nepotrivit, apoi a dat din cap în semn că nu. Poate că își pierduse pofta de mâncare scormonind atâta prin cenușa amintirilor. La drept vorbind, nici mie nu-mi era foame, era mai degrabă solitudinea cea care mă făcuse să-i propun asta, pentru a nu ne despărți prea repede. Dar, înainte de a apuca să comand încă un rând, Despiaux s-a ridicat. Și-a întins trupul masiv și și-a netezit cu palmele vesta de la costum, apoi și-a aranjat pălăria și m-a privit drept în ochi și cred că era prima oară când mă privea astfel, sau în orice caz, când mă privea cu acea sclipire răutăcioasă.

— Dar dumneavoastră, îmi spuse deodată, cu o voce ascutită, ca un reproș, unde erați în noaptea aceea?

Am rămas împietrit în fața lui. Clémence a venit imediat lângă mine. Am privit-o. Era la fel de frumoasă, transparentă, dar atât de frumoasă. Ce-i puteam spune lui

Despiaux? Îmi aștepta răspunsul. Stătea în fața mea, iar eu rămăsesem cu gura deschisă, privindu-l, uitându-mă în golul în care eu singur o vedeam pe Clémence. Despiaux a ridicat din umeri și-a înfundat pălăria pe cap, după care mi-a întors spatele fără să-mi spună la revedere. S-a îndepărtat. A plecat cu regretele lui, iar pe mine m-a lăsat cu ale mele. Știam, ca și el, fără îndoială, că poți trăi în mijlocul regretelor tale ca într-o țară.

XIX

Doamna de Flers m-a condus în sfârșit până la Clémence. O știam din vedere. Aparținea unei familii foarte vechi din V. Din lumea bună. Din lumea lui Destinat. Soțul ei, Comandantul, căzuse la datorie încă din luna septembrie '14. Îmi aduc aminte că fusesem răutăcios în privința ei, gândindu-mă că văduvia îi va veni ca o rochie de seară și că o să se folosească de această postură pentru a părea și mai impunătoare la petrecerile de la prefect și la seratele de binefacere. Sunt așa de prost câteodată și de răutăcios, în orice caz nu mai bun decât alții. Foarte repede, a vrut să se facă utilă. A părăsit V., reședința sa vastă ca palatul de la Versailles și a venit la noi, la clinică. Unii au spus: „N-o să stea nici trei zile, o să leșine când va vedea tot sângele și rahatul!”

A rămas. În ciuda sângelui și a rahatului, făcându-și uitate originea și averea printr-o bunătate fără limite și prin gesturi simple. Dormea într-o cameră de bonă și își petrecea timpul, zilele și nopțile, la căpătâiul muribunzilor și al resuscitaților. Războiul

masacrează, mutilează, mânjește, murdărește, spintecă, separă, toacă, ciopârțește, ucide, dar uneori pune unele lucruri în ordine.

Doamna de Flers m-a luat de mână. M-a condus. Am urmat-o. S-a scuzat:

— Nu mai avem camere, nu mai e loc...

Am intrat într-o sală imensă în care se auzeau gemete din toate părțile și în care plutea un miros acru de pansament, puroi și murdărie. Era mirosul rănilor, al suferinței și al plăgilor, și nu mirosul morții, care este mult mai curat și mai odios. Erau treizeci, poate patruzeci de paturi, toate ocupate, pe care nu puteai distinge uneori decât forme alungite, care dispăreau sub bandaje și care de abia se mai mișcau. În mijlocul încăperii, patru cearșafuri albe, întinse de sus în jos, formau un fel de alcov ușor, care putea fi mișcat. Aici se afla Clémence, în mijlocul soldaților care nu o vedeau, cum nici ea nu avea habar de prezența lor.

Doamna de Flers a dat la o parte unul din cearșafuri și am văzut-o. Se odihnea, cu chipul tras, cu ochii închiși și cu mâinile așezate pe piept. Respira cu o lentoare maiestuoasă care-i făcea pieptul să se miște, dar îi lăsa trăsăturile nemișcate. Era un scaun aproape de patul ei. Mai mult am căzut decât m-am așezat pe acel scaun. Cu un gest blând, doamna de Flers a pus mâna pe fruntea ei și a mângâiat-o, apoi a spus:

— Copilul e bine.

Am privit-o fără să înțeleg. Apoi ea a mai spus :

— Vă las, rămâneți cât doriți.

A dat la o parte un cearșaf cum se face la teatru uneori. A dispărut în spatele pânzei albe.

Am rămas toată noaptea alături de Clémence. O priveam. Nu încetam să o privesc. Nu îndrăzneam să-i vorbesc de teamă ca vreunul dintre răniții care o înconjurau ca o gardă personală să nu mă audă. Puneam mâna pe ea pentru a-i simți căldura, pentru a-i împrumuta dintr-a mea, atât de tare mă convingeam că îmi simțea prezența și că își trăgea forța din ea, forța de a se întoarce la mine. Era frumoasă. Poate ceva mai palidă decât atunci când o părăsisem, dar și mai dulce, ca și cum somnul profund în care rătăcea acum alungase îngrijorările, temerile, suferințele zilei. Da, era frumoasă.

Nu am văzut-o niciodată urâtă, bătrână, ridată, obosită. Trăiesc de atâția ani cu o femeie care nu a-mbătrânit. Eu mă cocoșez, scui, sunt epuizat, am riduri, dar ea, ea rămâne la fel, fără nici o brăzdătură și fără să-și piardă farmecul. Moartea mi-a lăsat măcar atât și nimic nu îmi mai poate răpi asta, chiar dacă timpul mi-a furat chipul ei, pe care caut să-l regăsesc așa cum era cu adevărat, chiar dacă uneori, ca o recompensă, îmi este dat să-l zăresc în sclipirile vinului pe care îl beau.

Toată noaptea, soldatul care se afla în stânga patului lui Clémence, ascuns vederii mele de cearșaful întins, a bâiguit o poveste fără cap și coadă. Câteodată o spunea încet, fredonând-o, alteori se ambala. Vocea îi rămânea însă mereu egală. Nu am prea înțeles cui i se adresa, unui prieten, unei rude, unei iubiri trecătoare sau lui însuși. Vorbea despre toate – despre război, bineînțeles, dar spunea și povești cu moșteniri, pajiști care trebuiau tunse, acoperișuri de refăcut, noaptea nunții, pisici înecate, copaci acoperiți de omizi, broderii de zestre, vorbea de plug, de copii de cor, inundații și o saltea împrumutată, care nu fusese înapoiată, despre lemne care trebuiau tăiate. Era o morișcă de cuvinte care nu înceta să răscolească episoadele vieții lui pentru a le așeza într-o ordine aleatorie, lipite unul de altul, întregul alcătuind o mare poveste absurdă, aidoma vieții, în fond. Repeta din când în când un nume, Albert Jivonal. Bănuiesc că era al lui și că simțea nevoia să-l spună cu voce tare pentru a-și dovedi poate că era încă în viață.

Vocea lui era instrumentul principal dintr-o simfonie a muribunzilor care era cântată pretutindeni de jur-împrejurul meu. Respirațiile, gemetele, răsuflarea celor gațați, tânguirile, râsetele nebunilor, numele murmurate ale soțiilor și ale mamelor și, deasupra tuturor, litania lui Jivonal, toate mă făceau să cred că pluteam în derivă, eu

și Clémence, în vreme ce o vegheam în castelul de pânză al unei corăbii invizibile, pe fluviul morților – așa cum se întâmplă în poveștile minunate pe care învățătorii ni le spun la școală și pe care le ascultăm cu ochii măriți, cu teama sădind în venele noastre înțepături și frisoane, în timp ce afară noaptea se lasă ca o pelerină de lână neagră, aruncată pe umerii unui gigant.

Către dimineață, Clémence s-a mișcat puțin, numai dacă nu cumva oboseala nu mi-a dat această impresie. Totodată, cred că fața i s-a întors un pic spre mine. Sunt sigur că a respirat mai tare și mai prelung decât o făcuse până în momentul acela. Da, a existat această respirație puternică, precum un lung suspin, ca atunci când gândim în forul interior că un lucru s-a petrecut în sfârșit și, respirând astfel, vrem să arătăm că l-am auzit și că suntem bucuroși că s-a întâmplat. Am pus mâna pe gâtul ei. Știam. Suntem surprinși uneori să știm lucruri pe care nu le-am învățat niciodată. Știam că acest suspin este ultimul, că nu va mai fi urmat de altul. Mi-am așezat capul lângă al său și am stat așa multă vreme. Am simțit încetul cu încetul căldura scurgându-i-se din trup. M-am rugat lui Dumnezeu și tuturor sfinților ca visul să se termine.

Albert Jivonal a murit la puțin timp după Clémence. A tăcut. Știam că e mort. L-am urât, fiindcă mi-am închipuit că, odată plecat,

se va afla în curând lângă ea, ca într-un șir de așteptare infinit, și că, acolo unde se afla, putea, fără îndoială, să o vadă, la câțiva metri înaintea lui. Da, fără să-l cunosc, fără să-i fi zărit măcar trăsăturile, îi făceam acest reproș. Să fii gelos pe un mort. Să vrei să fii în locul lui.

Infirmiera de zi a venit la ora șapte. I-a închis ochii lui Clémence pe care, curios, îi deschisese în momentul morții. Am mai rămas lângă ea mult timp. Nimeni nu-ndrăznea să-mi spună să plec. Am plecat de unul singur, mai târziu. Iată.

Înmormântarea lui *Belle de jour* avu loc la V., la o săptămână după asasinat. Nu eram de față. Aveam durerea mea. Mi s-a spus că biserica era plină până la refuz și că, în piața din fața bisericii, mai erau câteva sute de oameni, în ciuda ploii care îi biciuia. Procurorul era și el acolo. La fel judecătorul și Matziev. Familia, desigur, Bourrache, soția lui pe care trebuia să o țină ca să nu cadă, și cele două surori ale fetei, Aline și Rose, care păreau că nu înțeleg ce se întâmplă. Era, de asemenea, nașa fetei, Adélaïde Siffert, care vorbea tremurat, îmbrăcată în paltonul ei, și le repeta tuturor celor din cimitir: „Dacă aș fi știut... dacă aș fi știut...” Problema e că nu știm niciodată.

În biserică, noi nu eram prea mulți. Spun „noi” pentru că mi se părea că suntem încă

împreună, chiar dacă eu stăteam în picioare, iar Clémence era culcată în sicriul din lemn de stejar înconjurat de candelari mari, deși nu o mai vedeam, nu o mai simțeam. Părintele Lurant oficia ceremonia. Spuse cuvinte simple și drepte. Sub straiile lui de liturghie, îl revedeam pe omul cu care împărțisem o masă și o cameră, în timp ce Clémence murea singură.

Eram certat cu tatăl meu de multă vreme, iar Clémence nu avea familie. Cu atât mai bine. Nu aș fi suportat să fiu luat sub aripa unuia sau a altuia și să trebuiască să vorbesc și să ascult, să fiu strâns în brațe și să se plângă. Voiam să fiu singur, foarte repede, pentru că din momentul acela aveam să fiu singur toată viața.

La cimitir, eram șase oameni: preotul, Ostrane groparul, Clémentine Hussard, Léocadie Renaut, Marguerite Bonsergent – trei bătrâne care mergeau la toate înmormântările – și cu mine. Părintele Lurant rosti ultima rugăciune. Ostrane puse mâinile sale băcătorite pe lopată. Eu priveam peisajul, pajiștile care se întindeau spre Guerlante, costișa cu arbori goi și cărări cafenii și murdare, cerul acoperit. Bătrânele aruncară o floare pe sicriu. Preotul făcu semnul crucii. Ostrane începu să arunce pământ. Am plecat primul. Nu voiam să văd.

În noaptea următoare am avut un vis. Clémence era sub pământ și plângea. Tot

felul de animale veneau spre ea, cu capetele lor hidoase, cu colți și gheare. Ea își apăra fața cu mâinile, dar animalele înaintau și ajungeau să o atingă, să o muște, să rupă bucățele din carnea ei, pe care le înghițeau imediat. Clémence îmi rostea numele. Avea în gură nisip și rădăcini, iar ochii ei nu mai aveau pupile. Erau albi și șterși.

M-am trezit tremurând. Ud learcă, găfâind. Atunci am văzut că eram singur în pat. Brusc, am înțeles cât de mare și de gol poate să fie un pat. M-am gândit la ea, acolo jos, sub pământ, în acea primă noapte de exil. Am plâns ca un copil.

Au trecut zile, nu mai știu câte. Și nopți. Nu mai ieșeam. Oscilam. Ezitam. Luam carabina lui Gachentard, puneam un glonț în magazie, îmi băgam țeava puștii în gură. Eram beat de dimineața până seara. Casa începea să arate ca o fundătură ce mirosea a canal. Îmi trăgeam forța din sticle. Uneori urlam și loveam în pereți. I-am dat afară pe cei câțiva vecini care veniră să mă vadă. Și apoi, într-o dimineață, când mă speriasem văzându-mi figura de naufragiat în oglindă, o asistentă de la clinică bătut la ușă. Ținea în brațe un mic pachet de lână care se mișca încet: era copilul. Dar voi povesti asta puțin mai târziu, după ce voi fi terminat cu ceilalți.

XX

Mierck îl închisese pe micul breton în pușcăria din V., cu toate că armata își reafirmase dorința de a-l împușca. Problema era cine îl va executa. Iar asta a durat o vreme. Suficient cât să merg să-l văd. Era închis de șase săptămâni.

Știam închisoarea. În Evul Mediu, fusese mănăstire. Deținuții au venit după călugări. Asta e tot. Altfel, locul nu s-a schimbat prea mult. Refectoriul avea încă aceeași destinație, celulele rămăseseră celule. Mai fuseseră adăugate niște gratii, uși, zăvoare și, pe ziduri, țărui de metal și sârmă ghimpată. Lumina nu prea intra în această mare clădire. Înăuntru era mereu întuneric, chiar și în zilele însorite. Iar când intrai, nu îți doreai decât să ieși cât mai repede posibil, în fugă dacă se putea.

Le spusese gardienilor că judecătorul mă trimisese. Nu era adevărat, dar nimeni nu ceru să verifice. Mă cunoșteau cu toții.

Când gardianul deschise ușa celulei în care se afla micul breton, nu zării la început mare lucru. Dar l-am auzit imediat. Cânta

în șoaptă, cu o voce de copil, destul de dulce, de altfel. Gardianul mă lăsă să intru și închise ușa în urma mea. Ochii mi se obișnuiră cu întunericul și l-am putut vedea. Era într-o stare de prostrație, așezat într-un colț al camerei, cu genunchii la gură, și își legăna întruna capul, în timp ce cânta. Era prima dată când îl vedeam. Părea mai tânăr decât era. Avea un păr blond și ochi albaștri, ațintiți în pământ. Nu știu dacă m-a auzit venind, dar când i-am vorbit, nu a părut surprins.

— Tu ai ucis-o pe micuță ? l-am întrebat.

Se opri din cântat și, fără să ridice privirea, îngână pe ritmul melodiei : „Da, eu am fost, da, eu am fost...”

Îi spusei :

— Nu sunt judecătorul, nici colonelul, nu trebuie să-ți fie frică, mie poți să-mi spui.

În acel moment mă privi cu un zâmbet absent, de parcă venea de foarte departe și voia să rămână acolo. Își mișca în continuare capul, ca îngerașii din creșe, cărora le dai un bănuț și care-ți mulțumesc multă vreme. Și, fără să mai adauge nimic, își reluă cântecul, în care vorbea despre „grâne coapte, ciocârlii, o nuntă și buchete”.

Am mai rămas puțin privindu-l, privindu-i mai ales mâinile și întrebându-mă dacă acelea erau mâinile unui criminal. Când am plecat, nu a întors capul, a continuat să

cânte și să se legene ușor. O lună și jumătate mai târziu, după ce a compărut în fața tribunalului militar pentru dezertare și asasinat, a fost găsit vinovat de cele două capete de acuzare și împușcat.

Cazul era închis.

Dintr-un țăran tânăr, Mierck și Matziev reușiseră, într-o singură noapte, să facă un om pe jumătate nebun și un vinovat ideal care nu se apăra. Desigur că episoadele din noaptea faimoasă nu le-am aflat decât mai târziu, când l-am găsit pe Despiaux. Ceea ce știam deja era că nici judecătorul, nici colonelul nu merseseră să-l interogheze pe procuror. Ceea ce spusese Joséphine căzuse pradă uitării. M-am întrebat, de altfel, adesea de ce. În definitiv, Mierck îl ura pe Destinât, nu era nici un secret. Era o ocazie bună de a-l sâcăi până se plictisea și de a-i târî prin noroi numele și ținuta de împărat roman.

Dar cred că există ceva mai puternic decât ura, și anume regulile unei lumi. Destinât și Mierck făceau parte din aceeași lume, căreia îi aparții prin naștere, și care înseamnă educație aleasă, politețuri, mașini la scară, lambriuri și bani. Dincolo de fapte și de umori, mai important decât legile pe care oamenii le pot face, există această complicitate și acest tip de politețe: „Tu nu mă agasezi pe mine, eu nu te agasez pe tine.”

A gândi că unul dintre ai tăi poate fi un criminal e ca și cum ai gândi despre tine însuși că poți fi unul. Înseamnă să le arăți tuturor că cei care strâmbă din nas și ne privesc de sus, ca și cum am fi niște găinașuri, au un suflet putred, ca toți oamenii, că sunt ca toți oamenii. Iar ăsta e poate începutul sfârșitului, sfârșitul lumii lor. Așadar, un gând insuportabil.

Și apoi, de ce ar fi ucis-o Destinat pe *Belle de jour*? Să vorbească cu ea, bine, dar de ce s-o ucidă?

În buzunarele micului breton, când a fost arestat, s-a găsit o bancnotă de cinci franci care avea în colțul din stânga sus o cruce făcută cu creionul. Adélaïde Siffert o recunoscuse fără dubii ca fiind bancnota pe care i-o dăduse finei sale în dimineața faimoasă. Era mania ei să deseneze cruci pe bancnote, modul prin care dovedea că banii aceia sunt ai ei și nu ai altcuiva.

Dezertorul jură că găsisese banii undeva de-a lungul canalului, pe mal. Deci chiar trecuse pe acolo! Da, și? Ce dovedește asta? Tot aici dormiseră tipograful și cu el, sub podul supranumit *Caltaboșul* – cunoscutul pod zugrăvit anapoda –, la adăpost de frig și de ninsoare, lipiți unul de celălalt: jandarmii găsiseră ierburile culcate la pământ în forma trupurilor lor. Și asta o recunoscuse imediat.

Pe malul celălalt al râului, aproape în fața locului unde e poarta micuță care dă în parcul Castelului, se găsește laboratorul Uzinei. Era o clădire nu foarte înaltă, dar lungă, ca o cușcă mare de sticlă luminată ziua și noaptea. Și ziua și noaptea, pentru că Uzina nu se oprește niciodată și fiindcă în laborator sunt în permanență doi ingineri care verifică dozările și calitatea a ceea ce iese din burta marelui monstru.

Când am vrut să vorbesc cu cei care erau de serviciu în noaptea crimei, Arsène Meyer, șeful personalului, s-a uitat la creionul pe care-l ținea în mână și l-a întors pe toate fețele.

— Ai răspunsul acolo? l-am întrebat, fără să stau pe gânduri.

Ne știam de multă vreme și îmi era dator: închisesem ochii în 1915, când fiul lui cel mare, un neisprăvit, crezuse că materialele armatei, pături, gamele și rații, depozitate în hangarele din apropierea Pieței Libertății, erau ale lui. Urlasem la idiot, iar el pusese totul la loc, după care nu a mai trebuit să fac raport. Nimeni nu observase nimic.

— Nu mai sunt aici... îmi spune Meyer.

— De când nu mai sunt aici? îl întreb eu.

Atunci își privește creionul, șoptește ceva, și trebuie să-mi încordez urechea ca să-l aud.

— Au plecat în Anglia, acum două luni.

Anglia, mai ales în vreme de război, era aproape la capătul lumii. Iar două luni mai devreme – asta însemna imediat după comiterea crimei.

— Și de ce au plecat?

— Așa li s-a spus.

— Cine le-a spus?

— Directorul.

— Era prevăzută această plecare?

Meyer rupe creionul. Transpiră abundant.

— Ai face bine să pleci, îmi spune, am ordinele mele și, oricât ai fi tu de polițist, ești prea mic față de șefi...

Nu am mai vrut să-l sâcâi. L-am lăsat cu jena lui, spunându-mi că a doua zi voi merge să-i pun întrebarea directorului însuși.

Dar nu am avut timp. A doua zi, în zori, mi-a fost adus un mesaj. Judecătorul voia să mă vadă, cât mai repede. Știam de ce. M-am gândit că veștile circulă repede.

Ca de obicei, *Ciupitu* mă întâmpină și mă lăasă s-aștept în anticameră o oră întreagă. Din spatele ușii capitonată, auzeam voci, voci vesele, așa mi se părea. Când *Ciupitu* se întoarse pentru a-mi spune că domnul judecător dorea să mă primească, eram ocupat să decojesc cu degetul o fâșie de mătase roșie care se dezlipise de pe perete. Trăsesem de ea și se dezlipise o bucată de vreo treizeci de centimetri pe care apoi o rupsesem în bucățele mici. Grefierul mă privi cu

un aer surprins și necăjit, cum te uiți la un om bolnav, dar nu spuse nimic. Îl urma.

Mierck era așezat în fotoliul lui, lăsat pe spate. Lângă el, Matziev, ca un dublu a lui, dar mai puțin gras și înalt, un dublu al sufletului lui. Parcă acești doi nemernici s-ar fi îndrăgostit unul de celălalt și nu mai voiau să se despartă. Matziev își prelungea șederea. Locuia tot la Bassepin și ne înnebunea cu fonograful lui. A trebuit să așteptăm până la sfârșitul lui ianuarie ca să-și ia tălpășița și să nu-l mai vedem niciodată.

Mierck mă luă tare de la-nceput.

— Cu ce drept ați mers la Uzină? lătră la mine.

Nu-i răspunsei.

— Ce căutați? *Cazul* este rezolvat, iar vinovații au plătit!

— Așa se spune, e drept..., îi răspunsei, ceea ce avu darul să-l înfurie și mai tare.

— Ce? Ce insinuați?

— Nu insinuez nimic. Îmi fac meseria.

— Exact, faceți-vă meseria și lăsați în pace oamenii cinstiți. Dacă aud că mai puneți, nu contează cui, întrebări referitoare la acest dosar care a fost închis și judecat, vă trimit după gratii... Pot înțelege, continuă cu o voce mai mieroasă, că în împrejurările actuale, nu sunteți restabilit, moartea tinerei dumneavoastră soții, durerea...

Să-l aud vorbind despre Clémence, evocându-i imaginea și numele, a fost ca o lovitură:

era ca și cum ar fi încercat să orneze o grămăjoară de bălegar cu un fir de iasomie.

— Tăceți! i-am spus.

Se holbă la mine, se înroși și țipă furios:

— Cum? Îndrăzniți să-mi dați ordine?

Mie?

— Duceți-vă dracului, îi răspunsei.

Mierck era să se prăbușească de uimire. Matziev s-a uitat la mine de sus, nu a zis nimic, și-a aprins un trabuc, apoi a scuturat îndelung chibritul, chiar și după ce acesta se stinsese.

Pe stradă era soare. Mă simțeam puțin amețit și mi-ar fi plăcut să stau de vorbă cu cineva, cu cineva de încredere, care simțea la fel ca mine. Nu mă refer la *Caz*. Vorbesc despre viață, vremuri, despre tot și despre nimic.

Mi-am amintit de Mazerulles, secretarul inspectorului de la Instrucțiune, pe care mersesem să-l văd imediat după moartea Lysiei Verhareine. M-ar fi bucurat să-i revăd capul acela ca un nap, tenul cenușiu, ochii de câine plouat ce așteaptă o mână care să-l mângâie. M-am îndreptat spre Piața Carmeliților, unde se găsea clădirea Inspectoratului. Nu mă grăbeam. Simțeam că scăpasem de o greutate nedefinită și revedeam figura lui Mierck când îl expediasem. Fără îndoială că era deja ocupat să-mi ceară capul superiorilor mei. Nu-mi păsa.

Când l-am întrebat pe portar dacă Mazerulles mai lucra acolo, acesta și-a potrivit ochelarii care aveau tendința să alunece.

— Domnul Mazerulles ne-a părăsit acum un an, îmi spuse.

— E încă în oraș?

Tânărul m-a privit de parcă tocmai picasem din lună:

— Cred că nu s-a mișcat din cimitir, dar puteți merge să verificați.

XXI

Săptămânile au trecut, iar primăvara s-a întors. Mergeam de câte două ori pe zi la mormântul lui Clémence. Dimineața și înaintea de lăsarea serii. Îi vorbeam. Îi povesteam tot ce mi se întâmpla, ca și cum ea era încă lângă mine, pe tonul unei conversații obișnuite, în care cuvintele de dragoste nu au nevoie de ornamente și de șlefuiți pentru a străluci ca niște monede de aur.

Mă gândisem să las totul baltă, slujba, casa, și să plec. Dar mi-am amintit că pământul este rotund și că aș fi ajuns până la urmă în același loc. Contasem puțin pe faptul că Mierck mă va obliga să plec undeva, departe. Îmi spusese că va vrea să se răzbune, că va găsi cu siguranță mijloacele prin care să mă facă să plec sau să fiu mutat. De fapt, eram un laș. Lăsam în mâinile altuia decizia pe care nu puteam să o iau eu însumi. Însă Mierck nu a făcut nimic, în orice caz nimic care să ajungă la un rezultat.

Eram în '18. Războiul dădea semne că e pe sfârșite. Este ușor să spun asta azi, când

scriu și când știu că s-a terminat de-a binelea în '18, dar nu cred că mint. Presimțeam acest sfârșit, ceea ce făcea și mai odioase și mai inutile ultimele convoaie de răniți și de morți care treceau pe la noi prin oraș. Orașelul era încă plin de șchiopi și de capete cu răni îngrozitoare, cusute în grabă. Clinica nu se golea, precum prestigioasele hoteluri din stațiunile balneare pe care oamenii de lume și le recomandă unul altuia. Doar că sezonul dura aici de patru ani fără oprire. Câteodată, o zăream pe doamna de Flers de departe și aveam o strângere de inimă, ca și cum ar fi venit să mă vadă pe mine, cum făcuse atunci, când mă condusesese la căpătâiul lui Clémence.

Mergeam zilnic, sau aproape zilnic, pe malul micului canal, unde continuam să examinez locul ca un câine îndărătnic sau imbecil, mai puțin pentru a găsi un detaliu esențial cât pentru a nu lăsa lucrurile să alunece în uitare. Adesea, ghiceam silueta înaltă a lui Destinat dincolo de zidurile parcului și știam că mă vede umblând pe acolo. De când se pensionase, nu mai ieșea aproape deloc din casă și nu mai primea oaspeți. Își petrecea zilele în tăcere, fără ca măcar să citească, așezat la biroul lui, cu mâinile împreunate – asta mi-a spus Barbe –, privind pe fereastră sau învârtindu-se prin parcul său, ca un animal solitar. În definitiv, nu eram chiar atât de diferiți.

Într-o zi, pe 13 iunie al aceluiași ani, când umblam din nou de-a lungul malului, după ce trecui de pod, se auzi foșnetul ierbii în spatele meu. El era. Mai mare decât în amintirile mele, cu un păr cenușiu, aproape alb, dat pe spate, îmbrăcat în negru și cu pantofi impecabili, ceruiți, ținând în mâna dreaptă un baston terminat cu o mică măciulie de fildeș. Mă privea fără să mai facă vreun pas. Cred că mă auzise trecând și ieșise pe poarta din fundul parcului său.

Ne-am privit îndelung, fără să ne spunem nimic, ca niște animale sălbatice care se cântăresc înainte de a sări unul la celălalt, sau așa cum se măsoară doi vechi prieteni care nu s-au văzut de ani buni. Nu cred că arătam prea bine. Mi se pare că timpul îmi scofâlcise trupul și trăsăturile în câteva luni mai mult decât în zece ani.

Destinat vorbi primul:

— Știți, vă văd adesea pe-aici...

Și lăsă fraza în aer, fără a-ncerca să o termine sau fără să poată. Eu nu știam ce să spun. Trecuse atâta timp de când nu-i mai adresam vreun cuvânt, încât nu știam cum să încep.

Desprinse cu vârful bastonului mușchiul crescut pe mal, se apropie un pic de mine și mă privi din cap până-n picioare, fără răutate, dar cu o precizie maladivă. Cel mai ciudat este că acea privire nu m-a făcut să mă simt prost, ci mi-a dat mai degrabă un

sentiment de bucurie, calm și mângâietor, ca atunci când un doctor bătrân, pe care îl știi din copilărie, te examinează pentru a afla ce te doare.

— Nu m-ați întrebat niciodată dacă...

Și lăasă și această frază neterminată. Buzele i se mișcară puțin, iar pleoapele i se zbătură pentru un moment, sub efectul luminii. Știam bine despre ce voia să vorbească. Ne înțelegeam perfect.

— Aș fi primit un răspuns? l-am întrebat, rostind încet cuvintele, cum o făcuse și el.

Respiră zgomotos, făcu să răsunе în mâna stângă ceasul care atârna la capătul unui lanț de care era agățată o stranie cheiță neagră, apoi se uită în depărtare, către cerul de un albastru superb, dar întoarse din nou ochii spre mine și mă privi stăruitor:

— Nu trebuie să ne încredem în răspunsuri, nu sunt niciodată ceea ce am vrea noi să fie, nu credeți?

Apoi împinse în apă cu vârful pantofului stâng mușchiul pe care mai înainte îl desprinsese cu bastonul. Era moale, de un verde proaspăt, și dansă într-un vârtej înainte de a ajunge în mijlocul râului și de a se scufunda.

Mă întorsei spre Destinat. Dispăruse.

Viața își urmă cursul, după cum se spune, iar războiul se termină. Clinica se goli încetul cu încetul, ca și străzile orașului. Cafenelele

nu mai merseră la fel de bine, iar Agathe Blachart avu tot mai puțini clienți. S-au întors în oraș fiii și soții. Unii nevătămați, alții distruși. Mulți nu se întoarseră niciodată, desigur, dar, în ciuda evidențelor, unii și-au păstrat întotdeauna speranța că-i vor zări dând colțul străzii, intrând în casă, așezându-se la masă și așteptând urciorul cu vin. Familiile care îi aveau pe ai lor la Uzină traversaseră războiul fără mari îngrijorări sau privațiuni. Ceilalți, în schimb, ieșeau din patru ani teribili. Ruptura se adânci și mai mult, mai ales când un mort sau doi începeau să putrezească. Unii nu-și mai vorbiră. Alții ajunseră să se urască.

Bassepin începu negustoria cu monumente. Unul din primele pe care le furniză fu, de altfel, pentru noi : un soldat cu steagul în mâna stângă și cu pușca în dreapta, cu tot trupul aplecat înainte, cu un genunchi îndoit și, lângă el, un cocoș galic, imens și tare mândru, surprins în clipa în care cântă, ținându-se drept pe picioarele terminate cu gheare.

Primarul inaugură statuia pe 11 noiembrie 1920. Ținu un discurs cu voce tremurată, rostind cuvinte înălțătoare și dând ochii peste cap, apoi citi numele celor patruzeci și trei de bieți flăcăi din orașel care muriseră pentru patrie, lăsându-i după rostirea fiecărui nume destul timp lui Aimé Lachepot, soldatul de gardă, ca să bată în tobă. Mai

multe femei plâneau, îmbrăcate în negru, iar câțiva copii încă mici le luau de mână încercând să le tragă spre magazinul lui Margot Gagneure, care vindea la doi pași tot felul de mărunțișuri, mai ales batoane din lemn dulce și acadele cu miere.

Apoi avu loc înălțarea steagului. Fanfara cântă o melodie lugubră, pe care o ascultă toată lumea, în picioare, cu privirea fixă. Și, de îndată ce ultimele acorduri se încheiară, unii și alții se grăbiră spre primărie, unde se dădea vinul de onoare. Morții fură uitați în fața tartinelor și a vinului spumant. Oamenii vorbiră. Se și râse, din nou. Lumea plecă după o oră, cu promisiunea să repete, an de an, comedia inimilor grele și a amintirilor.

Destinat a fost la ceremonie și a stat în primul rând. Mă aflu la doi metri în spatele lui. Dar la primărie nu a venit. S-a întors încet la Castel.

Deși ieșit la pensie de patru ani buni, se mai ducea din când în când la V. *Gravul* înhăma caii la ora zece fără zece. La zece fix, Destinat ieșea din Castel, se urca în trăsură și îi poruncea birjarului să mâne caii. Ajuns în oraș, mergea pe străzi, făcând mereu aceeași plimbare: strada Marville, Piața Prefecturii, alea Baptiste-Villemaux, strada Plassis, strada d'Autun, scuarul Fidon, strada Bourelles. *Gravul* venea după el cu trăsura, la douăzeci de metri în urmă, și-i liniștea bătându-i cu palma pe cei doi

cai care aveau obiceiul să lovească pământul cu copita în timp ce se bălegau. Destinat întâlnea lume care îl saluta. Înclina puțin capul, nu schimba niciodată vreun cuvânt cu nimeni.

La amiază, intra la *Rébillon*, unde era primit de Bourrache. Avea încă masa lui, servea întotdeauna aceleași mâncăruri, bea același vin ca în vremea când trimitea oameni la ghilotină. Diferența e că întârzia după ce-și bea cafeaua. Sala se golea, Destinat rămânea. Iar apoi îi făcea semn lui Bourrache să i se alăture. Atunci hangiul lua o sticlă de tărie, din cea mai bună, două păhărele și se așeza în fața procurorului. Umplea paharele și îl bea iute pe al lui. În schimb, Destinat mirosea alcoolul, dar nu îl ducea niciodată la buze.

Apoi, cei doi bărbați vorbeau.

— Dar despre ce? am îndrăznit să-l întreb într-o zi pe Bourrache, dar după multă, multă vreme.

Avea privirea pierdută. Ai fi crezut că privea o scenă îndepărtată, sau o imagine neclară. Ochii i-au devenit strălucitori.

— Despre copila mea, a răspuns și lacrimi mari i-au curs pe obrazii nerași. Vorbea mai ales procurorul, eu îl ascultam. Ai fi spus că o cunoștea mai bine decât mine, cu toate că, pe vremea când era încă printre noi, nu am văzut-o vorbindu-i, nici măcar un cuvânt când îi aducea pâinea sau carafa

cu apă. Dar e ca și cum ar fi știut totul despre ea. Mi-o descria în amănunt, îmi vorbea despre tenul ei, despre păr, despre vocea de pasăre, despre forma gurii și despre culoarea ei, cita numele unor pictori din trecut pe care nu-i știam, spunea că ar fi putut apărea în tablourile lor. Iar apoi îmi puneă toate întrebările posibile, despre caracterul ei, micile manii, cuvintele ei de copil, despre boli și despre anii copilăriei, și trebuia să-i povestesc, să-i povestesc, nu obosea niciodată.

— Și, de fiecare dată când se întorcea, era aceeași poveste: „Și acum să vorbim despre ea, bunul meu Bourrache...“, așa începea. Eu nu voiam asta, îmi făcea rău la inimă și răul ăsta dura până la sfârșitul zilei și seara, dar nu îndrăzneam să-i spun procurorului, așa că vorbeam. O oră, două ore, cred că aș fi putut vorbi zile întregi fără să se plictisească. Găseam stranie această pasiune pentru copila mea moartă, dar îmi spuneam că trebuie să fie de vină vârsta, că începuse să se ramolească, asta e tot, și că îl frământa faptul că este singur și nu are copii.

— Într-o zi, mă întrebă chiar dacă nu am să-i dau o fotografie a micuței. Fotografii, gândiți-vă, costă, așa că nu făceam prea des. Aveam trei, dintre care într-una erau cele trei fete ale mele. Nașa lui *Belle* a vrut-o și ea a plătit-o. Le dusesese pe fete la

Isidore Kopieck, știți, rusul din strada Statelor. El le-a făcut poza, cele două mari așezate pe jos, într-un decor cu ierburi și flori, iar *Belle* la mijloc, în picioare, surâzând, plină de grație, o adevărată Sfântă Fecioară. Aveam trei exemplare ale acelei fotografii, câte una pentru fiecare fată. I-am dat-o procurorului pe cea a lui *Belle*. Ar fi trebuit să-l vedeți, ai fi crezut că-i oferisem o mină de aur! Tot trupul a început să-i tremure, nu înceta să-mi mulțumească și să-mi strângă mâna, mai să mi-o smulgă.

— Ultima dată a venit cu o săptămână înaintea morții sale. Același ritual, masa, cafeaua, tăria și conversația. Întrebările despre micuță, aproape întotdeauna aceleași, și apoi, după o lungă tăcere, îmi spuse aproape șoptind, pe tonul unei sentințe: „Nu a cunoscut răul, s-a dus fără să-l cunoască, în vreme ce nouă, celorlalți, răul ne-a adus atâta urâțenie...” Apoi s-a ridicat încet, și mi-a strâns îndelung mâna. L-am ajutat să-și pună haina, și-a luat pălăria, iar atunci a privit întreaga sală, parcă pentru a o măsura. Am deschis ușa și i-am spus: „Pe data viitoare, domnule procuror“, a zâmbit, dar nu a răspuns. Și a plecat.

E dureros să scriu. De luni de zile îmi dau seama că m-am apucat de așa ceva. Face rău și sufletului. Omul nu e făcut pentru munca asta și apoi, cui îi folosește?

La ce-mi folosește mie ? Dacă Clémence ar fi fost lângă mine, nu aş fi mâzgălit niciodată toate paginile astea, chiar şi cu moartea lui *Belle de jour* şi misterul ei, chiar şi cu moartea micuțului breton, pe care o am cumva pe conștiință. Da, simpla ei prezență ar fi fost de ajuns să mă îndepărteze de trecut şi să-mi dea putere. În definitiv, scriu pentru ea şi numai pentru ea, ca să mi se pară, ca să mă păcălesc, ca să mă conving că ea încă mă aude, de acolo de unde este. Şi că ascultă tot ceea ce am să îi spun.

Scrisul mă face să trăiesc în doi.

Când ești singur de multă vreme, poți alege să vorbești cu voce tare la lucruri sau la pereți. Ceea ce încerc să fac nu e prea diferit. M-am întrebat adesea ce alesese procurorul. Cum își petrecea timpul, cui îi dedica gândurile lui, conversațiile lui lăuntrice ? Un văduv înțelege un alt văduv, în fine, așa mi se pare. Multe lucruri ar fi putut să ne apropie.

XXII

Pe 27 septembrie '21, când traversam strada Pressoirs, nu văzui venind un automobil care mă lovi. Fruntea mi se izbi de colțul trotuarului. Îmi amintesc că, în momentul șocului, m-am gândit la Clémence, și-mi amintesc că mă gândeam la ea ca la o femeie vie pe care cineva mergea să o anunțe că soțul ei tocmai avusese un accident. Îmi mai aduc aminte cum, în acea fracțiune de secundă, mi-am reproșat că am fost atât de neatent încât să nu mă uit înainte de a traversa, și că, din cauza mea, ea își va face griji. După aceea am leșinat. Aproape fericit, ca și cum aș fi fost atras într-un ținut blând și calm. Când m-am trezit la clinică, mi s-a spus că mă cufundasem în acel somn straniu timp de șapte zile. Șapte zile în afara vieții mele, din care nu am nici o amintire, poate doar acea impresie de obscuritate, de întunecime molatică. Doctorii de la clinică credeau, de altfel, că nu mă voi mai trezi niciodată. S-au înșelat. Nu am avut noroc.

— N-ați fost departe de moarte ! îmi spuse unul dintre ei, încântat să vadă că mă trezisem. Era un tânăr zâmbăreț, cu ochi frumoși, de culoare cafenie, foarte ageri și strălucitori. Nutrea încă toate iluziile pe care le poți avea la vârsta lui. Nu i-am răspuns. În acea noapte lungă nu o regăsisem pe cea pe care o iubisem și pe care încă o iubesc. Nu o auzisem și nu-i simțisem prezența. Așadar, doctorul trebuie să se fi înșelat : fusesem departe de moarte, de vreme ce nimic nu îmi semnalase prezența ei.

Mă mai ținură încă două săptămâni. Eram în mod ciudat slăbit. Nu o cunoșteam pe nici una dintre infirmierele care se ocupau de mine. Dar ele păreau să mă cunoască. Îmi aduceau supe, ceaiuri, carne fiartă. O căutam din ochi pe doamna de Flers. Am întrebat-o pe una dintre ele dacă mai era acolo. Infirmiera îmi zâmbi, fără să-mi dea un răspuns. Credea probabil că delirez.

Când se consideră că puteam pleca, primii vizita primarului. Îmi strânse mâna. Îmi spuse că avusesem febră. Că își făcuse griji. Apoi scotoci prin buzunare și scoase un pachet de bomboane lipicioase pe care le cumpărase special. Le așeză pe masă, rușinându-se puțin, parcă s-ar fi scuzat :

— Voiam să vă aduc o sticlă de vin, dar vinul e interzis aici, atunci mi-am zis că... Ia uitați-vă, vânzătoarea îi ghidează cu corcodușe !

Râse. Râsei și eu cu el, pentru a-i face pe plac. Încercai să vorbesc, să-i pun întrebări, dar puse degetul pe buze, ca și cum mi-ar fi spus că avem destul timp. Infirmierele îi spusese că trebuie să mă menajeze, să nu vorbească prea mult și să nu mă facă să vorbesc. Rămaserăm astfel câteva momente, privindu-ne, uitându-ne la bomboane, la tavan, la fereastra prin care nu se zărea decât o fâșie de cer, fără pomi, fără dealuri, fără nori.

Apoi primarul se ridică, îmi strânse din nou mâna îndelung și plecă. Nu mă anunță în ziua aceea de moartea lui Destinat. Aflai două zile mai târziu, de la părintele Lurant care veni și el să mă viziteze.

Se întâmplase a doua zi după accidentul meu. Murise cum nu se poate mai simplu, fără hărmălaie și fără plânsete, acasă, într-o frumoasă zi de toamnă, toată numai aur și roșu, doar puțin rece, colorată încă de amintirea verii.

Ca în fiecare zi, ieșise pe la mijlocul după-amiezii pentru a-și face plimbarea în parcul Castelului și, ajuns la capătul lui, se așezase, după cum obișnuia, pe banca de pe movila ce domina râul Guerlante, punându-și mâinile pe baston. De obicei, rămânea acolo ceva mai mult de o oră, după care intra în casă.

În ziua aceea, Barbe, fiindcă nu-l vedea întorcându-se, ieși în parc și îl zări de departe,

din spate, încă pe bancă, ceea ce o liniști, și se întoarse în bucătărie unde pregătea o friptură de vită. Dar, odată terminată friptura și legumele pentru supă curățate, tăiate și aruncate într-o oală, se gândi că nu auzise încă pașii procurorului. Ieși din nou și îl văzu stând încă pe bancă, indiferent la ceața care urca dinspre râu și la noaptea care învăluia, puțin câte puțin, arborii din parc, în jurul cărora zburau croncănind sute de ciori. Barbe se hotărî să meargă la stăpânul său pentru a-i spune că masa de seară va fi gata în curând. Traversă parcul, se apropie de Destinat, îl strigă, dar nu obținu nici un răspuns. Când se apropie de el destul de mult, la câțiva metri, avu o presimțire. Merse încet, înconjură movila și îl văzu pe Destinat, drept, cu ochii larg deschiși, cu cele două mâini așezate pe măciulia bastonului. Mort de-a binelea.

Se spune adesea că viața este nedreaptă, dar moartea e și mai și, mai ales muritul. Unii suferă, iar alții se duc cu un simplu suspin. Justiția nu e din lumea aceasta, dar nici din cealaltă. Destinat plecase fără zgomot și fără durere, fără să dea nici un semn. Plecase singur, la fel cum trăise.

Părintele Lurant îmi povesti că a avut parte de o înmormântare de ministru, cu tot ceea ce regiunea avea mai important și mai frumos. Bărbații erau îmbrăcați în negru, femeile în culori închise, cu chipul acoperit de o voaletă cenușie. Episcopul venise și el,

precum și prefectul și un sub-secretar de stat. Cortegiul se îndreptă spre cimitir, unde fu ținut un discurs, de către succesorul lui Destinat. Apoi Ostrane își jucă rolul. Așa cum trebuie. Cu lopata și cu mania lui.

Când am ieșit din clinică, primul lucru pe care l-am făcut, înainte de a mă întoarce acasă, a fost să merg la cimitir, să o văd pe Clémence și apoi pe el. Mergeam foarte încet, cu o rigiditate în piciorul stâng, care de atunci nu m-a lăsat și care mă face să arăt ca un vechi combatant, eu care nu am făcut războiul.

M-am așezat pe mormântul lui Clémence, și i-am povestit despre accidentul meu, despre teama de a nu o răni, somnul meu cel lung și ușor și despre trezirea decepționantă. Am lustruit marmura, am smuls trifoiul care creștea de-a lungul dalelor, am dat la o parte cu palma lichenii de pe cruce. Apoi i-am trimis o bezea prin aerul care mirosea a pământ și a iarbă jilavă.

Mormântul lui Destinat dispărea sub coroanele de flori și de perle. Primele începeau să putrezească și își răspândeau petalele îngălbenite pe pietrișul din jur. Perlele străluceau și prindeau câteodată o rază de soare care le făcea să se creadă pentru o clipă diamante... Mai erau, de asemenea, buchete năruite, panglici, plăci ornate, cărți de vizită în plicuri închise. Mi-am spus că pentru el asta era, se afla în fine lângă soția

lui. Îi trebuise multă vreme pentru asta. O viață. M-am gândit, de asemenea, la statura și la tăcerea sa, la misterul său, la acel amestec de gravitate și de distanță pe care-l emana întreaga lui persoană și m-am întrebat dacă eram în fața mormântului unui asasin sau al unui nevinovat.

XXIII

Câțiva ani mai târziu, după înmormântarea lui Barbe, mi-am spus că era timpul să intru în Castel. Cheia pe care mi-o încredințase mă făcea seniorul unui domeniu fără stăpân. Am plecat într-acolo, mergând de la cimitir la reședința cea mare ca și cum mă îndreptam spre un lucru ce mă aștepta de multă vreme și pe care nu avusesem curajul să îl văd.

Răsucind cheia în poarta înaltă, mi s-a părut că deschid plicul ce conținea hârtia cea fină pe care, cu litere estompate, întregul adevăr fusese scris dintotdeauna. Și nu vorbesc doar despre adevărul *Cazului*, ci și de adevărul meu, despre ceea ce făcea din mine un bărbat, un bărbat care continua să meargă prin viață.

Cât trăise procurorul, nu pusesem niciodată piciorul la Castel. Nu era de mine. Aș fi arătat ca o rufă oarecare printre niște batiste de mătase. M-am mulțumit să-i dau târcoale, să mă plimb prin preajma lui, să-l măsoar de departe, să zăresc văpaia continuă de mare incendiu a acoperișului de

ardezie și a frontoanelor de aramă. Iar apoi avusese loc moartea Lysiei Verhareine, Destinată așteptându-mă pe scări, la capătul treptelor, stupefiat, și noi doi mergând ca niște condamnați spre căsuța din parc și urcând în cameră...

Castelul nu era reședința unui mort. Era o locuință goală, sau golită pur și simplu, golită de viață de multă vreme. Că procurorul locuise acolo, precum și Barbe și *Gravul*, nu schimba nimic: încă din vestibul, lucrul acesta se simțea. Castelul era un loc defunct, care încetase de mulți ani să respire, să răsunе de zgomotul pașilor, de sunetul vocilor, al râsetelor, al rumorii, al disputelor, al viselor și al suspinelor.

Înăuntru nu era frig. Nu era praf, nici pânze de păianjen, nimic din acea dezordine de care te-aștepți să te împiedici când forțezi lacătele mormintelor. Vestibulul, cu pardoseala lui în alb și negru, părea o imensă tablă pentru un joc de dame ale cărui piese fuseseră furate. Se găseau acolo vase și măsuțe de preț, console aurite pe care cupluri de dansatori, împietriți în porțelanul de Saxa, își suspendaseră pentru secole mișcările lor de menuet. O oglindă mare reflecta vizitatorul, și mă descoperii mai gras, mai bătrân și mai urât decât îmi imaginasem că sunt, având înaintea mea o imagine deformată a tatălui meu, ca o reînviere grotescă.

Într-un colț, un câine mare de ceramică stătea mândru, cu botul căscat, cu colții dintr-un email strălucitor, cu limba groasă și roșie. Din tavan, foarte înalt și aproape de nebănuț, o lustră de cel puțin trei tone sporea sentimentul de neliniște al celui care se găsea dedesubtul ei. Pe perete, cum intrai, un tablou mare și înalt, în nuanțe de crem, argintiu și albastru, înfățișa o femeie tânără, în ținută de bal, cu fruntea împodobită de o diademă de perle, cu tenul totuși palid sub vopselele decolorate de trecerea vremii, cu buzele de un roz subliniat vag, ochii înspăimântător de melancolici, care se străduia să zâmbească, înveșmântată elegant, dar în această eleganță se simțea totuși un emoționant abandon, cu o mână ocupată să deschidă un evantai de sidef și dantelă, în vreme ce mâna cealaltă se odihnea pe capul unui leu de piatră.

Am rămas multe minute privind-o pe cea pe care nu o văzusem niciodată, pe care nu apucasem să o cunosc: Clélis de Vincey... Clélis Destinată. Ea era, în fond, stăpâna casei, cea care mă urmărea tăcută, pe mine, vizitatorul cel stângaci. Nu a lipsit mult să mă întorc pe călcâie și să-mi iau tălpășița. Cu ce drept veneam eu aici, să tulbur aerul acesta încrămenit, locuit de vechi fantome?

Dar figura din portret nu îmi părea ostilă, doar mirată și, în același timp, binevoitoare.

Cred că i-am vorbit, nu mai știu bine ce i-am spus, asta nu are prea mare importanță. Era o moartă din altă epocă. Felul în care era îmbrăcată, pieptănătura ei, aerul și poza făceau din ea o lucrare somptuoasă și fragilă dintr-un muzeu pierdut. Chipul ei îmi amintea de alte chipuri, dar acestea se învâртеau în cerc, mobile, fugitive, imprecise în trăsăturile lor care se modificau fără încetare, ba întinerind, ba îmbătrânind, atât de repede încât nu reușeam să opresc în această sarabandă pe unul sau pe altul dintre ele pentru a-l privi cu atenție și a-l recunoaște.

M-am mirat că procurorul nu a dat jos tabloul niciodată. Nu aș fi putut trăi cu o mare imagine a lui Clémence, înfățișată astfel sub ochii mei, în fiecare zi și-n fiecare ceas. Am distrus portretele ei, până la ultimul, până la cel mai mic. Am aruncat într-o zi în foc acele fotografii mincinoase, deasupra cărora strălucea surâsul ei cald. Știam că, păstrându-le și privindu-le, mi-aș fi sporit durerea, cum ai încărca o căruță deja plină, cu riscul ca toată încărcătura ei să se prăbușească în șanț.

Dar poate că Destinat ajunsese să nici nu mai vadă acest mare tablou, care devenise mai mult o pictură decât portretul femeii pe care o iubise și pe care o pierduse? Poate își câștigase acea existență de muzeu, acea dematerializare care face să nu fim niciodată

emoționați când privim figuri imortalizate, ajungând să credem că nu au trăit nici-odată ca noi, că nu au respirat, asudat, suferit?

Persienele înclinate pe jumătate dădeau tuturor camerelor o umbră plăcută. Totul era pus în ordine, aranjat impecabil în așteptarea unui proprietar plecat în vacanță, care urma să se întoarcă dintr-o zi într-alta pentru a regăsi locul familiar. Cel mai curios e că nici un parfum nu plutea prin aer. O casă fără mirosuri e o casă moartă.

Am rămas mult timp în această călătorie singulară, precum un intrus lipsit de jenă, dar care, fără să dea atenție acestui lucru, urma o traiectorie clar marcată. Castelul devenea o cochilie, iar eu mergeam încet prin spirala ei, îndreptându-mă puțin câte puțin către inima ei, trecând prin camere banale, bucătărie, magazie, spălătorie, salon, sufragerie, fumoar, pentru a ajunge la biblioteca ai cărei pereți erau în întregime acoperiți de cărți.

Nu era foarte mare : se afla aici un birou pe care erau așezate cele trebuincioase pentru scris : o veioză, un tăietor de hârtie foarte simplu, o mapă de birou din piele neagră. De o parte și de cealaltă a biroului, două fotolii mari, adânci, cu brațe înalte. Unul din fotolii era ca nou ; celălalt, din contră, păstra forma unui trup ; pielea care-l acoperea era crăpată și, în unele locuri, mai

lucioasă. M-am așezat pe cel nou. Te simțeau bine acolo. Fotoliile erau așezate unul în fața celuilalt. În fața mea, așadar, se afla cel pe care Destinată își petrecuse atâtea ore, citind sau gândindu-se la nimic.

Toate cărțile aranjate de-a lungul pereților ca niște soldați ai unei armate de hârtie absorbeau zgomotele de afară. Nu se auzea nimic, nici vântul, nici freamătul Uzinei care se afla totuși aproape, nici cântecul păsărilor din parc. Pe fotoliul lui Destinată, era o carte deschisă, cu copertele în sus. Era o carte foarte veche, cu paginile uzate, cu colțurile îndoite, pe care niște degete o răsfoiseră o viață întreagă. Era un exemplar din *Cugetările* lui Pascal. Am cartea lângă mine. Am luat-o. E deschisă la aceeași pagină la care am găsit-o deschisă odinioară, când am fost la Castel. Iar la această pagină, plină de lucruri cuvioase și de fraze încurcate, sunt două propoziții care își aruncă lumina ca niște bijuterii de aur pe o grămăjoară de puroi, două propoziții subliniate cu creionul de mână lui Destinată, două fraze pe care le știu pe dinafară:

„Ultimul act e sângeros, oricât de frumoasă ar fi comedia în rest; ni se aruncă pământ în cap și cu asta se încheie totul pentru totdeauna.”¹

1. Blaise Pascal (1623-1662), *Cugetări*, fragm. 210, trad. de Maria și Cezar Ivănescu, Ed. Aion, Oradea, 1998. (n.t.)

Există cuvinte care îți fac pielea de găină și care îți taie picioarele și mâinile. Acestea, spre exemplu. Nu cunosc viața lui Pascal și, de altfel, nici nu mă interesează, dar cu siguranță că nu a apreciat prea tare comedia despre care vorbește. Ca și mine. Ca Destinată, fără îndoială. Trebuie să fi băut și el din vinul acru și să fi pierdut devreme chipuri iubite. Altfel nu ar fi putut scrie asta niciodată: când trăiești pe un covor de flori, nu te gândești la noroi.

Cu cartea în mână, am trecut din cameră în cameră. Erau destule. Toate arătau cam la fel. Erau camere goale. Vreau să spun că fuseseră dintotdeauna goale, că le simțai abandonate, fără amintiri, fără trecut, fără ecou. Aveau tristețea obiectelor care nu au folosit niciodată la nimic. Le lipsise puțină agitație, zgârieturi, un suflu omenesc lângă geamurile lor, greutatea unui corp greu și obosit în paturile cu baldachin, jocuri de copii pe covoare, lovituri în uși, lacrimi pierdute prin parchetul lor.

La capătul unui culoar se afla camera lui Destinată, la o anumită distanță de celelalte, mai retrasă. Ușa ei era, de altfel, mai înaltă și mai austeră, de o culoare întunecată, bătând în roșu închis. Am știut de îndată că era camera lui. Nu putea fi altundeva decât aici, la capătul acestui culoar care semăna cu un pasaj, cu o alee de ceremonie care te obliga să o parcurgi într-un anume

fel, grav și prudent. Pe pereți, de o parte și de alta, gravuri: figuri din vechime, rămășițe ale secolelor râncezite, cu peruci, cu părul coborând pe gât, mustața subțire, cu inscripții latinești servindu-le drept gulere. Adevărate portrete de cimitir. Am avut impresia că toți mă priveau în timp ce înaintam spre ușa cea mare. I-am făcut în toate felurile, asta pentru a prinde curaj.

Camera lui Destinat nu avea nimic în comun cu toate cele pe care le văzusem. Patul era mic, strâmt, făcut pentru o singură persoană și de o simplitate de călugăr: un cadru din fier, o saltea, fără ornamente. Nimic. Pereții erau tapetați cu țesături cenușii, fără tablouri, fără decorațiuni de vreun fel. Aproape de pat, o masă mică pe care era așezat un crucifix. La piciorul patului, necesarul pentru toaletă, o cană și un vas. De partea cealaltă, un scaun înalt. În fața patului, un birouaș pe care nu era nimic. Nici o carte, nici o foaie, nici o pană.

Camera lui Destinat îi semăna. Mută și rece, te făcea să nu te simți în largul tău, dar îți impunea în același timp un respect forțat. Se cufundase în somnul celui ce o locuise, la o depărtare incalculabilă, ce făcea din ea un loc mai degrabă neomenesc, condamnat să fie pentru totdeauna impermeabil la răs, la bucurie, la respirațiile fericite. Chiar ordinea ei puna accentul pe inimile moarte.

Aveam cartea lui Pascal în mână. M-am îndreptat spre fereastră: avea o priveliște frumoasă asupra râului Guerlante, asupra micului canal, asupra moviliței din parc unde moartea venise să-l caute pe Destinât, asupra micuței case în care trăise Lysia Verhareine.

Eram cât se poate de aproape de ceea ce fusese chiar viața lui Destinât. Nu vorbesc despre viața sa de procuror, ci despre viața lui interioară, singura adevărată, cea pe care o ascundem sub farduri, politețuri, muncă și conversație. Tot universul său se rezuma la acest vid, la acești pereți reci, la aceste mobile puțin numeroase. Aveam în față partea cea mai intimă a omului. Eram, ca să spun așa, în creierul său. Nu aș fi fost deloc surprins să-l văd apărând și spunându-mi că mă aștepta și că am întârziat mult. Această cameră era atât de departe de viață, încât a vedea un mort întorcându-se nu m-ar fi mirat deloc. Dar morții au ocupațiile lor, care nu se intersectează niciodată cu ale noastre.

În sertarele birouașului erau aranjate cu grijă foi de calendar smulse, din care mai erau întregi doar porțiunile unde apărea data. Erau câteva zeci, care, prin micimea lor, stăteau mărturie miilor de zile scurse, distruse, aruncate la gunoi precum hârtia ușoară care le reprezentase. Destinât le păstra. Fiecare cu nebuniile lui.

Sertarul cel mai mare era închis cu cheia. Și știam că nu e nevoie să caut această cheiță care trebuia să fie neagră și de o formă ciudată, fiindcă bănuiam că trebuia să fie într-un mormânt, agățată la capătul unui lănțișor de ceas, în buzunarul unei veste din care poate că nu mai rămăseseră deja decât niște zdrențe.

Am forțat sertarul cu cuțitul. Lemnul cedă împrăștiind o jerbă de așchii.

Nu era decât un singur obiect în interior. L-am recunoscut de îndată. Respirația mi se opri. Totul deveni ireal. Era un carnețel dreptunghiular și subțire, îmbrăcat în piele roșie. Ultima oară când îl văzusem se afla în mâinile Lysiei Verhareine, cu ani în urmă. Era în ziua când urcasem pe creasta costișei și o surprinsesem contemplând marele câmp al morții. Mi se păru deodată că intră în cameră râzând, apoi se oprește, uimită de prezența mea.

Am luat repede carnetul, îmi era frică să nu mă ardă, și am fugit ca un hoț.

Nu știu exact ce ar fi crezut Clémence despre toate astea, dacă i s-ar fi părut în ordine sau nu. Mă simțeam rușinat. Carnetul din buzunarul meu avea o greutate considerabilă.

Am alergat, am alergat, m-am simțit captiv în casa cea mare, a trebuit să beau, pe nerăsuflăte, o jumătate de sticlă de vin, pentru a-mi recăpăta suflul și calmul.

Și am așteptat seara, cu micul carnet pe genunchi, fără a îndrăzni să-l deschid, privind-l ore întregi, ca pe ceva viu, ceva secret și viu. Când se lăsă seara, capul îmi ardea. Nu-mi mai simțeam picioarele, după cât de încordate și de nemișcate le ținusem. Nu mai simțeam decât carnețelul, care mă ducea cu gândul la o inimă, o inimă care, eram sigur de asta, avea să înceapă să bată din nou după ce-i voi fi dat la o parte copertile, deschizând-o. O inimă în care, tâlhar de o speță nouă, urma să intru.

XXIV

13 decembrie 1914

Dragostea mea,

Sunt în sfârșit aproape de tine. Am ajuns astăzi la P..., un mic orășel situat la numai câțiva kilometri de frontul pe care te afli. Primirea pe care mi-au făcut-o a fost încântătoare. Primarul s-a emoționat de parcă aș fi fost Mesia. Școala e abandonată. Îl voi înlocui pe învățător, grav bolnav, mi s-a spus. Locuința lui fiind într-o stare jalnică, va trebui să găsesc un loc în care să mă mut. Deocamdată, voi dormi la hotel. Primarul m-a condus acolo. E un țăran gras care vrea să treacă drept un bărbat tânăr. L-ai găsi, fără îndoială, nostim. Îmi lipsești atât de mult. Dar să te știu aproape de mine, să știu că respirăm același aer, vedem aceiași nori, același cer, toate astea îmi dau curaj. Ai grijă de tine și fii foarte atent. Te iubesc și te îmbrățișez tandru.

A ta, Lyse

Dragostea mea,

M-am mutat într-un loc minunat, o casă de păpuși situată în marele parc al unei frumoase reședințe. Oamenii de aici o numesc Castelul. Exagerează un pic, nu e chiar un castel, dar clădirea e totuși cuceritoare. Primarul a fost cu ideea. Am mers împreună să-l vedem pe proprietarul Castelului, care este un domn în vârstă, văduv, procuror la V. Primarul i-a prezentat afacerea în timp ce eu așteptam afară. Apoi am fost invitată înăuntru. Procurorul nu mi-a adresat nici un cuvânt. I-am zâmbit și l-am salutat. A rămas cu mâna mea într-a lui mult timp, parcă surprins să mă vadă. Din întreaga lui ființă se degajă o infinită tristețe. La sfârșit, i-a dat primarului acordul, m-a salutat și ne-a părăsit.

Casa cea micuță nu a fost locuită de multă vreme. Trebuie să fac ordine. Mi-ar plăcea să o vezi într-o bună zi. Îmi lipsești atât de mult. Poți să-mi scrii pe numele meu pe adresa Castelului, strada Champs-Fleury, P... Sunt nerăbdătoare să primesc vești de la tine. Ultima ta scrisoare e de acum trei săptămâni. Sper că nu suferi prea mult, în ciuda frigului. Aici, se aud zi și noapte bubuiturile de tun. Întreaga mea ființă tresare. Mi-e teamă. Te iubesc și te îmbrățișez cu tandrețe.

A ta, Lyse

Dragostea mea,

Sunt atât de îngrijorată : încă nu am primit nici o veste de la tine și mai e și tunul ăsta care nu se oprește niciodată. Se spune totuși că războiul nu va dura mult. Dacă ai ști ce dor îmi e de brațele tale, să mă strângi în brațele tale și să-ți văd zâmbetul și ochii. Vreau să fiu nevasta ta. Vreau să se termine repede războiul ăsta ca să-ți devin soție și să-ți fac niște copii frumoși care te vor trage de mustață ! Ah, dacă părinții tăi și ai mei ar fi fost mai puțin proști anul trecut, acum ne-am fi aparținut deja unul celuilalt, pentru toată viața... Dacă le scrii vreodată, nu le spune unde mă aflu. Am plecat fără ca ei să știe. Pentru mine, ei nu mai există.

Aici, mă dedic noii mele meserii. Copiii sunt cuminți. Îi iubesc mult și cred că și ei mă iubesc. Mulți îmi aduc mici daruri, un ou, nuci, o bucățică de slănină. Mă simt împăcată cu ei și mai uit puțin de singurătatea mea.

Tristețe (este porecla pe care i-am dat-o gazdei mele, procurorul) mă așteaptă în fiecare zi, când mă întorc acasă. Se plimbă prin parc, mă salută. Îi răspund la salut și îi zâmbesc. E un om singur, bătrân și rece. Soția lui a murit când erau încă foarte tineri.

În curând e Crăciunul... Amintește-ți ultimul nostru Crăciun, cât de fericiți eram !

Să îmi scrii repede, dragostea mea, să îmi scrii...

Te iubesc și te îmbrățișez cu tandrețe.

A ta, Lyse

7 ianuarie 1915

Dragostea mea,

În sfârșit scrisoarea de la tine! A sosit astăzi, deși tu ai scris-o pe 26 decembrie. Deși suntem atât de aproape unul de celălalt. Tristețe mi-a adus-o personal. Probabil bănuiește despre ce e vorba, dar nu mi-a pus nici o întrebare. A bătut la ușa mea, m-a salutat, mi-a dat plicul, după care a plecat.

Ți-am citit cuvintele plângând de fericire. Țin scrisoarea ta în dreptul inimii, da, în dreptul inimii, o țin lângă piele și am impresia că tu ești aici, cu căldura și parfumul tău, închid ochii...

Mi-e atât de teamă pentru tine. Aici e o clinică unde sosesec mulți răniți. Vin în fiecare zi camioane întregi. Mi-e groază că te-aș putea zări printre ei. Bieții de ei sunt într-o stare inumană, unii nu mai au chip, alții gem de parcă și-ar fi pierdut mințile.

Ai grijă, dragostea mea, gândește-te la mine, te iubesc și vreau să fiu soția ta. Te îmbrățișez cu tandrețe.

A ta, Lyse

Dragostea mea,

Îmi lipsești. Câte luni au trecut fără să te văd, fără să-ți vorbesc, fără să te ating... De ce nu obții o permisie? Sunt foarte tristă. Încerc să mă țin tare când sunt în preajma copiilor, dar câteodată simt cum urcă în mine lacrimile, atunci mă întorc spre tablă, pentru ca ei să nu bănuiască nimic, și scriu litere.

Totuși, nu am de ce să mă plâng. Toată lumea este drăguță cu mine și mă simt bine în această casă micuță. Tristețe păstrează încă față de mine acea distanță respectuoasă, dar nu ratează niciodată ocazia să mă întâlnească pe drum cel puțin o dată pe zi. Ieri, nu știu dacă a fost din cauza frigului, dar cred că s-a înroșit la față. Are o servitoare bătrână, Barbe, care locuiește acolo cu soțul ei. Mă înțeleg bine cu ea. Câteodată iau masa cu ei.

Am luat obiceiul ca, în fiecare dimineață, să urc în vârful colinei. Este acolo o pajiște mare de unde poți vedea întregul orizont. Tu ești acolo jos, dragostea mea. Se văd trâmbe de fum și explozii oribile. Rămân acolo cât pot de mult, până când nu-mi mai simt nici picioarele, nici mâinile, atât este de ger, dar vreau să-ți împărtășesc o parte din suferințe. Dragostea mea, bietul de tine... Cât timp va mai dura?

Te îmbrățișez cu tandrețe. Îți aștept scrisorile.

Lyse a ta, care te iubește

XXV

În carnetelul cu coperti de piele roșie, erau o sumedenie de pagini acoperite cu un scris înclinat, ce semăna cu o friză delicată. Multe pagini ce reproduceau numeroasele scrisori trimise de Lysia Verhareine celui pe care-l iubea și pe care-l urmase.

Îl chema Bastien Francœur, de douăzeci și patru de ani, caporal în regimentul 27 infanterie. Îi scria zilnic. Îi vorbea despre orele lungi, despre râsul copiilor, despre îmbujorările lui Destinat, despre cadourile lui Martial Maire, prostănacul pentru care ea era o divinitate, despre primăvara care sosea aducând în parc flori de ciuboțica-cucului și stânjenei. Îi scria despre toate acestea cu mâna ei micuță și ușoară, în propoziții la fel de ușoare în spatele cărora, pentru cei care o cunoscuseră puțin, îi ghiceai zâmbetul. Vorbea în special despre dragostea și despre singurătatea ei, despre suferința ei pe care știa s-o ascundă atât de bine față de noi care o întâlneam zilnic și care nu am fi bănuit niciodată nimic.

Carnețelul nu conținea și scrisorile de la iubitul ei. De altfel, primise puține: nouă în opt luni. Le număra, desigur. Le păstra, recitindu-le întruna. Unde le păstra? Poate că aproape de inimă, lipite de piept, așa cum îi scrisese odată.

Puține scrisori. De ce? Din lipsă de timp? Fiindcă nu avea unde să le scrie? Sau nu avea chef? Știm întotdeauna ce reprezintă ceilalți pentru noi, dar nu știm niciodată ce reprezentăm noi pentru ceilalți. Oare o iubea la fel de mult pe cât îl iubea ea pe el? Aș vrea să cred asta, dar nu sunt tocmai sigur.

Cu toate acestea, micuța învățătoare trăia prin această corespondență, sângele ei trecea prin cuvinte, iar lumina casei stătea probabil aprinsă până târziu, fiindcă, după ce corectase caietele elevilor săi, ea lua pana pentru a-și compune scrisoarea, apoi o transcria în carnețel. Toate scrisorile fuseseră transcrise, de parcă ar fi avut nevoie să țină un mare jurnal al absenței, calendarul zilelor orfane pe care le petrecea departe de cel pentru care se exilase printre noi, cam ca paginile pe care Destinată le smulgea din calendarul său.

Tristețe este un nume pe care îl pomenea adesea. Cred că ajunsese să țină la omul acela rece și solitar care o găzduia. Vorbea despre el cu o ironie tandră, notând fără naivități eforturile lui de a-i intra în grații, glumind fără prea mare răutate pe seama chipului său care se îmbujora uneori,

bâlbâielilor lui, hainelor lui ciudate și plimbărilor în cerc în jurul căsuței, privirilor aruncate spre fereastra camerei sale. *Tristețe* o amuza și cred că pot să jur că Lysia Verhareine a fost singura ființă umană pe care procurorul a reușit s-o amuze în întreaga sa viață.

Tânăra evoca într-o lungă scrisoare din 15 aprilie 1915 faimoasa cină pe care mi-o povestise Barbe :

Dragostea mea,

Ieri seară am fost invitată la masă de Tristețe. A fost pentru prima oară. Totul s-a făcut conform regulilor : găsisem acum trei zile strecurat pe sub ușa un cartonaș pe care scria : „Domnul procuror Pierre-Ange Destinat o roagă pe domnișoara Lysia Verhareine să accepte invitația sa la cină, pe 14 aprilie, la orele 8 ale serii“. M-am pregătit pentru o masă în societate și când colo nu eram decât noi doi, el și cu mine, așezați la capetele mesei dintr-o imensă sufragerie unde ar fi putut intra 60 de persoane ! O adevărată cină romantică ! Glumesc ! După cum ți-am spus, Tristețe este aproape un om bătrân. Însă ieri semăna cu un ministru, sau cu un cancelar, drept ca un I într-un frac demn de o seară la Operă ! Masa îți lua ochii, farfuriile, fața de masă, argintăria, aveam impresia că sunt... nu știu, la Versailles, poate !

Nu era Barbe cea care servea, ci o fetiță foarte mică. Ce vârstă putea avea? Opt ani, poate nouă. Își lua rolul foarte în serios și părea obișnuită cu asta. Se vedea din înfățișarea ei că era concentrată asupra a ceea ce avea de făcut. Câteodată, privirea mea o întâlnea pe a ei, iar fetița îmi surâdea. Toate astea erau puțin stranii, această cină în doi, masa, fetița. Barbe mi-a explicat astăzi că micuța este fiica unui hangiu din V., și că i se spune Belle, nume care îi vine de minune. Tatăl ei e cel care a gătit mâncarea și totul era extraordinar, chiar dacă noi nu ne-am atins decât puțin de ea. Nu cred că am văzut vreodată un asemenea ospăț, dar mi-e brusc rușine să-ți vorbesc despre asta, când tu probabil că mănânci foarte prost și nu pe săturate! Iartă-mă, dragostea mea, sunt proastă... Încerc să te amuz și nu reușesc decât să pun sare pe rană... Îmi lipsești atât... De ce nu-mi scrii? Ultima ta scrisoare e din urmă cu mai bine de șase săptămâni... Și încă nici o permisie... Știu totuși că nu ți s-a întâmplat nimic, simt asta, o simt. Scrie-mi, dragostea mea, cuvintele tale mă ajută să trăiesc, după cum mă ajută și să fiu aproape de tine, chiar dacă nu te văd, chiar dacă nu te pot strânge în brațe. În timpul cinei, Tristețe a vorbit puțin. Era timid ca un adolescent, iar uneori, când îl priveam ceva mai mult, roșea. Când l-am întrebat dacă singurătatea lui nu era o povară

prea grea, a părut că se gândește îndelung, apoi a spus pe un ton grav și calm: „A fi singur e un lucru ce ține de însăși condiția umană, orice s-ar întâmpla.” Am găsit frumoasă fraza asta, și foarte neadevărată în același timp: nu ești lângă mine, dar e ca și cum te-aș simți tot timpul și îți vorbesc adesea cu voce tare. Puțin înainte de miezul nopții, m-a însoțit până la ușă și mi-a pupat mâna. Asta mi s-a părut foarte romantic și prăfuit.

O, dragostea mea, cât va mai dura acest război? Uneori visez noaptea că ești lângă mine, te simt, te ating prin somn. Iar dimineața nu deschid ochii de îndată, doar ca să mai rămân în vis și să cred că aceea este viața mea adevărată, iar ceea ce mă așteaptă ziua e numai un coșmar.

Nu mai suport să nu fiu în brațele tale. Te îmbrățișez pe cât de tare te iubesc.

A ta, Lyse.

Pe măsură ce timpul trecea, scrisorile tinerei învățătoare prindeau culorile amărăciunii, depresiei, uneori ale urii. Ea, pe care o văzusem întotdeauna cu un zâmbet luminos întipărit pe chip, având pentru oricine un cuvânt bun, era cea cu inima plină de fiere și de durere. Scrisorile ei exprimau tot mai mult dezgustul ei de a-i vedea pe bărbații din oraș, pe toți cei care mergeau la Uzină, curați, odihniți, liniștiți. Scrisa în

același fel chiar și despre răniții de la clinică, ce umblau pe străzi: îi numea *norocoșii*. Dar, dintre toți, cel despre care scria cel mai defavorabil eram eu. A fost un mic șoc să citesc scrisoarea în care era vorba de mine. Fusesse scrisă în seara faimoasei zile în care o văzusem pe costișă, privind în depărtare câmpia, parcă pentru a găsi acolo un sens al vieții ei.

4 iunie 1915

Dragostea mea,

Scrisorile tale sunt un fel de sugativă, într-atât le desfac, le închid la loc, le citesc și recitesc, și plâng pe ele... Mi-e rău, știi? Timpul îmi pare un monstru născut ca să-i îndepărteze pe cei ce se iubesc și să-i facă să sufere la infinit. Cât sunt de norocoase aceste soții pe care le văd în fiecare zi și care sunt despărțite de soții lor pentru numai câteva ore, și copiii de la școală, care-i au întotdeauna pe tații lor aproape.

Astăzi, ca-n fiecare duminică, am urcat pe deal, am venit aproape de tine. Am mers pe cărare gândindu-mă doar la ochii tăi, respirând numai parfumul tău, care-mi persistă în minte. Acolo sus, un vânt puternic aducea cu el zgomotul tunurilor. Care băteau, băteau, băteau întruna... Am plâns știindu-te sub acel potop de fier și de foc, ale cărui sinistre jerbe de fum și străluciri le puteam

zări. Unde ești, dragostea mea? Unde ești? Am rămas acolo multă vreme, ca de obicei, nu puteam să-mi desprind privirea de acest imens câmp de suferințe unde tu trăiești de luni bune.

Brusc, am simțit o prezență în spatele meu. Era un bărbat pe care îl cunosc din vedere, un polițist, și m-am întrebat mereu ce-o fi făcând în acest orașel, e mai în vârstă decât tine, dar este încă tânăr. El e de partea bună, de partea lașilor. Mă privea prostete, de parcă ar fi privit o scenă interzisă. Avea în mână o pușcă, dar nu o pușcă precum a ta – bună pentru ucis oameni sau pentru a te sinucide, nici o pușcă de vânătoare, cred. O pușcă ridicolă, de recuzită sau de copil. Părea un bufon dintr-o comedie. În momentul acela, l-am urât mai mult decât orice pe lume. A bălmăjit niște cuvinte pe care nu le-am înțeles. I-am întors spatele.

Aș da viața a mii de oameni ca el pentru o secundă în brațele tale. Aș da capul lor pe o tavă, l-aș tăia eu însămi dacă în schimb aș avea din nou pe buze sărutul tău, dacă ți-aș regăsi mâinile și privirile. Nu-mi pasă că sunt odioasă. Mă lipsesc de judecată, de morală, de ceilalți. Aș ucide ca tu să fii viu. Urăsc moartea. Pentru că ea nu alege.

Scrie-mi, dragostea mea, scrie-mi.

Fiecare zi fără tine este o cumplită suferință...

A ta, Lyse.

Nu i-am purtat pică. Avea mare dreptate. Chiar fusesem dobitocul despre care povestea ea și fără îndoială că încă mai eram. Iar apoi, și eu aș fi ucis doar pentru ca Clémence să mai fie în viață. Și mie mi s-au părut odioși cei vii. Pun pariu că procurorul gândea la fel. Pun pariu că viața îi părea o flegmă primită drept în față.

Am parcurs carnetul ca pe un drum ce trecea încetul cu încetul de la un peisaj de țară înflorit la întinderi barbare, pline de puroi, de acizi și de sânge, de fiere, de bălți arzând. Zilele care treceau o schimbau pe Lysia Verhareine, cu toate că noi, ceilalți, nu observaserăm nimic. Tânăra cea frumoasă, delicată și dulce devenea pe dinăuntru o ființă care urla în tăcere și își sfâșia măruntaiele. O ființă care cădea. Care nu se oprea din cădere.

În unele scrisori se lega de logodnicul ei, reproșându-i tăcerea și scrisorile rare, îndoindu-se de dragostea lui. Dar în ziua următoare îi aducea ghirlande de scuze și i se arunca la picioare. Însă el tot nu îi scria mai des.

Nu voi ști niciodată în ce tabără era acest Bastien Francœur: în cea a ticăloșilor sau în cea a dreptilor. Nu voi ști niciodată dacă privirea îi strălucea când avea în mână o scrisoare de la Lysia, pe care o deschidea și-o citea. Nu voi ști niciodată dacă le păs-

tra la el, ca pe o armură de dragoste și de hârtie, în tranșee, când urma să fie dat asaltul și toată viața îi trecea deodată prin fața ochilor ca un maneaj al schimonoselilor. Nu voi ști niciodată dacă nu parcurgea aceste scrisori cu un aer plictisit sau râzând, după care le mototolea și le arunca într-o baltă cu noroi.

Ultima scrisoare, ultima pagină din carnet era datată 3 august 1915. Era o scrisoare scurtă, în care își exprima dragostea în cuvinte simple și în care mai vorbea despre vară, despre zilele foarte lungi și atât de frumoase și ocupate cu nimicuri de către cei ce sunt singuri și așteaptă. Retranscriu. Scurtez puțin, nu prea mult. Aș putea să o copiez, dar nu vreau să fac asta. E destul deja că Destinat și cu mine ne-am aruncat ochii pe carnetel, ca și cum am fi privit un trup gol. Nu are rost ca alții să vadă mai ales ultima scrisoare, care este aproape sacră, un adio spus lumii, ultimele cuvinte, chiar dacă scriindu-le, tânăra învățătoare nu putea bănui că acestea vor fi ultimele.

Iar după această scrisoare nu mai e nici una. Nu mai sunt decât pagini albe, din nou și din nou numai pagini albe. Albul morții.

Moartea scrisă.

XXVI

Când spun că nu mai e nimic, mint. Mint de două ori.

Mai întâi, mai este o scrisoare care nu a fost scrisă de Lysia. O foicică strecurată în carnet, după ce se termină ultimele ei cuvinte. A fost redactată de un anume căpitan Brandieu. Datează din 27 iulie 1915, dar probabil c-a ajuns la Castel pe 4 august. Cu siguranță.

Iată ce spune căpitanul:

Domnișoară,

Vă scriu pentru a vă da o veste foarte tristă: cu zece zile în urmă, în timpul unui asalt asupra liniilor inamice, caporalul Bastien Francœur a fost împușcat în cap de o rafală inamică. Salvat de ceilalți soldați, a fost adus în tranșee, unde un infirmier nu a putut face altceva decât să constate gravitatea extremă a rănilor sale. Din nefericire, caporalul Francœur a decedat în minutele care au urmat, fără a-și fi recăpătat cunoștința.

Pot să vă asigur că a murit ca un soldat adevărat. De luni de zile, de când era în subordinea mea, s-a comportat vitejește, oferindu-se adesea voluntar pentru misiunile cele mai periculoase. Era iubit de colegi și apreciat de șefii săi.

Nu cunosc natura relației pe care o aveți cu caporalul Francœur, dar, întrucât de la decesul său am primit mai multe scrisori de la dumneavoastră, am crezut de cuviință să vă anunț tragică sa dispariție.

Vă înțeleg durerea și vă rog să primiți cele mai sincere condoleanțe.

Căpitanul Charles-Louis Brandieu

E straniu cum poate să vină moartea. Nu sunt numai cuțitul, glonțul sau obuzul: o scrisorică poate fi de ajuns, o simplă scrisoare plină de cele mai bune sentimente și de compasiune poate ucide la fel de sigur ca o armă.

Lysia Verhareine a primit această scrisoare. A citit-o. Nu știu dacă a plâns, a urlat sau a tăcut. Nu știu. Tot ceea ce știu este că, după câteva ore, procurorul și cu mine eram în camera ei, iar ea era moartă, în timp ce noi ne uitam unul la altul fără să înțelegem: el știa deja, sau urma să afle, pentru că luase carnețelul roșu al Lysiei.

Dar de ce-l luase? Pentru a prelungi conversația de la cină, pentru a locui mai

departe în zâmbetele și în cuvintele ei ? Fără îndoială.

Acum era mort soldatul, îndrăgostitul, cel pentru care ea lăsase totul, cel pentru care în fiecare duminică urca în vârful dealului, cel căruia-i scria zilnic, cel pentru care bătea inima ei. Dar el, la cine se gândise când moartea l-a lovit în țeastă ? La Lyse ? La alta ? Cine poate ști...

Mi l-am imaginat adesea pe Destinat citind și recitind carnețelul, pătrunzând în această iubire scrisă, care probabil îi făcea rău, văzându-se numit *Tristețe*, văzându-se ironizat, dar cu o ironie dulce, simpatică, tandră – pe el nu-l judecase cu atâta asprime ca pe mine !

Da, citind și recitind, fără încetare, cum ai întoarce întruna o clepsidră și ți-ai petrece tot timpul privind cum se scurge nisipul, fără să faci nimic altceva.

Am spus mai devreme că mint de două ori : nu mai era doar scrisoarea strecurată în carnet. Mai erau și trei fotografii. Trei, lipite una lângă alta, pe ultima pagină. Și Destinat era cel care alcătuisese această mică scenă de cinematograf static.

În prima fotografie, recunoșteai modelul care-i pozase pictorului pentru marele portret de la intrarea în Castel : Clélis de Vincey avea aici poate șaptesprezece ani. Era imortalizată în mijlocul unei pajiști presărate cu

plante umbelifere, din acelea numite popular *cununițe*. Tânăra râdea. Era îmbrăcată în haine de țară și toată eleganța ei era pusă în evidență de simplitatea îmbrăcăminții. O pălărie cu boruri largi arunca o umbră întunecată pe jumătate din chipul ei, dar ochii și surâsul ei, strălucirea soarelui pe mâna sa ce ținea marginea pălăriei ridicate de vânt, toate acestea îi dădeau acelui chip o grație fermecătoare. Era o adevărată regină a câmpurilor.

Cea de-a doua fotografie fusese decupată, după cum o demonstrau marginile netede în stânga și-n dreapta, precum și forma ciudată a pozei în care o fetiță fericită privea drept în față. Foarfecele lui Destinat o izolase astfel pe *Belle de jour* din fotografia pe care i-o dăduse Bourrache. „O adevărată Sfântă Fecioară“, îmi spusese tatăl ei. Și avea dreptate. Chipul micuței avea ceva religios, o frumusețe lipsită de orice artificiu, o frumusețe pură, de simplă splendoare.

În a treia fotografie, Lysia Verhareine, rezemată de un copac, cu mâinile așezate pe scoarță, cu haina puțin ridicată și buzele întredeschise, părea că așteaptă sărutul celui care o privea și care făcuse instantaneul. Era așa cum o cunoscusem. Numai expresia feței era alta. Nouă nu ne arătase acest zâmbet niciodată. Era un surâs al dorinței, al iubirii nebune, și a o privi în acest fel tulbura mult, jur, fiindcă apărea brusc fără

nici o mască și înțelegeai atunci cine era ea cu adevărat și de ce era în stare pentru cel pe care-l iubea sau împotriva ei însăși.

Totuși, cel mai ciudat în toate astea (și nu e băutura cea care mă făcea să văd așa ceva) era impresia că te uiți la trei portrete ale aceluiași chip, surprins la vârste diferite și în epoci variate.

Belle de jour, Clélis, Lysia erau parcă trei întrupări ale aceluiași suflet, un suflet ce dăduse trupurilor care-l înveșmântaseră un zâmbet identic, o blândețe și o strălucire fără pereche. Aceeași frumusețe, pierdută și regăsită, născută și distrusă, apărută și dispărută. Văzându-le astfel, una lângă alta, te lua amețeala. Treceai de la una la alta, dar o regăseai pe aceeași. Era în asta ceva pur și diabolic, un amestec de seninătate și groază. În fața unei asemenea statornicii, ai fi putut chiar crede că frumusețea rezistă neschimbată, în pofida timpului, și că ceea ce a fost se va întoarce.

M-am gândit la Clémence. Mi s-a părut deodată că aș fi putut adăuga o a patra fotografie, pentru ca cercul să se închidă. Simțeam că înnebunesc. Am închis carnetul. Mă durea prea tare capul. Prea multe gânduri. Prea multe furtuni. Și toate astea din cauza a trei fotografii mici, lipite una lângă alta de către un bătrân singur și plictisit.

Am fost pe punctul de a le arde pe toate.

Dar nu am făcut-o. Obişnuinţa meseriei. Probele nu se distrug. Dar probe pentru ce? Că nu ştim să-i privim pe cei vii? Că nici unul din noi nu a spus vreodată: „Ia uită-te la fetiţa lui Bourrache şi la Lysia Verhareine, seamănă ca două picături de apă!“. Sau că Barbe nu mi-a spus niciodată: „Micuţa învăţătoare semăna leit cu portretul răposatei doamne Destinat!“.

Dar poate că numai moartea putea să dezvăluie asta! Poate că numai eu şi procurorul vedeam asemănarea! Poate că noi doi ne asemănăm şi eram la fel de nebuni!

Când mă gândesc la cele două mâini lungi şi delicate, îngrijite, pline de pete şi cu tendoane proeminente ale lui Destinat, când le văd, la sfârşitul unei după-amiezi de iarnă, strângând gâtul firav şi delicat al lui *Belle de jour*, în timp ce de pe chipul fetei dispare zâmbetul şi în ochi se naşte o mare întrebare, când îmi imaginez această scenă care a avut loc sau care n-a avut loc, îmi spun că Destinat nu strangula un copil, ci o amintire, o suferinţă, că, dintr-odată, sub degetele sale se afla fantoma lui Clélis şi cea a Lysiei Verhareine, căreia încerca să-i rupă gâtul pentru a scăpa de ea pentru totdeauna, pentru a nu le mai vedea, pentru a nu le mai auzi, pentru a nu se mai apropia de ele fără a le putea atinge vreodată, pentru a nu le mai iubi în van.

E atât de greu să ucizi morții. Să-i faci să dispară. De câte ori nu am vrut și eu să o fac. Totul ar fi acum mult mai simplu dacă se întâmpla altfel.

Alte chipuri se iviseră pe chipul celui copil întâlnit întâmplător la sfârșitul unei zile cu zăpadă și ger, pe măsură ce se lăsa noaptea, și, odată cu ea, toate umbrele dureroase. Iubirea și crima se confundaseră deodată, de parcă, aici, nu ai fi putut ucide decât ceea ce iubeai. Nimic mai mult.

Am trăit multă vreme cu această idee, cu gândul că Destinat ajunsese să ucidă din greșeală, dintr-o iluzie, din speranță, din cauza amintirilor, de groază. Era o ipoteză frumoasă. Asta nu ștergea crima, dar o făcea orbitoare, o scotea din sordid. Criminalul și victima deveneau martiri : rareori vezi așa ceva.

Iar apoi, într-o zi am primit o scrisoare. Știm mereu când pleacă scrisorile. Dar nu știm de ce nu ajung niciodată sau de ce le ia atât de mult timp. Poate că micul caporal îi scria și el zi de zi Lysiei Verhareine? Poate că scrisorile lui sunt pe cale să apară pe undeva, să o ia pe scurtături, pe alei pierdute, prin labirinturi, cu toate că cei doi sunt morți de multă vreme.

Scrisoarea despre care vorbesc fusese pusă la poștă în Rennes, pe 23 martie 1919. Îi luaseră șase ani să ajungă. Șase ani pentru a străbate Franța.

Un coleg de-al meu mi-o trimisese. Nu mă cunoștea și nici eu pe el. Trimisese aceeași scrisoare tuturor celor ca mine, tipilor care moțăiau prin orășelele din apropierea a ceea ce fusese frontul în timpul războiului.

Ceea ce voia Alfred Vignot – căci așa îl chema – era să dea de urma unui tânăr de care nu mai știa nimic din 1916. Primăriile, familiile și jandarmeria primeau adesea cereri similare. Războiul fusese o oală în clocot care amestecase sute de mii de oameni. Unii erau morți, alții supraviețuiseră. Unii se întorseră acasă, alții vruseseră să-și refacă viața, fără să mai știe nimic despre ceea ce fusese înainte. Marele măcel nu numai că ciopârțise trupuri și suflete, ci permisese unui număr mic de oameni să se facă dispăruți și să ajungă departe de țara lor. Trebuia să fii foarte abil pentru a dovedi că există. Cu atât mai mult cu cât a-ți schimba numele și documentele era simplu ca bună ziua. Fuseseră aproape un milion și jumătate de bărbați care nu mai aveau nevoie de numele și de actele lor: aveai de unde alege! O mulțime de ticăloși se născuseră astfel a doua oară, curați ca lacrima, departe de locurile care-i văzuseră murdari.

Cel pe care-l căuta Vignot avea un mort pe conștiință sau, mai degrabă, o moartă, pe care o torturase meticulos – în scrisoare erau detaliile – înainte de a o strangula și de-a o viola. Crima avusese loc în luna mai 1916.

Și îi trebuiseră trei ani lui Vignot ca să termine ancheta, să adune dovezile, să fie sigur de vinovăția făptașului. Victima se numea Blanche Fen'vech și avea zece ani. Fusesse găsită în apropierea unui drum desfundat, aruncată într-un șanț, la mai puțin de un kilometru de satul în care locuia, Plouzagen. Plecase, ca în fiecare seară, pentru a căuta patru biete vaci într-un parc. Nu aveam nevoie să citesc până la capăt pentru a ghici numele flăcăului pe care-l căuta Vignot. Din momentul în care deschiseseșem plicul, totul începuse să se învârtă în jurul și în capul meu.

Criminalul se numea Le Flocc, Yann Le Flocc. Avea nouăsprezece ani în momentul când săvârșise crima. Era micul breton.

Nu i-am răspuns lui Vignot. Fiecare cu ale lui. Fără îndoială, nu se înșela în legătură cu Le Flocc, dar asta nu schimba nimic. Fetițele erau moarte, atât cea din Bretagne, cât și *Belle de jour*. Iar puștiul era și el mort, împușcat de un pluton de execuție. Și apoi, în adâncul sufletului îmi spuneam că Vignot poate se înșelase, că avea probabil motivele sale să pună întreaga poveste în cărca tânărului, așa cum și jigodiile de Mierck și Matziev le avuseseră pe ale lor. De unde să știu?

De asemenea, e straniu că mă obișnuisem să trăiesc în mister, în îndoială, în penumbră, în ezitare, în absența răspunsurilor și a

certitudinilor. A-i răspunde lui Vignot ar fi însemnat dispariția acestui trai: s-ar fi făcut dintr-odată lumină, una care îl făcea nevinovat pe Destinat și îl arunca pe micul breton în întuneric. Prea simplu. Unul dintre cei doi ucisese, e clar, dar și celălalt ar fi putut să o facă și, în fond, între intenție și crimă nu este nici o diferență.

Am luat scrisoarea de la Vignot și mi-am aprins pipa cu ea. Pfuuf! Fum! Un norișor, cenușă, neant! Continuă să cauți vinovatul, ca să nu rămân doar eu în cazul ăsta! Probabil că în fond era vorba despre răzbunare. Un fel de a-mi spune că nu eram singurul care săpa în pământ cu unghiile și care căuta morți cu care să stea de vorbă. Chiar și în neant simțim nevoia să știm că mai sunt și alții care ne seamănă.

XXVII

Și iată că ajungem la sfârșit. La sfârșitul poveștii și al meu. Ca și buzele, mormintele sunt închise de multă vreme, iar morții nu mai sunt decât nume pe jumătate șterse, scrise pe niște cruci : *Belle de jour*, Lysia, Destinată, *Gravul*, Barbe, Adélaïde Siffert, micul breton și tipograful, Mierck, Gachentard, nevasta lui Bourrache, Hippolyte Lucy, Mazerulles, Clémence... Mi-i imaginez adesea pe toți și pe toate, în frigul din pământ și în întunericul lui deplin. Știu că ochii lor sunt de multă vreme doar niște găuri goale și că mâinile lor împreunate nu mai au carne pe ele.

Dacă aș fi întrebat cu ce mi-am ocupat toți acești ani, tot timpul de până astăzi, nu aș prea ști ce să răspund. Nu am văzut anii, chiar dacă mi-au părut foarte lungi. Am întreținut o flacără și am chestionat întunericul, fără să obțin vreodată altceva decât mici fragmente de răspunsuri, incomplete și mult prea succinte.

Întreaga mea viață se leagă de dialogul acesta cu câțiva morți. A fost suficient să

mă facă să suport existența și să aștept sfârșitul. I-am vorbit lui Clémence. I-am evocat pe ceilalți. Puține au fost zilele în care nu i-am făcut să apară lângă mine pentru a le relua gesturile și cuvintele și în care nu m-am întrebat dacă le-am înțeles cu adevărat așa cum trebuia.

Când credeam în sfârșit că am găsit o lumină, venea repede altceva care o făcea să se stingă și îmi arunca praf în ochi. Trebuia să iau totul de la capăt.

Dar poate că tocmai asta m-a făcut să rezist atât, acest dialog pe o singură voce, mereu aceeași, întotdeauna a mea, și opacitatea acestei crime care poate că n-a avut alt vinovat în afara opacității înseși a vieților noastre. E tare ciudată viața. Știm noi oare vreodată de ce venim pe lume și de ce rămânem aici? Să revăd *Cazul*, așa cum am făcut-o eu, era fără îndoială un tertip ca să nu-mi pun adevărata întrebare, cea pe care refuzăm s-o vedem ivindu-ni-se pe buze, în minți și în suflete, care nu sunt, e adevărat, nici albe, nici negre, sunt cenușii, *suflete cenușii*, așa cum îmi spusese cândva Joséphine.

Cât despre mine, iată-mă aici. Eu nu am trăit. Doar am supraviețuit. Mă înfior. Destup o sticlă de vin și beau meditând la fragmente din timpul pierdut.

Cred că am spus totul. Am spus totul despre ceea ce credeam că sunt. Am spus

totul sau aproape totul. Nu-mi rămâne decât un lucru de spus, probabil cel mai dificil, cel pe care niciodată nu i l-am șoptit lui Clémence. De aceea trebuie să beau în continuare, pentru a prinde curaj să pot spune asta, să ți-o spun ție, Clémence, fiindcă numai pentru tine vorbesc și scriu, de la bun început, dintotdeauna :

Micuțului, copilului nostru nu i-am putut da un nume, nici nu l-am putut privi cu adevărat. Nu l-am ținut niciodată în brațe așa cum ar trebui să facă un tată.

O soră de spital, înaltă și uscată ca un fruct tomonic uitat în cuptor mi l-a adus, la o săptămână după moartea ta. Mi-a spus :

— Este copilul dumneavoastră. Al dumneavoastră. Trebuie să-l creșteți.

Apoi mi-a pus în brațe pachetul alb și a plecat. Copilul dormea. Era cald și mirosea a lapte. Părea dulce. Fața îi ieșea din păturica ce îl învelea ca pe micuțul Iisus în staul. Avea pleoapele închise, obrații rotunzi, atât de rotunzi încât buzele de abia se vedeau. Am căutat să aflu în trăsăturile sale chipul tău, ca pe o amintire de la tine pe care mi-ai fi dăruit-o de dincolo de moarte. Dar nu semăna cu nimic, în orice caz nu cu tine. Arăta ca toți pruncii care vin pe lume după o lungă noapte protectoare petrecută într-un loc pe care nici unul din noi nu și-l mai amintește. Un suflet nepătat, după cum se spune. Viitorul lumii. Un pui de om. Perpetuarea

rasei. Dar pentru mine, nu era nimic din toate astea, era pur și simplu ucigașul tău, un mic ucigaș fără conștiință și fără remușcări, alături de care trebuia să trăiesc, acum, că tu nu mai erai lângă mine, care te omorâse ca să vină spre mine, care dăduse din coate pentru a rămâne numai el, singur înaintea mea, și din cauza căruia nu îți voi mai vedea niciodată chipul, nici nu te voi mai atinge, în timp ce el va crește mereu, îi vor crește dinți pentru a devora totul, va avea mâini pentru a apuca lucruri și ochi pentru a le vedea și apoi, mai târziu, cuvinte, cuvinte pe care le va folosi ca să mintă, el care nu te cunoscuse, fiindcă tu muriseși când el se năștea, și adevărul adevărat e că te ucisese pentru ca el să trăiască.

Nu am stat prea mult pe gânduri. A fost ceva venit de la sine. Am luat o pernă mare. I-am pus-o pe față. Am așteptat, mult timp. Nu s-a mișcat. Pentru a folosi termenii celor care ne judecă aici, pe pământ, nici măcar nu a existat premeditare, era singurul lucru pe care-l puteam face și l-am făcut. Am ridicat perna și am plâns. Am plâns gândindu-mă la tine și nu la el.

După aceea, am mers să-l caut pe doctor, pe Hippolyte Lucy, pentru a-i spune că micuțul nu mai respira. A venit cu mine. A intrat în cameră. Copilul era așezat pe pat. Încă avea expresia inocentă din timpul somnului, acea expresie liniștită și monstruoasă.

Doctorul l-a dezbrăcat. Și-a apropiat urechea de gura lui închisă. I-a ascultat inima care încetase să bată. Nu a spus nimic. Și-a închis geanta și s-a întors spre mine. Ne-am privit, multă vreme. Știa. Știam că știa, dar nu a spus nimic. A părăsit camera și m-a lăsat singur cu trupul micuț.

L-am îngropat lângă tine. Ostrane mi-a spus că nou-născuții dispar în pământ ca o boare în vânt, nici nu apuci să-ți dai seama. Mi-a spus-o fără să insinueze ceva. O spunea părând că se minunează.

Nu am scris nici un nume pe mormânt.

Cel mai rău e că nici până astăzi nu am nici o remușcare și că revăd cu indiferență ceea ce am făcut, cu aceeași indiferență de-atunci. Nu sunt mândru de asta. Dar nici nu mi-e rușine. Nu durerea m-a împins să o fac, ci vidul. Vidul în care am rămas și în care voiam să rămân singur. El nu ar fi fost decât un biet nefericit care să crească lângă mine, pentru care viața nu era decât un vid umplut de o singură întrebare, o imensă gaură fără fund și foarte întunecată pe marginea căreia am mers întotdeauna în cerc, vorbindu-ți, pentru ca toate cuvintele mele să fie un zid de care să mă agăț cumva.

Ieri am mers spre Podul Hoților. Ți-ai amintit? Ce vârstă aveam? Ceva mai puțin de douăzeci de ani? Purtaai o rochie de culoarea coacăzei. Stăteam pe pod și priveam râul. Curentul acesta, îmi spuneai, este viața

noastră care trece, privește cât de departe se duce, cât este de frumoasă aici, între nuferi, alge pletoase și malurile de pământ argilos. Nu aveam curaj să-ți cuprind mijlocul. Aveam în măruntaie un nod atât de strâns încât de abia mai puteam respira. Tu priveai în depărtare. Iar eu te priveam pe tine. Îți simțeam parfumul de heliotropi și mai simțeam miresmele râului, prospețimea și izul ierburilor acvatică. Apoi, te-ai întors pe neașteptate spre mine, mi-ai zâmbit și m-ai sărutat. Era pentru prima oară. Apa curgea pe sub pod. Lumea avea strălucirea duminicilor superbe. Timpul s-a oprit în loc.

Ieri, am rămas mult timp pe Podul Hoților. Râul este același. Aceiași nuferi mari, aceleași alge pletoase, aceleași maluri de pământ argilos. Aceeași răcoare și aceeași mireasmă de ierburi amestecate, dar nicăieri parfumul tău.

Un copil a venit lângă mine. Un băiat cu ochi luminoși. Mi-a spus : „Te uiți la pești ?“ Și a continuat, puțin dezamăgit : „Sunt o mulțime, dar nu-i vezi niciodată“. Sunt atâtea lucruri pe care nu le vedem niciodată. S-a așezat lângă mine, sprijinindu-se în coate, și am rămas o vreme așa, în muzica făcută de broaște și de învolburările apei. El și cu mine. Începutul și sfârșitul. Și am plecat. Băiatul m-a urmat un moment, apoi a dispărut.

Astăzi, totul s-a sfârșit. Timpul meu s-a scurs, iar vidul nu mă mai sperie. Poate crezi că și eu sunt ticălos, că nu sunt cu nimic mai bun decât ceilalți. Ai dreptate. Sigur că ai dreptate. Iartă-mă pentru tot ce am făcut și mai ales iartă-mă pentru tot ce nu am făcut.

Sper că mă vei putea judeca în curând, față în față. Dintr-odată, sper că Dumnezeu există și, odată cu el, toate poveștile și bali-vernele cu care ne împuiau capul când eram mici. Dacă e așa, mă vei recunoaște cu greu. Ai părăsit un bărbat tânăr, vei regăsi un om aproape bătrân, slăbit și plin de răni. Tu, în schimb, știu că nu te-ai schimbat. Așa se întâmplă cu morții.

Adineaori, am dat jos din cui carabina lui Gachentard. Am demontat-o, am uns-o, am curățat-o, am montat-o la loc și am încărcat-o. Știam că astăzi îmi voi termina povestea. Carabina e acum lângă mine. Afară e o vreme senină și frumoasă. E luni dimineață. Asta e. Nu mai am nimic de spus. Am spus totul, mi-am dus confesiunea până la capăt. Era timpul.

Acum pot veni lângă tine.

Ultimele apariții în colecția
„Biblioteca Polirom“:

François Weyergans – *Franz și François*

Alberto Vázquez-Figueroa – *Iguana*

Aharon Appelfeld – *Badenheim 1939*

Kurt Vonnegut – *Dick Ochi-de-mort*

Miguel de Unamuno – *Jurnal intim*

J.G. Ballard – *Crash*

Will Self – *Cucul și pupăza*

Italo Calvino – *Cavalerul inexistent*

Ha Jin – *Gunoaiele războiului*

Amy Tan – *Soția Zeului Bucătăriei*

în pregătire:

Philip Ó Ceallaigh – *Însemnări dintr-un bordel
turcesc*

Chuck Palahniuk – *Cântec de leagăn*

Andreï Makine – *Iubirea omenească*

M.J. Hyland – *Declinul*

PROZĂ XXI

„Un roman cutremurător, în care vocea plină de emoție și pudoare a naratorului contrastează cu oroarea întâmplărilor descrise. Un roman cenușiu și sumbru, a cărui atmosferă apăsătoare nu se datorează prezenței atotcuprinzătoare a morții, nici cerului întunecat de iarnă, nici lașității care paralizază protagoniștii, ci se hrănește din însuși răul cuibărit în sufletele lor, un rău mai profund și mai greu de definit decât crima la care, într-un fel sau altul, sunt cu toții părtași.“

Lire

„O carte-eveniment, puternică, tulburătoare și fascinantă, scrisă într-un limbaj rafinat ca o miniatură medievală și precis ca o lamă de bisturiu.“

L'Express

„Un roman în care rigoarea lui Flaubert se întâlnește cu poezia lui Alain-Fournier.“

Le Nouvel Observateur

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-0649-8

www.polirom.ro